

**PROFESSIONELE BACHELOR IN HET ONDERWIJS
SECUNDAIR ONDERWIJS**

Bachelorproef

De Noormannen

Wie zijn ze? Hoe krijg je ze in de klas?

Voorwoord

Het onderwerp is doorheen de rit enkele malen veranderd. Maar het stond vanaf het eerste moment vast dat geschiedenis het vak zou zijn waarvoor ik mijn bachelorproef wou maken.

Dit eindwerk had ik nooit kunnen realiseren zonder de steun van meneer Aelbrecht. Hij stond altijd voor me klaar. Hij is me altijd blijven steunen zelfs na mijn meerdere veranderingen van onderwerp en desondanks mijn slechte timing. Ik zou ook graag Pieter Beeken, leerkracht Nederlands aan het Atheneum te Diest, willen bedanken voor zijn raad en daad bij mijn spelling en zinsbouw.

Mijn bachelorproef had ik ook nooit kunnen voltooien zonder de steun van mijn moeder, stiefvader en vriendin. Ze steunden me tijdens de geënerveerde periodes die voortvloeiden uit het lange werk en ze hielpen me terug opgang.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	3
Inhoudsopgave.....	4
Inleiding.....	7
Theoretisch deel.....	8
Theoretisch deel.....	9
1 Van waar komen de Noormannen?	9
1.1 Noorman of Viking?.....	9
1.2 Scandinavië, het thuisland.....	9
2 Langschepen, de trots van de Noormannen.....	12
2.1 Langskip, knarr, karvi	12
2.2 Strijd op zee	13
2.3 De bouw.....	14
2.4 Leven op het schip	15
2.5 Het einde van de langschepen	16
3 Berserkir, hersir en andere strijdende Noormannen	17
3.1 De mannen van de hersir	17
3.2 Scandinavische legers	18
4 Plunderende storm.....	22
4.1 Engeland.....	22
4.1.1 Eerste plunderingen van de Britse eilanden	22
4.1.2 Invallen in de 9 ^{de} en 10 ^{de} eeuw.....	23
4.1.3 Het grote heidense leger 865	23
4.1.4 Danegeld.....	26
4.2 Ierland.....	26
4.3 Schotland	27
4.4 Wales.....	27
4.5 Lage landen	28
4.6 Frankische rijk.....	29
4.7 De middellandse zee.....	31
4.8 Het oosten.....	32
5 De Noormannen op zoek naar nieuw land.....	33

5.1	Britse eilanden	34
5.1.1	Danelaw in Engeland	34
5.1.2	Schotland	35
5.1.3	Ierland.....	36
5.2	Frankische rijk.....	37
5.2.1	Normandië	37
5.3	Het oosten.....	38
5.3.1	Het land van Rus.....	38
6	Sneller dan Christoffel Columbus	39
6.1	Faeröer eilanden	39
6.2	IJsland.....	39
6.3	Groenland, goede promotie.....	40
6.4	Helluland, Markland en Vinland	41
7	Het leven zoals het is: de Noormannen	44
7.1	Het gezin, hoeksteen van hun samenleving	44
7.2	De sociale ladder	47
7.3	Wonen.....	50
7.3.1	Langhuis	50
7.3.2	Dorpen en steden.....	52
7.4	Ambachten.....	53
7.5	Geloof	55
8	Het einde van de tijd van de Noormannen.....	58
8.1	Centralisatie van macht.....	58
8.2	Missionarissen in Scandinavië	58
8.3	De laatste Noorman/Viking.....	60
8.4	Harald Sigurdsson/Hardrada	60
8.5	Willem de Veroveraar.....	61
	Didactisch onderdeel.....	62
1	Flexibele leertrajecten	63
2	Situering in de eindtermen en leerplannen	65
2.1	Vakgebonden eindtermen	65
2.2	Leerplannen	65

3	Les: de Noormannen.....	67
3.1	Instructiemomenten.....	68
3.2	Weekplanning	70
4	Werkbundel: leerkrachtenversie / correctiesleutel	71
5	Werkbundel: leerlingenversie	81
	Besluit	91
	Literatuurlijst.....	92
	Geraadpleegde werken	94

Inleiding

Bij de eerste opdrachten en gesprekken rond mijn bachelorproef had ik al snel het onderwerp de Noormannen/Vikings in gedachten. Een tijdperiode en volk dat men kent uit films, maar waar weinig aandacht voor is in het klaslokaal.

Het oorspronkelijke plan was dat ik de toen nieuwe en razend populaire tv-serie *Vikings* zou toetsen aan de waarheid. Mijn toenmalige promotor, mevr. Vinckx, schudde me al snel wakker; dit zou geen makkelijke opdracht zijn. Iedere scène zou tot in detail moeten geanalyseerd en vergeleken worden. Bijgevolg verschoof mijn onderwerp naar het correct gebruik van tv-series en films in de les geschiedenis. Iets wat niet altijd eenvoudig is, gezien leerlingen er vaak vanuit gaan dat films altijd de waarheid tonen.

Toch kon ik 'mijn' Noormannen maar niet loslaten. Zo komen we op mijn uiteindelijke onderwerp: 'De Noormannen, Wie zijn ze? Hoe krijg je ze in de klas?'. Er is zeer weinig didactisch materiaal voorhanden omtrent de Noormannen en veel werkboeken laten ze ook links liggen. Toch sluit het onderwerp perfect aan bij de lessen van de tweede graad.

Om die reden beperk ik dit werk niet enkel tot een theoretisch, maar stel ik ook een lessenspakket samen. Een lessenspakket dat toepasbaar is in een flexibel leertraject. In een flexibel leertraject hebben de leerlingen veel meer vrijheid. Ze krijgen iedere week een weekplanning waar duidelijk opstaat welke opdrachten ze die week moeten maken. De leerlingen kunnen dan vrij kiezen wanneer ze een bepaalde opdracht maken. De leerkrachten zijn aanwezig en ondersteunen de leerlingen waar nodig. Eén of meerdere keren per week heeft ieder vak een instructiemoment. Hier legt de leerkracht de leerstof van de week uit. Ik heb het geluk gehad om ervaring op te doen met flexibele leertrajecten door mijn stages op de middenschool PVO te Diest.

Theoretisch deel

Theoretisch deel

1 Van waar komen de Noormannen?

1.1 Noorman of Viking?

De term Noorman slaat op alle mensen die de oud-Noorse taal spraken en in Scandinavië woonden. De Vikingen zijn de Scandinavische mannen en vrouwen die er in de 8ste, 9de en 10de eeuw op uit trokken om te plunderen. Alle Vikingen zijn dus Noormannen, maar niet alle Noormannen zijn Vikingen.

De bronnen in de vroege middeleeuwen spreken niet over Vikingen. De Angelsaksen spreken over *'heidenen'*, *'Denen'* of *'Noormannen'*. Duitse kronieken beschrijven hen als *'Ascomanni'* en Franse schrijvers beschrijven hen als *'Normanni'*. Volkeren verder naar het zuiden hadden hun eigen naam voor de Noormannen. Spaanse moslims noemden hen *'Al-Madjus'* (heidense tovenaars) en in de Byzantijnse bronnen worden ze *'Rhos'* (van het Griekse adjectief voor rood, door hun roodachtige haarkleur) beschreven.

De oorsprong van het woord 'Viking' is niet zeker. Veel geschiedkundigen zien het als een afleiding van het woord *'vik'* (een fjord of baai), wat een Viking dan een piraat die zich schuil houdt in een fjord of baai maakt. Voor het woord 'Viking' zijn nog andere verklaringen zo zou het een afleiding van de Noorse regio Vik of van het woord *vig* (een gevecht) kunnen zijn. In geschreven Scandinavische bronnen betekent *viking* piraterij, terwijl een deelnemer een *vikingr* wordt genoemd.

1.2 Scandinavië, het thuisland

We hebben al besproken dat de term Noorman slaat op alle mensen die de oud-Noorse taal spraken. De oud-Noorse taal werd enkel gesproken in de regio die wij vandaag de dag Scandinavië noemen. Dit omvat de hedendaagse landen Denemarken, Zweden en Noorwegen

a) Onbekend land voor de tijd van de Vikingen?

Vaak wordt er vanuit gegaan dat Scandinavië in de Oudheid en de vroege Middeleeuwen een onbekend gebied was dat geen contact had met de rest van Europa. De beschaving in Scandinavië is echter doorlopend. Resten van de eerste inwoners van Scandinavië zijn getraceerd tot vlak na de laatste ijstijd. Tijdens de bronstijd ontstonden kleine gemeenschappen doorheen het gebied. Die leefden solitair en hadden weinig contact met andere gemeenschappen in hun buurt. De rest van Europa was bewust van de noordse gemeenschappen. Dit weten we doordat in 330 v.Chr. de Griekse ontdekkingsreiziger, Pytheas, vanuit Zuid-Frankrijk noordwaarts trok om zeewegen naar de Noord-Europese tin en ambermarkten te verkennen. Volgens schrijvers na Pytheas is hij tot aan Noorse westkust gevaren.

In 100 v.Chr. maakten de Romeinen voor het eerst kennis met de Cimbri en Teutonen tijdens hun plundertocht in zuid-Gallië. Beide stammen kwamen uit Jutland (vasteland Denemarken). Naarmate de Romeinen hun rijk noordwaarts gingen uitbreiden kwamen ze meer en meer in contact met de volkeren uit Scandinavië. Het hield zich voornamelijk bij handel die draaide rond bont, ivoor van walrussen, slaven en landbouwproducten die ze ruilden met de Romeinen voor stoffen, specerijen, wijn, wapens, zilver- en glaswerk. De

verovering van Scandinavië was voor de Romeinse heersers niet interessant genoeg. Daarbovenop hadden de Romeinen hun handen vol aan oprukkende Germaanse stammen. De noordse volkeren hechtten veel belang aan de goederen die ze met de Romeinen verhandelden. In Scandinavische graven zijn Romeinse munten en handwerk gevonden. De Franken kenden de Scandinavische volkeren van zeer dichtbij. De Noorman Hygelac de Geat leidde een expeditie tot in het Rijnland. De Karolingische koningen werden burens van de Noormannen door hun veroverd gebied in Noord-Duitsland, dat grensde aan Jutland.

b) Geografisch

Om de Noormannen volledig te kunnen begrijpen, moeten we eerst hun land begrijpen. Hun thuisland is de grote push-factor in hun veroverings- en plundertochten.

Scandinavië staat gekend voor zijn koude klimaat met een woest binnenland en lange kusten uitgesneden met fjorden. Dit beeld klopt voor het overgrote deel van Scandinavië, maar er zijn lokale verschillen. Hieronder een beknopt overzicht van de geografische en klimatologische situatie van de huidige Scandinavische landen.

1) Denemarken

Het grensgebied, of de mark, waar de volksstam van de Daner (Denen) woonde.

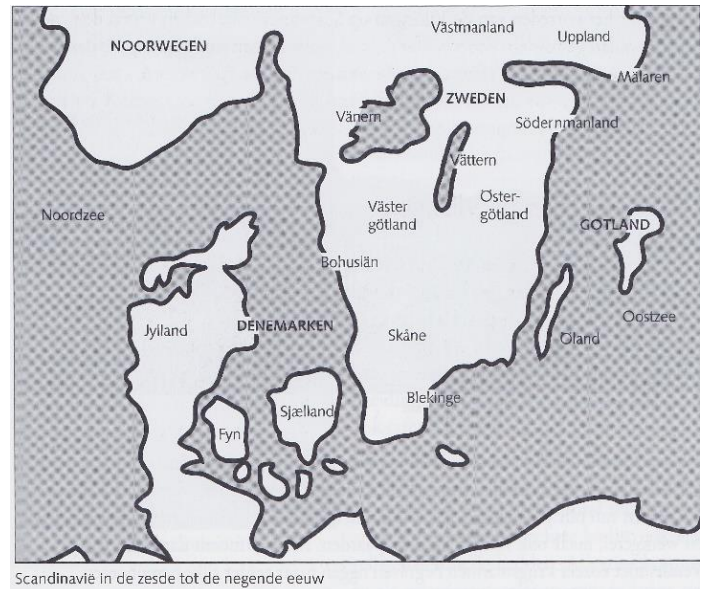
Het omvat het schiereiland Jutland en de Deense eilanden (o.m. Fyn en Sjaelland) - voor de kust van Denemarken liggen nog een vierhonderd kleinere eilanden. De kusten bestaan voornamelijk uit zandstranden en duinen. Het binnenland is golvend en dichtbebost. Denemarken kent het zachtste klimaat van Scandinavië. In de zomer worden makkelijk temperaturen van 20°C gehaald en in de winter daalt de temperatuur tot net onder 0°C. Hierdoor had het Deense gebied een vooraanstaande positie op het vlak van landbouw. De handel bloeide door de centrale ligging. In het zuiden van Jutland bij de Duitse grens vinden we de handelsnederzetting Hedeby, waarvan handel werd gedreven met de Duitse gebieden en overzees.

2) Noorwegen

Noorwegen, wat letterlijk vertaald “de weg naar het noorden” betekent - over zee, wel te verstaan.

Noorwegen heeft één van de langste kusten ter wereld. Deze is bezaaid met fjorden (inhammen uitgesneden door gletsjers) en eilanden. Noorwegen werd in het zuiden bevolkt door geïsoleerde gemeenschappen die zich vestigden op de weinige vlaktes aan de kust. Deze gemeenschappen hadden en simpel bestaan door middel van visvangst of beperkte landbouw. Eenmaal van de kust verwijderd, wordt het landschap ruw. In het noorden maken strenge winters het land onvruchtbaar.

Enkel de nomadische Saami trokken daar met hun rendieren rond. De Saami rekenen we niet onder de Noormannen, gezien zij een heel eigen en gesloten cultuur hebben.

Scandinavië in de zesde tot de negende eeuw

Kaart 1 Scandinavië in de 6de tot de 9de eeuw

3) Zweden

Zweden bestond uit grote wouden waar de Svear en Goten woonden, volkeren met hun eigen aanvoerders. De Svear gaven hun naam aan het land, Sverige. Svea; van de Zweden en rike; rijk. De Svear concentreerden zich rond het Mälarmeer, een meer dat in de Oostzee uitmondt nabij het huidige Stockholm en In Uppland, ten noorden van het meer. Deze streek had open vlaktes, geschikt voor landbouw in het binnenland en bossen aan de kust.

De Goten leefden in het zuiden van Zweden, voornamelijk op het eiland Gotland. Dat was zeer geschikt voor zeehandel met Baltische steden. De rest van het zuiden heeft vruchtbare vlaktes afgewisseld met bossen. Zowel in de gebieden van de Svear als van de Goten doet men aan intensieve jacht en visvangst, zowel op zee als in de grote meren.

Het klimaat is strenger dan in Noorwegen of Denemarken. Er is minder regenval en er zijn grote temperatuurschommelingen. In het noorden is er zeer beperkte vestiging van mensen en de voornaamste activiteit is de jacht op pelsdieren.

C) Begin van de Noorman/Vikingtijd

Zoals in de meeste gebieden in de middeleeuwen was de samenleving in Scandinavië agrarisch. De meeste Noormannen waren landbouwers en vestigden zich op de kleine stukjes land die beschikbaar waren. Deze kleine, zelfvoorzienende nederzettingen vormden een wereld op zich, omgeven door landbouwgrond, en bestonden uit enkele boerderijen en andere benodigde gebouwen voor de landbouw.

Grotere nederzettingen ontstonden in het begin van de achtste eeuw door de opkomende lange-afstandshandel. In deze handelscentra waren handelaren en ambachtslieden de voornaamste inwoners. Handel werd vooral met Friezen (huidig Noord-Nederland) en met Baltische steden gedreven.

Doorheen de jaren ontstond er een rijke elite die de leiding van een nederzetting op zich nam. Ze probeerde dan haar macht en rijkdom weer uit te breiden door andere nederzettingen te onderwerpen. De nieuwe heerser drukte zijn macht uit door het bouwen van een grote hal waar hij zijn onderdanen kon in samenroepen. Twee van deze bekende volkeren hebben we al besproken, namelijk: de Goten en Svear. Deze machtsblokken bekampten elkaar en zagen door hun ligging en de vooruitgang in scheepsbouw de mogelijkheid om hun macht uit te breiden over zee.

De tijd van de Noormannen begint tijdens het einde van de achtste eeuw tot in de twaalfde eeuw.

2 Langschepen, de trots van de Noormannen.

Wanneer er over de Noormannen (of Vikingen) wordt gesproken denkt men snel aan ruige mannen met baarden en bijlen die dorpen plunderen en ze afbranden. Dit beeld komt ook overeen met de eerste bronnen die we hebben van de Noorse invallen. De eerste inval op de Britse eilanden vond plaats in het jaar 789. Drie Noorse schepen doken tevoorschijn voor het eiland Portland, aan de zuid-Britse kust. Wanneer de Noormannen voet aan wal zetten werden ze onthaald door de reeve, een plaatselijke ambtenaar. Hij wist hen te overtuigen op audiëntie de koninklijke stad Dorchester. Dit ontvangst kostte deze reeve het leven en het eiland werd geplunderd.

Om Engeland te bereiken hadden de Noormannen natuurlijk schepen nodig. Hun schepen waren gekend om snel en wendbaar te zijn. Ze waren ook niet groot, waardoor ze rivieren op konden varen om daar steden en dorpen aan te vallen.

Waren de kleine, snelle schepen de enige die Noormannen kenden? Gingen ze er ook mee vissen en handelen? Hoe zag het leven eruit op een Noors schip? Hoe navigeerden ze? Op deze vragen zoeken we het antwoord in dit hoofdstuk.

Afb. 1 Het gerestaureerde Oseberg schip in het Vikingschepen museum, Oslo

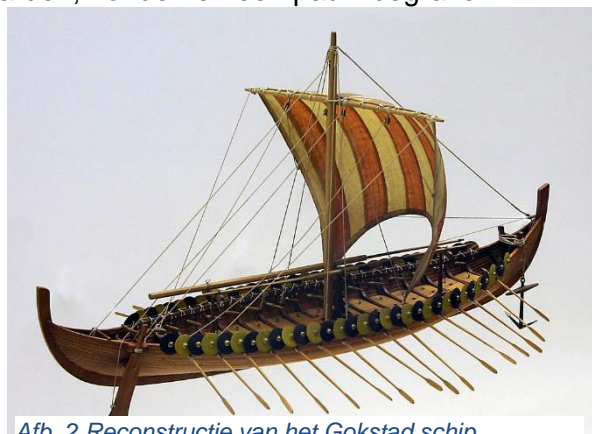
sagen. Schepen kregen hierin namen als: *Oceaan schrijdende Bizon*, *Groot Serpent* en de *Branding Draak*. In het hiernamaals hadden de schepen een belangrijke positie. Rijke, machtige mannen en vrouwen werden begraven in hun schip, samen met nog andere grafgiften. Enkele van deze bootgraven zijn opgegraven. Twee daarvan zijn bijzonder spectaculair: de Gokstad en de Oseberg. Het Gokstad-schip is gebouwd in de 9de eeuw en is gevonden in het zuidoosten van Noorwegen. Bij het schip waren nog drie kleinere schepen, een slee, een tent en skeletten van paarden, honden en een pauw begraven.

Soorten schepen

Eén schip kon niet aan de vele eisen van de Noormannen voldoen. Er waren schepen nodig voor oorlog, handel en ontdekkingsstochten. Ieder soort schip had ook een specifieke naam. De *karvi* waren schepen voor algemeen gebruik en beschikten over 12 tot 32 roeispanen. Een goed voorbeeld is het *Gokstad*-schip.

2.1 Langskip, knarr, karvi

De Noormannen stonden al voor de “Vikingtijd” bekend voor hun kwaliteiten op zee. Vervoer over zee was het makkelijkst om de afgelegen gemeenschappen te bereiken. Hun scheepsbouw was tevens noodzakelijk voor de handel met de Baltische staten. De Noormannen waren zeer trots op hun schepen, want het was een uitdrukking van hun cultuur. Op munten, graffiti en herdenkingsstenen heeft men beeltenissen gevonden van deze schepen. De trots voor hun schepen vinden we daarnaast terug in IJslandse

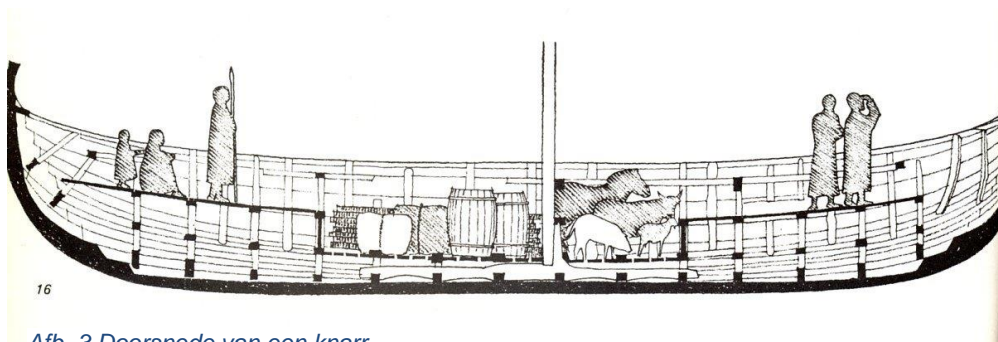

Afb. 2 Reconstructie van het Gokstad schip

Schepen die enkel voor oorlog dienden kregen de naam *langskips*.

Kleine wendbare oorlogsschepen hadden minimaal 20 roeiers en vielen onder de categorie *snekkja*, wat vertaalt naar smal. Grotere oorlogsschepen werden *skei* – “snijd door het water” - genoemd. De grote mastodonten uit de latere tijd van de Noormannen zijn goed beschreven in de saga's..

De *drekar* of draken kregen hun naam van de zwaar versierde boegen. Een *drekar* is gevonden in Hedeby, die tot 68 roeiers plaats bood. De draken waren hoger gebouwd en waren beter bestemd tegen oceaandreizen. Alle oorlogsschepen konden zich voortbewegen door middel van hun zeil of roeiers. De roeiers zaten op kleine banken, gezien de schepen geen dek hadden.

Afb. 3 Doorsnede van een knarr

De Noormannen zijn vooral gekend door hun langschepen, waarmee ze eeuwenlang de kusten en rivieren van West-Europa terroriseerden. Deze schepen waren zeer laag en klein, waardoor er weinig plaats was voor vracht.

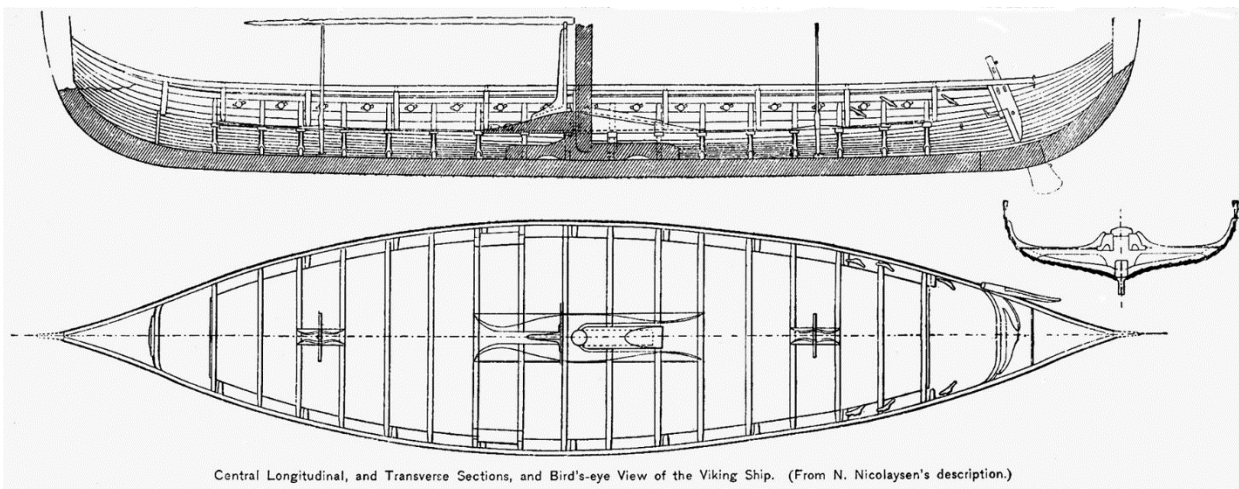
Om die reden bouwden de Noorse scheepsbouwers in aanzienlijke getallen *knarrs*, handelsschepen. Die waren veel groter en hoger dan de langschepen. De handelsschepen bewogen zich in de eerste plaats voort met hun zeilen. Voor en achter was een half dek voorzien, zodat de er voldoende ruimte was voor vracht. Op de dekken was er ruimte voor enkele roeiers, die hier enkel bij het manoeuvreren gebruik van maakten.

2.2 Strijd op zee

De strijd op zee was zeer gelijkaardig aan die van op land. Meerdere langschepen werden samen gebonden tot één groot drijvend eiland. Wanneer er *knarrs* aanwezig waren werden deze aan de flanken gebonden. De twee strijdende vloten stevenden op elkaar af en er ontstonden man-op-man gevechten. Ondertussen probeerden andere langschepen het drijvende eiland van de vijand te flankeren. De eventuele *knarrs*, met hun hoge zijden, probeerden de flankerende schepen tegen te houden met boogschutters. De strijd werd meestal beslist wanneer één van de partijen te veel slachtoffers had geleden en zich terug trok.

2.3 De bouw

De kiel van de Noorse schepen was in T-vorm gebouwd. De planken werden in een overlappende manier gemonteerd tegen de kiel. Deze planken noemde men huidspannen en overlaptten elkaar zoals dakpannen. De huidspannen werden onderling vastgemaakt met ijzeren nagels. Het schip werd waterdicht gemaakt door gedrenkt paarden- of koeienhaar tussen de huidspannen te plaatsen. De duurzaamheid van hun schepen kwam voor een groot deel door hun manier van planken-maken. De Noormannen hakten of zaagden hun planken niet. Ze splitsen stammen met wiggen om gladde, dunne planken te maken. De techniek van het splitsen van de stam had één groot voordeel: het hout behield zijn elasticiteit, in tegenstelling tot gezaagde planken. De schepen konden daardoor in zekere mate met de golven meebewegen. Binnenin het schip werd de romp verstevigd door spanten die werden vastgemaakt met leren riemen, om zo de flexibiliteit te behouden.

Central Longitudinal, and Transverse Sections, and Bird's-eye View of the Viking Ship. (From N. Nicolaysen's description.)

Afb. 4 tekening met doorsnede en bovenaanzicht van een langschip

Een zwaar ankerpunt voor de mast werd tussen de middelste spanten in de kiel geplaatst. Touwen, naar de zijden en stevens, hielden de mast op zijn plaats. De schepen waren voorzien van één rechthoekig zeil, gemaakt van wol. De grote hoeveelheid wol maakte de zeilen zeer duur. De Noormannen moesten natuurlijk hun schepen kunnen besturen. Dit deden ze met een groot roer dat was gemonteerd aan stuurboord, rechterzijde. Het grote roer werd geplaatst in een houten blok en bestuurd met een lange helmstok. De schippers konden het roer kantelen zodat de schepen een lagere diepgang had. Ideaal om rivieren te bevaren en zeker in combinatie met de riemen. Bij de vroege Noormanscheepen werden er steunposten op de zijde van het schip gebouwd, om de riemen in te plaatsen. Bij latere modellen werden er poorten in de zijde van het schip gemaakt, gezien de zijden hoger werden. Iedere riem werd bemand door één roeier.

Afb. 5 Replica van het Skuldelev 2 langschip

In 2004 liet het Roskilde scheepsmuseum een replica van het *Skuldelev*-langschip te water. Het museum beschikt over een team scheepsbouwers met de nodige ervaring. Het team had 14 000 uren nodig om het benodigde hout te kappen, te bewerken en aan te voeren. Het effectief bouwen van schip nam 13 000 uren in beslag. Uit deze gegevens maakt het museum op dat een Noorse meesterbootbouwer en zijn tien handlangers het schip konden bouwen in zeven maanden. De hoeveelheid materiaal dat is gebruikt is gigantisch: 150 m³ eik, 7000 nagels, 18 m³ hars, 120 m² zeil en 2000 meter handgemaakt touw. .

2.4 Leven op het schip

De bemanning

De meeste opvarenden deden dienst als roeier. Wanneer de wind niet goed stond of te sterk was, werd het zeil neergehaald en hadden de roeiers letterlijk en figuurlijk hun handen vol. Na twee uur zat de roeier zijn *vika sjóvar*, zijn roeidienst erop. Meestal waren er te weinig roeiers aan boord om dit ploegensysteem correct te laten werken, waardoor er overuren werden gemaakt. De man met het meeste aanzien was de stuurman. Voor vele roeiers/krijgers was het een eer om onder een bepaalde stuurman te mogen dienen. De stuurman was buiten navigator ook kapitein en militair bevelhebber tijdens gevechten. Het was de algemene regel dat men enkel overdag voer, omdat navigeren dan eenvoudiger was. 's Avonds gingen de opvarenden aan land en iedereen zorgde voor zijn eigen eten. In eerder uitzonderlijke gevallen werd er een kok ingehuurd, maar dan nog moest iedere roeier zijn eigen provisie voorzien. Op het strand sliep men in een *húdfat*, een leren slaapzak, die ook werd gebruikt om goederen op het schip droog te houden. In tegenstelling tot het voedsel, werden belangrijke beslissingen wel samen gemaakt. Zaken over navigatie werden door de stuurman beslist.

Het leven op een *knarr*, handelsschip kwam in grote mate overeen met dat op een *langskip*. Enkel de opvarenden waren van een heel ander kaliber. Een *knarr* was vaak collectief eigendom van meerdere investeerders. De investeerders stelden dan een stuurman aan voor één reis. Handelaren konden een plaats op het schip kopen, waarbij ze ook dienst moesten doen als roeier. Iedere *háseta* - 'hij die op de roeibank zit' - kreeg een even groot stuk ruimte voor zijn handelsgoederen. De stuurman kreeg meer ruimte. Eénmaal aangekomen op hun bestemming deed iedere handelaar zijn zaken, waarna ze terug samenkwamen op het schip. De handelaren hadden geluk en moesten niet veel roeien, want de *knarr* bewoog zich voornamelijk voort door zijn zeil. Enkel bij het manoeuvreren in een haven werd er geroeid.

Navigatie

Niet zeekaarten of kompassen wezen de Noorse stuurmannen de weg, maar kennis en ervaring. Kennis over winden, getijden en vaartijden werden overgeleverd van generatie op generatie. Een stuurman probeerde altijd in de buurt van de kust te blijven. Rotsformaties, kliffen en andere natuurlijke herkenningspunten gaven hem een idee van waar hij was. In Zuid-Wales dragen enkele herkenningspunten nog altijd hun oud-Noorse naam. Op kusten die geen duidelijke herkenningspunten hadden, werden bakens geplaatst. Dichter bij de kust werd gebruik gemaakt van touwen met loden gewichten om de diepte van het water te meten.

Afb. 6 houten schijf van Narsarsuaq, Groenland

Bij meerdaagse reizen, naar onder andere IJsland of Engeland, konden de stuurmannen geen gebruik maken van de kustlijn. Ze baseerden hun koers dan op natuurlijke verschijningen: wolkenformaties, oceaanstromingen, vlucht van vogels en het soort golven waren indicatoren van een kust in de buurt. Hun feitelijke koers werd vooral bepaald door de stand van de zon. 's Nachts werd er gebruik gemaakt van de Poolster.

In tegenstelling tot wat films en series ons willen doen geloven, hadden de Noormannen geen soort van kompas. In Narsarsuaq (Groenland) is een houten schijf van 7cm in doorsnede gevonden met 32 driehoeken in de zijde ingekerfd. Over het algemeen wordt er van uitgegaan dat de schijf uit de Noormantijd stamt en een zonnekompas is, gebruikt door Noorse stuurmannen. De kans is dat deze uit een Benedictijns klooster komt is echter even reëel. Mogelijk had het zelfs geen plaats op zee, maar als diende het notitieblok om het aantal bekentenissen die werden afgenomen bij te houden.

2.5 Het einde van de langschepen

De groeiende macht van grotere Europese koninkrijken, in de dertiende eeuw, zorgde ervoor dat de handel in een stroomversnelling kwam. Grotere schepen die meer lading konden vervoeren waren nodig om meer winst te maken. Uit deze noodzaak kwam de *cog*, een handelschip met een groot ruim en veel diepgang. De gekende *knarr* verloor al snel zijn positie als belangrijkste handelschip.

Oorlogsschepen gingen dezelfde weg op. Ze werden gebouwd zoals men kastelen bouwde. Hoge zijdes met torens op het voor- en achterstevan, ideale posities voor boogschutters.

In de noordelijke regio's werd er vastgehouden aan de klassieke ontwerpen. Dit kwam door de liefde voor deze schepen die de zeevaarders hadden geërfd van hun voorvaders. Tot in de 19de eeuw voeren er traditioneel gebouwde schepen, voornamelijk vissersboten, in de Noorse wateren.

3 Berserker, hersir en andere strijdende Noormannen

De plunderingen (8ste en vroege 9de eeuw) in West-Europa werden niet uitgevoerd door een grootschalig leger. De eerste plunderbendes waren plaatselijke machthebbers, stam- of clanleiders die een bende mannen verzamelden en hun geluk wilden beproeven in een plundertocht. Zo'n commandant werd *hersir* genoemd. De *hersir* onderscheidde zich van de plunderbende door zijn betere uitrusting.

Door de opkomende macht van regionale leiders in de 9de eeuw werden kleinere heersers opgenomen in een groter rijk. Door deze centralisatie van macht verdwenen de kleinschalige plundertochten van de *hersirs*. In de 9de eeuw werden grotere legers gevormd om op grotere schaal te plunderen. Deze plunderlegers stonden onder leiding van een koning, graaf of een ander lid van de adel. De *hersirs* werden opgenomen in de grote legers, waar ze een hoge positie kregen.

3.1 De mannen van de hersir

Geweld was deel van het dagelijkse leven in het oude Scandinavië. In tegenstelling tot de landen in West-Europa was er nauwelijks centraal gezag in vroegmiddeleeuws Scandinavië. De westerse heersers hadden dan ook één groot voordeel ten opzichte van hun collega's in het noorden. In het westen gebruikte men de kerk en het geloof om hun macht te ondersteunen. Lokale heersers beweerden dat hun wetten onderbouwd waren door het geloof. In Scandinavië was er geen sprake van een verenigd geloof. Iedereen beleefde zijn geloof op z'n eigen manier. Een tweede nadeel dat Scandinavië had was de wijde verspreiding van de inwoners. Afgelegen gemeenschappen hadden weinig contact met grotere, centrale plaatsen. Het politieke leven werd geregeld op stam- of clanniveau. Discussies tussen individuen liepen vaak uit op een handgemeen. Problemen tussen stammen of clans eindigden in bloedige vendetta's of kleinschalige oorlogen. In zo'n gewelddadige wereld was het dan ook zeer normaal dat jongeren al snel training in de vechtkunst kregen.

Strijder vanaf de kindertijd

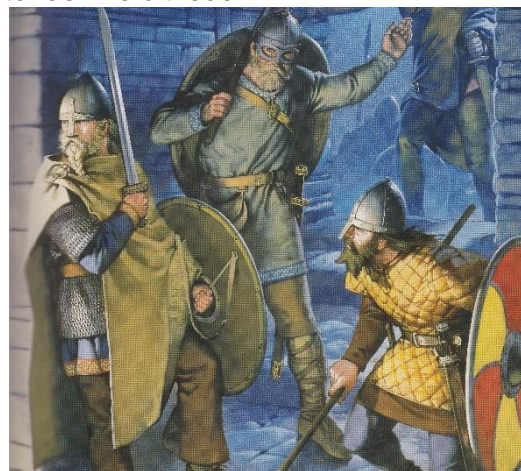
De wapentraining van de jongens werd meestal vervaardigd door hun eigen vader. Training in boogschieten, hand- en zwaardvechten was deel van een jongere zijn alledaagse leven. De militaire training van zijn nageslacht was niet de enige taak van de familievader. Een Noorman leefde voor zijn clan of familie. Een gezin was slechts een onderdeel van een lokale stam en er werd veel moeite geïnvesteerd om de banden binnen de clan en stam te versterken. Het was een systeem van geven en nemen. De stam- of clanleider schonk goederen, landen, giften, etc. aan zijn volgers, die op hun beurt de leider steunden in de vorm van krijgsdienst, belasting, voedsel en allerhande diensten. Tussen de volgers onderling leefde dit systeem ook. Een populaire manier was de eigen zoon naar een ander lid van de clan of stam te sturen. Daar werd de jongen opgevoed door de man des huizes alsof het zijn eigen zoon was. De pleegzonen kwamen het vaakst bij hun oom terecht. Op deze manier kon ervaring van verschillende krijgers worden overgebracht op een nieuwe generatie. De Noormannen hechtten veel belang aan de individuele vechtkunsten, die bovendien werden aangewakkerd door verhalen van grote strijders.

De wapenuitrusting werd deels doorgegeven van vader op zoon. Wanneer de financiën het toelieten konden zonen een eigen wapenuitrusting bemachtigen. Toch stelde een zo'n wapenuitrusting niet veel voor. De eerste Scandinavische plunders hadden niet veel meer dan een zwaard, bijl, een houten schild en een lederen harnas. De *hersir* had iets meer geluk

door zijn rijkdom en was vaak uitgerust met een maliënkolder en kwalitatief betere wapens. Helmen kwamen niet vaak voor en als ze er waren, bestonden ze uit leder.

3.2 Scandinavische legers

Zoals in de introductie van dit hoofdstuk verteld, verdwenen de onafhankelijke plunderbendes van de *hersirs* in het midden van de 9de eeuw. Niet enkel de opkomst van grote heersers was een oorzaak, maar ook de verbeterde verdediging van West-Europa. Verschillende westerse koninkrijken hadden geleerd om de plunderbendes effectief te bestrijden. Zo kregen hun belangrijke centra verbeterde verdedigingswerken. Enkel grote groepen of legers met een beter systeem van training en organisatie waren opgewassen tegen de sterker wordende westerse doelwitten. Niet enkel training en organisatie waren cruciaal om met succes te kunnen plunderen, er was ook nood aan goed commando. Deze nieuwe uitdagingen werden op twee verschillende manieren aangepakt. De *Jomsvikingelag* was een grote verzameling van verschillende *hersirs* en vrije strijders die niet wouden vechten onder een graaf of koning. In deze “vrije” groep van strijders golden strikte regels die de groep vormde tot een hecht broederschap. De *Jomsvikings* deden meer dan eens dienst als huurlingen in Scandinavië, maar ook in het westen. In het noorden hadden ze wel de slechte gewoonte om bij een negatief verloop van een slag het al snel op een lopen te zetten. Wanneer ze niet fungeerden als huurlingen voorzagen ze in hun behoeften door op plundertochten te gaan. Zolang de manschappen met regelmaat geld of andere waardevolle voorwerpen kregen bleef het leger intact.

Afb. 7 Reconstructietekening van Noorse strijders uit de 9de en 10de eeuw.

De grootste en meest effectieve oplossing bleek het bouwen van goed geoliede legers onder leiding van een graaf of koning.

Rekrutering

De Scandinavische vorsten en graven bouwden een systeem van schenkingen uit. Zij riepen lokale machthebbers, die hun trouw verschuldigd waren, op om voor hen te strijden. In ruil hiervoor schonken ze giften in de vorm van geld, zilver, goud, grond, etc. die de lokale heersers dan weer verdeelden onder hun eigen strijders. De vorsten en graven hadden ook kleinere kern aan troepen die ze dicht bij hun hielden. Deze kern kreeg de giften rechtstreeks van de vorst of graaf. Deze beroepssoldaten werden de *hird* genoemd en verbleven vaak in barakken. Het giftsysteem lijkt heel omslachtig en vooral duur in onze hedendaagse ogen, maar dit valt te relativiseren. Legers waren niet lang op de been. De vorst of graaf riep zijn onderdanen op en wanneer het leger verzameld was, trokken ze er onmiddellijk op uit. Tijdens de expeditie leefden de troepen van het plunderen of afpersen van plaatselijke leiders. Het geld dat men verkreeg door afpersing noemde men *danegeld*. Na de plundertocht of expeditie werd het leger gelijk ontbonden. Troepen konden zich dan, als de situatie het toeliet, vestigen in het land waar ze gevochten hadden.

Uitrusting

De uitrusting kwam in grote mate overeen met die van de eerdere plunderbendes. De **lichte bepantsering** die de Noormannen droegen paste bij hun manier van oorlogsvoering. Tijdens snelle acties (zoals kleinere plundertochten) zouden zware harnassen de krijgers te traag en immobiel maken. De keuze voor lichte bepantsering was evident. Iedere krijger had een gevoerd vest die de slag van klappen in zekere mate kon opvangen. Wanneer de financiën het toelieten kon een krijger een maliënkolder of lederen harnas aan zijn uitrusting toevoegen. De maliënkolders waren eerder kort, gezien de lengte de waarde grotendeels bepaalde. Een bron die spreekt over de *Slag bij Stamford Bridge* (1066) beschrijft de maliënkolder van de koning als “ongelooflijk lang, tot aan de knieën”¹.

De voornaamste verdediging van de Noormannen kwam in de vorm van hun **schild**. Het had een doorsnede tussen de 80 en 100 cm en de grootte was afhankelijk van de lengte van de drager. Het schild moest de hele torso bedekken, maar ook niet meer of het zou te onhandig worden. Het was gemaakt van hout met een metalen rand en handbeschermer. De meeste

Afb. 8 reconstructie van Noorse schilden

schilden in de middeleeuwen werden op deze manier gemaakt, maar het Noorse schild onderscheidde zich hiervan op één manier: de houtsoort. Er werd niet voor harde houtsoorten gekozen, zoals gebruikelijk in andere streken, maar voor zachte, flexibele houtsoorten zoals populier en linde. Doordat het hout flexibel was, barstte of splinterde het schild niet, wat wel het geval was bij eiken schilden. Het hout plooide zich beperkt open waardoor de pijl of het zwaard makkelijk kwam vast te zitten in het schild. Dit creëerde mogelijkheden om de tegenaanval in te zetten. De rand werd verstevigd met metaal, die de krijger kon gebruiken om mee uit te halen. De hand van de krijger was extra beschermd door in het midden van het schild een metalen uitstulping te plaatsen waar het handvat was gemonteerd. Het schild was gemaakt uit meerdere planken voor extra flexibiliteit. Het Noorse schild werd ook beschilderd. Niet om de eenheid of land aan te duiden, maar om de loop van de planken te verstoppen. Als de tegenstander wist hoe de planken liepen kon hij makkelijker het schild in stukken hakken.

Helmen werden voornamelijk gebruikt door de rijkere Noorse krijgers. Ze beschermden voornamelijk de schedel en waren uitgerust met een neusbeschermer. Ze waren opgebouwd uit meerdere onderdelen en niet uit één geheel. De meest voorkomende variant had een ijzeren hoofdband waaruit twee ijzeren banden over het hoofd liepen. Eén van oor tot oor en de andere van de neus naar achter. De vier delen werden opgevuld door ijzeren platen. Olaf de Heilige, koning van Noorwegen rustte 100 krijgers uit met buitenlandse helmen en maliënkolders in de slag van Nesjar in 1016. De Noormannen wisten handig gebruik te maken van verkregen materiaal zoals helmen.

Helmen met hoorns, die vaak foutief worden geassocieerd met Vikings, zijn uitgevonden door de kostuumdesigner Carl Emil Doepler. Hij ontwierp ze voor het operastuk *Der Ring des Nibelungen* van Gustav Malmström in 1870.

¹ STURLUSSON, S., *Heimskringla*, IJsland, 1225

Wapens

De typische wapens van de Noormannen waren **zwaarden**, **bogen**, **bijlen** en **speren**. In tegenstelling tot het algemeen beeld dat mensen van Noorse strijders hebben, was niet de bijl maar het zwaard het meest gebruikte wapen.

Scandinavische strijders droegen **zwaarden** van ongeveer 90 cm lang, met een simpele pareerstang en gevestknop voor balans. Het zwaard werd bewaard in een schede die gemaakt was van hout. De schede was vanbinnen gevoerd met schapehuid, zodat de natuurlijke oliën het metaal onderhielden. Langs buiten was ze afgewerkt met leder.

Bogen waren het voornaamste jachtwapen in de Scandinavische wereld. De meeste mannen waren van jongs af getraind in het gebruik ervan. De boog werd beperkt gebruikt in de strijd; voornamelijk defensief of in de openingsfase van een slag. Daarna schakelde men snel over naar een zwaard, speer of bijl.

Bijlen kwamen in alle maten voor. Deze werden specifiek voor de strijd gemaakt, hoewel simpele bijlen voor het kappen van hout waarschijnlijk ook hun weg vonden naar de strijd. Een bijl was een effectief wapen waar de krijger veel kracht in zijn houw kon zetten. De grote tweehandige bijlen waren hoogstwaarschijnlijk een reactie op de verbetering van bepantsering. Een tweehandige bijl kon met relatief gemak door een maliënkolder slaan. Bijlen hadden daarnaast een ceremoniële functie of waren blijk van iemands status.

Speren waren een kosteneffectief wapen. Er is zeer weinig metaal nodig, enkel voor de speerpunt zelf. De schacht werd gemaakt uit een flexibele houtsoort voor extra duurzaamheid. De wapens werden gemaakt door professionele smeden die kennis hadden van het toevoegen van koolstof, om zo het ijzer te sterken. Ze deden dit door uitwerpselen van dieren tijdens het smeden te gebruiken.

Berserkir

De *berserkir* waren brutale krijgers, die in de saga's worden beschreven als dolle wolven of beren. De saga's vertellen ook dat de *berserkir* zo sterk als beren waren, mensen in één slag konden doden en ze in hun eigen schild beten. De *berserkir* vochten in de voorhoede in een groep van twaalf, waar ze dienst deden als schoktroepen. Van waar hun dolheid kwam is onduidelijk. Hedendaagse onderzoekers schrijven het toe aan een psychologische aandoening waarbij men denkt dat hij een wolf is. Een andere verklaring, gevonden in het oud Noorse gedicht *Hrafnsmal*, kan zijn dat een selecte groep mannen werd gekozen voor de strijd en dat die werd opgejut met goddelijke beloftes. Een andere is dan weer dat de mannen onder invloed waren van alcohol en drugs.

De naam *berserkir* betekent berentuniek en niet 'bare shirt' of naakt, zoals vaak gedacht.

Afb. 9 Scandinavische schaakstuk, uit de 12de eeuw, gevonden op het Schotse eiland Lewis. Het stuk stelt een schildbijtende berserker voor.

Tactieken

De meest gebruikte tactiek van Scandinavische troepen was de schildmuur, *skjaldborg* in het oud-Noors. De mannen vormden een lijn waarbij de schilden de flank van hun buur beschermden. De schilden overlaptten elkaar, zodat druk van de vijand kon worden opgevangen door zoveel mogelijk mannen. Achter de eerste rij stonden krijgers opgesteld voor extra steun en om slachtoffers uit de eerste rij te vervangen. Wanneer de schildmuur werd bestookt met pijlen en andere projectielen, brachten de achterste linies hun schilden boven hun hoofd. Op de schildmuur werden nog variaties uitgevonden, zoals het opstellen in een wig of zigzag.

Vestingen

De forten van de Noormannen hadden een vast patroon. De forten waren rond en hadden vier ingangen, van waaruit de twee hoofdwegen liepen die elkaar kruisten in het midden. Wanneer er een waterweg in de buurt was, werd het fort in een halve cirkel tegen de rivier gebouwd. (Zie:4.1.3 kamp bij Repton) De omwalling was gemaakt van een aarden wal met bovenop een houten palissade. Vóór de wal werd een gracht aangelegd van enkele meters breed. Binnen in het kamp werden langhuizen in een vierkant gebouwd in ieder kwart. De voornaamste taak van een fort was het controleren van de omliggende gebieden. Daarnaast diende het veilige thuisbasis voor expeditie. De meeste kampen van de Noormannen in West-Europa werden maar voor korte tijd bewoond. Sommige kampen werden wel met regelmaat opnieuw gebruikt.

Afb. 10 Reconstructietekening van het fort bij Fyrkat gebouwd in 980 door Harald Blauwtand

4 Plunderende storm

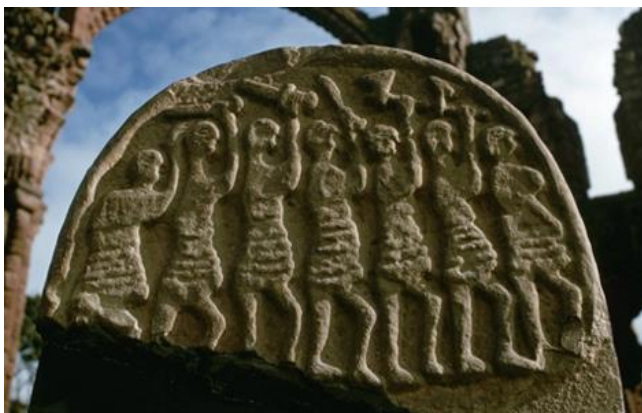
In het vorige hoofdstuk hebben we het al gehad over de plundering van het eiland Portland, aan de Zuid-Britse kust, in het jaar 789. Dit was de eerste aanval van de Noormannen in Engeland waar we bewijs van hebben, maar het was zeker niet de laatste. De eerste slachtoffers van de plunderende Noormannen beschreven de aanvallers alsof ze uit het niets kwamen. Er wordt van uitgegaan dat Scandinavische handelaars al jaren informatie meebrachten van hun handelsreizen. De plundersaars volgden de handelaars hun sporen, op zoek naar inkomsten die ze op een minder vreedzame manier zouden verkrijgen.

Verschillende historici geven nog andere redenen waarom de Noormannen op plundertocht gingen. Door de opkomst van de grote heersers in Scandinavië proberen plaatselijke heersers hun faam groter te maken door grote winsten overzees te zoeken. Een andere reden zou een respons zijn op de groeiende macht van Karel de Grote en zijn opvolgers in Noord-Duitsland. Hierdoor voelden de Noormannen druk op hun zuidelijke grenzen. Het grote probleem aan deze theorie is dat het niet de invallen in Engeland verklaart. Een derde reden die vaak naar voren komt is de vooruitgang in scheepsbouw.

Welke uitgebreide redenen we ook geven, de belangrijkste reden was dat de Noormannen opzoek waren naar een makkelijke manier om hun eigen leven te verbeteren.

4.1 Engeland

4.1.1 Eerste plunderingen van de Britse eilanden

Afb. 11 Herdenkingsteen voor de slachtoffers tijdens de plundering van Lindisfarne in 793

Plundering van Lindisfarne, 793

Aan de noordoost kust van Engeland ligt het schiereiland Lindisfarne. Op het eiland bevond zich een klooster, dat haar naam aan het eiland ontleende. Lindisfarne komt van het Gaelische 'e'n Dis fearan', wat vertaalt naar *Land met God*. In de Angelsaksische kronieken wordt het jaar 793 als een rampjaar beschreven. Stormen, bliksem, rondvliegende draken en hongersnood teisterden de mensen in Northumbria, een Engels koninkrijk in het noorden. Als grootste ramp wordt de verwoesting van Gods kerk op Lindisfarne door een vervloekt heidens volk

beschreven. De Noorse aanval op dit *Land met God* wordt gezien als de start van de invallen en plunderingen van de Noormannen. Nóg belangrijker is de schokgolf van verontwaardiging die door West-Europa ging bij het horen van het nieuws. De Northumbrische geleerde Alcuin was op dat moment leraar van de kinderen van Karel de Grote. Hij schreef: 'De kerk van Sint Cuthbert is bevlekt met het bloed van priesters van God, gestript van zijn interieur, blootgesteld aan de plundering van heidenen'².

In de christelijke wereld ging al snel de ronde dat de invallen van de Noormannen, de toorn van God waren. De christenen zouden bestraft worden voor hun leven vol zonde. De Noormannen zagen de rijke kloosters en kerken als een ideaal doelwit. Ze waren niet of heel zwak verdedigd en zaten vol met waardevolle voorwerpen. Door het aanvallen van christelijke

² ALCUIN, Brief aan bisschop Higbald, 793

plaatsen gaven de Noormannen de indruk dat hun goden veel sterker waren dan God. Op deze manier voerden ze naast de invallen ook een psychologische oorlog.

Plundering van Iona, (795-980)

Iona, een klein eiland voor de westkust van Schotland heeft meerdere malen een Noorse inval meegemaakt. Iona kreeg belang nadat in 563 Sint-Columba er landde en er een klooster bouwde. Het eiland werd een centrum van kennis, waar heilige teksten uit heel Europa werden gekopieerd. Na Columba's dood werd het eiland een bedevaartsoord en begraafplaats voor koningen uit Schotland en Ierland. De bedevaarders brachten veel geld met zich mee en het klooster werd snel zeer rijk. Een ideaal doelwit voor een plundertocht, dachten de Noormannen. De eerste vond plaats in 795, de volgende in 798, 802 en 806. De invallen van 806 en 825 waren de ergste; vele monniken werden afgeslacht. Toch bleef er een aantal monniken op het eiland wonen. In 980 beleefde de voormalige koning van Noors Dublin zijn laatste dagen op Iona. De laatst beschreven aanval vond plaats in 986, waarbij de abt en vijftien monniken werden gedood.

4.1.2 Invallen in de 9de en 10de eeuw

Buiten de plunderingen van Lindisfarne en Iona waren er nog enkele in de 8ste eeuw, gevolgd door er een periode van 40 jaar kalmte. Onze beste en compleetste bron over de Britse eilanden tijdens de invallen van de Noormannen zijn de Angelsaksische kronieken. De kronieken zijn een verzameling van manuscripten, geschreven door verschillende schrijvers, die de geschiedenis van de Britse eilanden en Angelsaksen beschrijft.

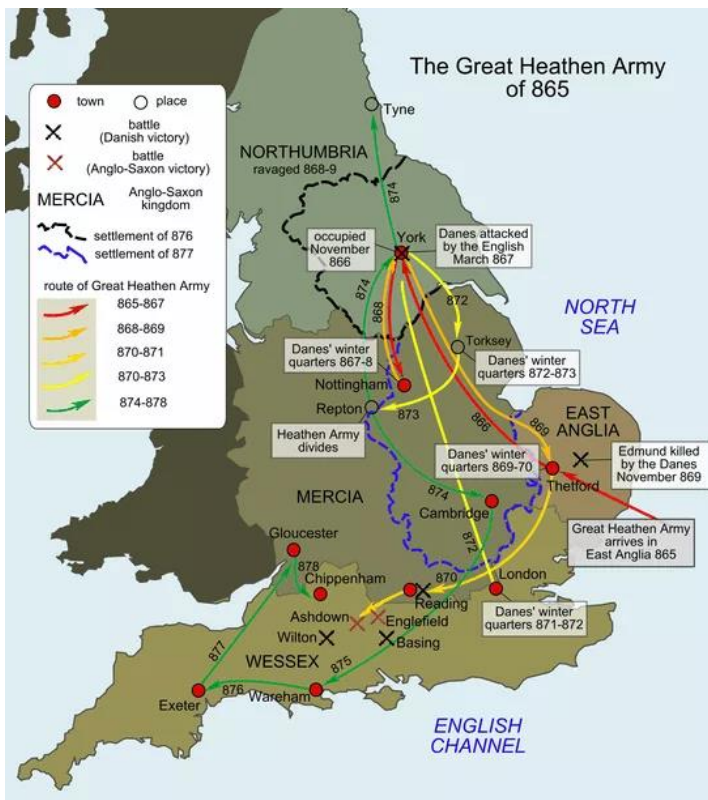
De Angelsaksische kronieken vertellen ons dat in 835 het schiereiland Sheppey, aan de Engelse zuidwestkust, werd geplunderd door heidenen. De rest van de 9de eeuw volgden er bijna ieder jaar invallen en plundertochten door de Noormannen op Engelse grond.

De volgende 20 jaar bleef de tactiek van de Noormannen hetzelfde; snelle plunderingen van zwak verdedigde plaatsen. De invallen gebeurden tijdens de zomer wanneer de wind het gunstigste was. Zo konden ze snel met hun gestolen goederen en slaven terugkeren naar Scandinavië, om op hun boerderij of dergelijke te werken. In 855 kwam hier verandering in: de eerste groep Noormannen overwinterden op het eiland op het eiland Sheppey. De Noormannen zetten in de winter van 864 een kamp op in Thanet, vijftig kilometer ten oosten van Sheppey.

4.1.3 Het grote heidense leger 865

Het 'grote heidense leger', zoals beschreven in de Angelsaksische kronieken, landde in 865 in Oost-Anglia. Volgens saga's en andere verhalen zou het leger geleid zijn door de zonen van de legendarische Ragnar Lothbrok: Ivar de beenloze, Halfdan en Hubba,. Het verhaal gaat dat de zonen hun vaders moord door koning Aella van Northumbria (850) wilden wreken. De kans dat dit waar is, is zeer klein aangezien Aella pas aan de macht kwam in 860. Ragnar Lothbrok is een figuur waar we zeer weinig van weten, maar spreekt tot velen hun verbeelding. Historici kunnen wel met zekerheid zeggen dat het grote heidense leger in 865 is geland in Oost-Anglia.

Het eerste jaar plunderde het Noorse leger de nabije gebieden. In 866 trokken ze noordwaarts richting Northumbria. Op Allerheiligen veroverden ze de grootste en rijkste stad van de regio, York. Deze basis zou dienst doen als hun winterkamp in 866. Ze verstevigden hun positie en wachtten een Northumbrische tegenaanval af. De Noormannen kwamen triomferend uit de strijd, waarbij ze de twee belangrijkste Northumbrische leiders doodden. De 13 volgende jaren trokken ze door Engeland en versloegen plaatselijke en koninklijke legers. In hun tocht veroverden ze belangrijke strategische locaties die ze gebruikten voor

Kaart 2 De tochten van het grote heidense leger in Engeland. 865-878

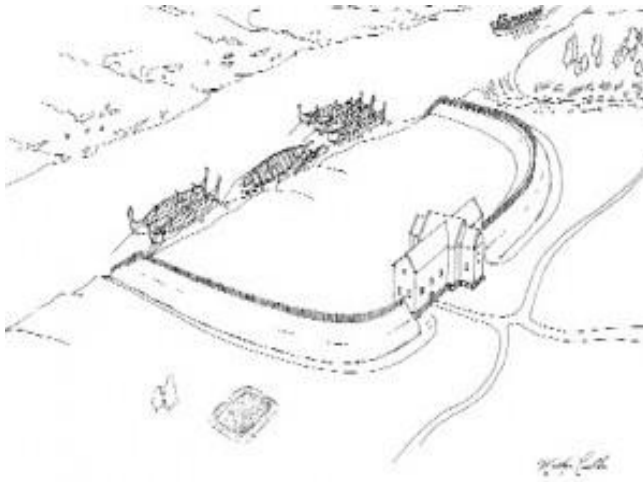
hun winterkampen. Op deze manier liepen ze de koninkrijken van Northumbria, Mercia en Oost-Anglia onder de voet. Tijdens hun tocht stelden de Noormannen aan hun loyale regeerders aan in de overwonnen gebieden. Enkel Wessex in Zuid-Engeland, onder leiding van koning Alfred, hield stand. In het voorjaar van 871 kregen de Noormannen een verschrikkelijke nederlaag te verduren. De *Slag bij Ashdown*, nabij Reading (ten westen van Londen), gaf de Engelsen valse hoop. In 871 landde het versterkende zomerleger onder leiding van Balseg. De Noormannen hadden het strategische Reading, aan de rivier Theems, ingenomen. De tegenaanval geleid door koning Ethelred van Wessex mislukte en de Noormannen zetten de achtervolging in. De achtervolging liep echter slecht af voor de Noormannen. Beide legers verloren

een aanzienlijk deel van hun troepen en belangrijke Noorse commandanten vielen in de strijd. Eén van hen was Balseg. Ethelred kon zijn overwinning niet uitbuiten, want de Noormannen kregen al snel versterkingen en wonnen terug met regelmaat. Tijdens hun tocht zette de Noormannen regeerders op in de overwonnen gebieden die loyaal aan hun waren.

Het grote heidense leger hield contact met zijn thuisland, maar het was onmogelijk om een stabiele stroom aan voorraden te voorzien. Daarom was het leger genooddaakt om te foerageren in de gebieden waar ze rondtrokken. Dit gebeurde niet altijd door te plunderen; er werd regelmatig gebruik gemaakt van de Engelse belastingsystemen. In 871-872 overwinterden de Noormannen in Londen. Bij Croydon, tien kilometer zuidelijker, werd een grote hoeveelheid munten en juwelen gevonden bij de residentie van de aartsbisschop van Canterbury. Door de datums op de munten weten we dat de buit van een Noorman was. De Noormannen gebruikten de aartsbisschop zijn bevoorradingsketen om hun eigen leger te voeden.

Winterkamp in Repton

In de jaren 70 van de 20ste eeuw begonnen de opgravingen rond de Angelsaksische kerk in Repton, Midden-Engeland. De eerste opgravingen legden skeletten bloot met sporen van zware en zelfs fatale wonden. Wapens, juwelen en munten werden naast de menselijke overschotten gevonden. Aan de hand van deze artefacten konden de skeletten snel geïdentificeerd worden als Noormannen. Bij verdere opgravingen bleek de kerk een onderdeel te zijn van verdedigingswerken. De Noormannen gebruikten de kerk als poortgebouw van hun winterkamp in Repton. Het kamp was ommuurd met een grote aardenwal met daarvoor een vier meter diepe gracht, een typische manier van Noorse fortificaties. Het kamp had de vorm van een grote D, de vlakke zijde lag tegen de rivier Trent.

Afb. 12 Reconstructie van het winterkamp (873-874) te Repton. Onderaan bevindt zich het massagraf.

Begraafplaatsen nabij Repton

De vondst van een massagraf zo'n 80 meter buiten het kamp deed de vondst van het kamp zelf bijna verbleken. Volgens de lokale geschiedenis van Repton uit de 18de eeuw was er in Repton een stenen doods-kist gevonden met een gigantisch skelet erin. Rond de doods-kist lagen 100 andere skeletten, allemaal met hun voeten naar de doods-kist gericht. In de jaren 80 werden er opgravingen gedaan om het verhaal te onderzoeken. Op de aangegeven plaats werden de beenderen en schedels van 264 mensen opeengestapeld gevonden. Bij de skeletten werden ook enkele munten gevonden uit 873/874, het jaar van het

winterkamp. De skeletten werden overgebracht naar Repton nadat ze eerst ergens anders werden begraven. 80 procent van de skeletten zijn mannen, gezien ze veel sporen van wonden bevatten. Er wordt gedacht dat degene die oorspronkelijk in het midden was geplaatst iemand was met een hoge positie. De andere skeletten symboliseerden dan zijn slaven of dienaars. Vlakbij het massagraf is een kleiner graf gevonden met de resten van 4 kinderen. De skeletten waren voorzichtig geordend, vermoedelijk als ceremoniële offer voor de goden.

Een tweede begraafplaats van de Noormannen ligt op vier kilometer van Repton, op een richel boven de rivier Trent. Er bevinden zich 59 grafheuvels op de richel. In elke grafheuvel werden de assen van de overledene begraven samen met wapens, kledij, sierraden en dieren.

Guthrums invasie van Wessex

In 876 zetten de Noormannen hun marionetten af in Northumbria en Mercia en namen zelf de controle over van het gebied. Een groot aantal Noormannen settelden zich in de gebieden en namen hun leven van landbouwer terug op. Het gebied waar de Noormannen settelden noemde men **Danelaw**, wat zoveel wil zeggen als 'onder Deense wet.'

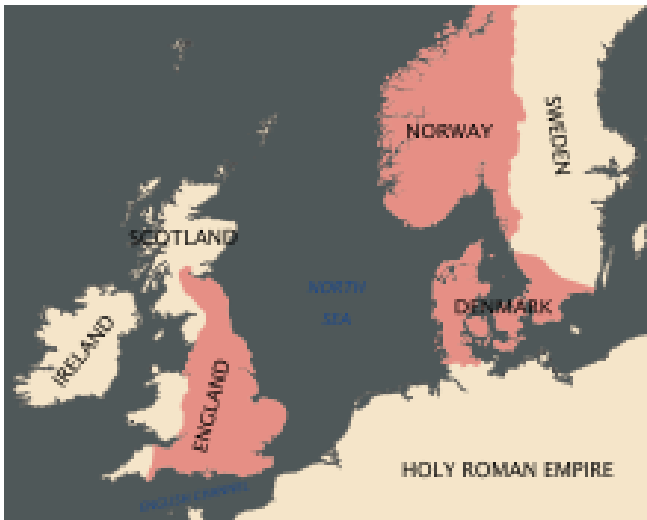
De rest van het leger besloot om Wessex aan te vallen in 875 onder leiding van Guthrum, een commandant van het zomerleger. Geen van beide legers kon een duidelijke overwinning behalen. Guthrum en koning Alfred van Wessex sloten vrede in 876. Alfred probeerde de vrede belang te geven door de Noormannen op hun heilige armingen te laten zweren. Dit had weinig effect, want bij de eerste kans vermoordde Guthrum zijn gijzelaars en vluchtte hij met zijn troepen. In 878 verraste Guthrum het leger van Wessex, waardoor Alfred moest vluchten. Guthrum zijn geluk was echter van korte duur. Alfred verzamelde een nieuw leger en versloeg de Noormannen bij Edington. Guthrum liet zich dopen en Alfred accepteerde hem als zijn adoptiezoon. Dit was de enige manier waarop Guthrum zichzelf en zijn troepen kon redden. Door de overwinning van Alfred en het verbond dat erop volgde, stelde Alfred Wessex veilig. De Noormannen trokken zich terug naar *Danelaw* om er in vrede te leven. Het deel dat verder wou plunderen trok naar Frankrijk, waar ze delen van het Karolingische rijk plunderden. De volgende jaren moest Alfred zich nog enkele malen verdedigen tegen kleine groepen Noormannen.

Danelaw kwam onder grote druk te staan van de Saksen. De Angelsaksische koningen hadden het leger gereformeerd en namen grote stukken van Engeland terug onder hun gezag. Ze verstevigden hun controle over het land met *burhs*, forten. In 925 probeerde een Noors leger de *burh* van Maldon te veroveren, zonder succes.

4.1.4 Danegeld

Olaf Tryggvason plunderde met zijn vloot de Engelse kusten in het laatste decennia van de 10de eeuw. Koning Aethelred van Engeland kon Olaf zijn plunderingen niet stoppen. Om de invallen te stoppen kocht Aethelred Olaf af met 4,500 kilogram zilver. Volgens de Angelsaksische kronieken was dit de eerste keer dat er *danegeld*, het afkopen van Noorse plunderaars, werd betaald. Olaf was zeker niet de laatste die de Engelsen afperste voor geld. De tweede golf van plunderingen was voornamelijk te danken aan de zwakke Engelse kroon. Olaf keerde in 994, samen met Svein Gaffelbaard en 94 schepen. Ze vielen Londen aan zonder veel succes en plaagden de omliggende gebieden in reactie. Koning Aethelred betaalde deze keer een som van 7.250 kilogram zilver als *danegeld*. Svein zou het hier niet bij laten. Hij en anderen kwamen later terug om meer *danegeld* af te persen. Volgens de legende zou Aethelred het bevel hebben gegeven om alle Noormannen te doden in Engeland. Hier zijn geen harde bewijzen van en zijn bevel zal zeker geen toeval hebben gekend in Danelaw. De slachting schrikte de Noormannen zeker en vast niet af, want in 1012 werd er 21.700 kilogram zilver aan *danegeld* betaald.

Knoet de Grote

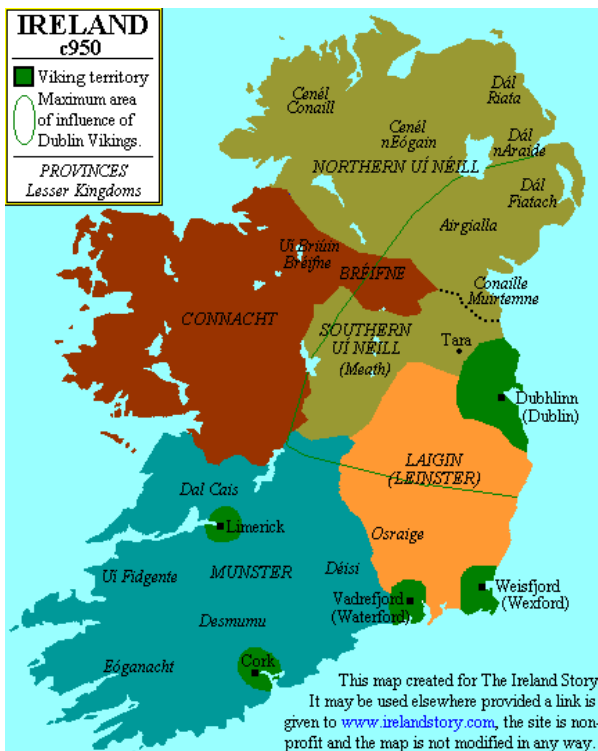
Kaart 3 Knoet de Grote zijn rijk op het hoogtepunt

1013 was het jaar dat Svein Gaffelbaard, koning van Denemarken, zijn kans zag en terug naar Engeland keerde. Deze keer was hij van plan om te blijven. Svein veroverde al gauw heel Engeland en Aethelred vluchtte naar Normandië. Lang kon Svein niet van zijn overwinning genieten. Hij stierf vijf weken later. Aethelred had al snel de touwtjes terug in handen in Engeland. Hij had echter niet op Sveins zoon, Knoet, gerekend. Knoet landde in 1015 in Northumbria. Het jaar erop stierf Aethelred en zijn zoon, Edmund, voerde een sterke campagne tegen Knoet. Knoet kon enkel de overhand behalen nadat Edmund werd verraden door zijn eigen mannen, bij de *Slag van Ashingdon*. Edmund was verplicht een verdrag met Knoet te

sluiten waarbij Edmund enkel Wessex onder zijn gezag kreeg. Tegen het einde van het jaar stierf ook Edmund en Knoet werd koning van heel Engeland, tot zijn dood in 1035. Knoet staat gekend als de grootste Scandinavische koning in de middeleeuwen. Op het hoogste punt van zijn macht omvatte zijn rijk Denemarken, Engeland, Noorwegen en Zuidwest-Zweden. Knoet zijn heerschappij zorgde voor veel invloeden in zowel Engeland als Scandinavië. In Scandinavië werden Engelse bisschoppen aangesteld en in Engeland werden veel Deense gebruiken geïntroduceerd.

4.2 Ierland

Twee jaar na de befaamde raid op Lindisfarne sloegen de Noormannen voor het eerst toe in Ierland. Het eiland Lambay, ten noorden van het huidige Dublin, en twee kloosters aan de westkust werden geplunderd. De plundertochten waren echter sporadisch. Pas vanaf 830 kwamen er meer raids. De Noormannen voeren de rivieren op tot op de grote meren van Ierland. In tegenstelling tot de Noorse activiteit in Engeland, bouwden ze in Ierland al in circa 840 winterkampen. Deze *longphoirt*, scheepsbasissen, zorgden ervoor dat de Noormannen

Kaart 4 Noorse longphoirts en gebieden in Ierland ca. 950

langer konden plunderen. In 835 werd op kerstavond het dorp Clonmore geplunderd. In 841 werd *Dubh Linn* (Zwarte Poel) gesticht door de Noormannen aan de rivier Liffey. Dublin werd een vaste verblijfplaats van de Noormannen en het centrum van de Noorse macht en koningen in Ierland.

Ierland was een eiland verdeeld in vele kleine koninkrijken die elkaar bestreden. De Noormannen werden al snel in deze oorlogen meegetrokken, als volwaardige partij of als huurlingen. De Noormannen zochten steun bij kleine koninkrijken en vice versa. Een bondgenoot van de Noormannen uit Dublin was de koning van Leinster. Dit machtsblok bestreed de opperkoning van Ierland, Brian Boru. In 999 startte Máelmórdha van Leinster en koning Sigtrygg Zijdebaard van Dublin een opstand tegen de opperkoning. De opstandelingen werden vernietigd maar zowel Máelmórdha als Sigtrygg mochten terugkeren naar hun gebied als koning. Door een laaiende ruzie aan het hof van Brian Boru tussen zijn zoon

Murchad en Máelmórdha startte de laatste een nieuwe opstand. Máelmórdha was al snel aan de verliezende hand en zocht toevlucht in Dublin. Sigtrygg zocht steun bij andere Noormannen en kreeg die. Desondanks zijn steun verloor hij en Máelmórdha de strijd tegen Brian en Murchad. Toch betekende dit niet het einde van de Noorse macht in Ierland. Sigtrygg bleef nog 20 jaar aan de macht in Dublin. Dublin bleef in bezit van de Noormannen tot 1170, tot ze werden verdreven door Anglo-Normandische legers.

4.3 Schotland

Schotland is moeilijk om te bespreken aangezien we tot in midden van de 9de eeuw geen geschreven bronnen hebben over Noorse activiteiten. Het is zeer onwaarschijnlijk dat de Noormannen niet in Schotland zijn geweest voor de 9de eeuw. Schotland en de bijhorende eilanden liggen van alle Britse eilanden het dichtst bij Scandinavië.

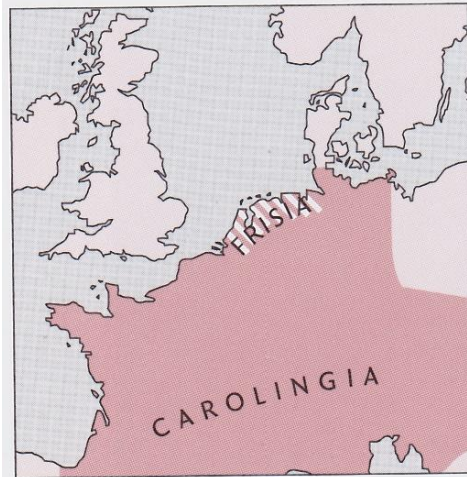
Het noorden en oosten van Schotland werd bevolkt door de Picten. Het westelijke deel door de Scotti, Argyll en Hebrides, bloedverwanten van de Ieren. We kunnen dus in beperkte mate informatie putten uit de Ierse analen. De Ierse analen spreken in de jaren 848 en 853 van de regio Lothlend, een regio in Schotland, waar Noormannen kwamen plunderen. Dit zou kunnen wijzen op scheepsbasisen zoals in Ierland, enkel is hier geen hard bewijs van.

4.4 Wales

Volgens welke schrijvers, uit de 9de eeuw, kregen de Welshmen geen plunderingen te verduren tot in het jaar 852. De Welshmen waren vaak in oorlog met de Angelsaksische koninkrijken. Ze zagen de invallen in Engeland als een welkome afleiding voor de Angelsaksen. Sommige Welshmen zagen zelfs heil in de komst van de Noormannen, die de Angelsaksen zouden verdrijven. In circa 930 schreef een monnik uit Wales een gedicht waarin hij de hoop uitdrukte dat de Noormannen uit Dublin hen zouden bijstaan in hun strijd tegen de Angelsaksen.

De Noorse raids die plaatsvonden in Wales werden meestal uitgevoerd door Noorse strijders die hun basis hadden in Engeland of Ierland.

4.5 Lage landen

Kaart 5 Friesland en zijn positie binnen het Karolingische rijk

Friesland

Friesland, in het huidige Noord-Nederland en Noord-Duitsland, was een geliefde streek om te plunderen bij de Noormannen. Het was één van de dichtstbijzijnde, rijke gebieden. De rijkdom van Friesland was gecentraliseerd in Dorestad, aan de kruising van de Rijn en de Lek. Deze ideale positie verbond Scandinavische, Engelse en Duitse markten met elkaar. Friesland was bij het Karolingische Rijk ingelijfd door Karel Martel in 719. Vreemd genoeg zijn er geen bronnen die plundertochten van de Noormannen melden tijdens de heerschappij van Karel de Grote. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat de Noormannen niet probeerden. Een andere reden voor de vrede kan zijn dat de Noormannen vreesden dat Karel de Grote een strafexpeditie zou organiseren in hun thuisland. Het Karolingische rijk grensde aan de zuidelijke grens van Denemarken.

De Noormannen sloegen pas toe in 834. Dorestad werd toen voor de eerste keer geplunderd. Dit gebeurde nog enkele malen tot de stad in 863 werd vernietigd. De Frankische koningen hadden weinig aandacht voor deze verafgelegen gebieden. Ze lieten leden van de adellijke Deense familie zich settelen in Friesland, in de hoop verdere plundersingen tegen te gaan. In 885 liep deze tactiek echter fout en werd de toenmalige Noorse heerser omvergeworpen en vermoord door de lokale bevolking. Verdere interesse in Friesland verdween snel na de opstand.

Vlaanderen

Net zoals de Friese kust en steden werden de Vlaamse ook geplunderd in de 9de eeuw. Kortrijk en Gent waren gekende winterkampen van Noormannen. De Maas, de Leie en de Schelde werden gebruikt om snelle invallen diep in het binnenland uit te voeren. In 883 trok Sigfrödr met zijn leger richting Vlaanderen. Sigfrödr was een aanvoerder van het grote heidense leger in Engeland, waar hij zich van afscheurde in 882 en vervolgens West-Francië mee plunderde. In Vlaanderen vernielden de Noormannen alles 'te vuur en te zwaard' volgens geestelijke schrijvers. Het leger trok zich terug naar Amiens waar het overwinterde en de rest van 884 bleef. In 885 voer Sigfrödr de Dijle op en bouwde een winterkamp bij Leuven. In datzelfde jaar arriveerde een Frankisch leger om de Noormannen te verjagen. De Frankische belegering had weinig succes. Het leger van Sigfrödr nam daarop deel aan de belegering van Parijs in 885.

In 891 plunderde de Norman Hasteinn Vlaanderen en trok oostwaarts richting de Maas. Arnulf, koning van Oost-Francië, reed hem tegemoet met zijn leger. Zijn leger had echter een zeer zwak moreel en vluchtte toen de strijd te zwaar werd. Arnulf verzamelde een nieuw leger en achtervolgde de Noormannen tot in Leuven. De Noormannen hadden zich verschanst in hun winterkamp aan de Dijle. Het kamp was versterkt met een aarden wal, waar een houten palissade was opgebouwd. Het slagveld was relatief klein door het moeras vlakbij. De twee legers stormden op elkaar af, maar dankzij numeriek overgewicht won Arnulf. De Noormannen kwamen snel daarna terug en namen Leuven, éénmaal Arnulf naar zijn thuislanden was

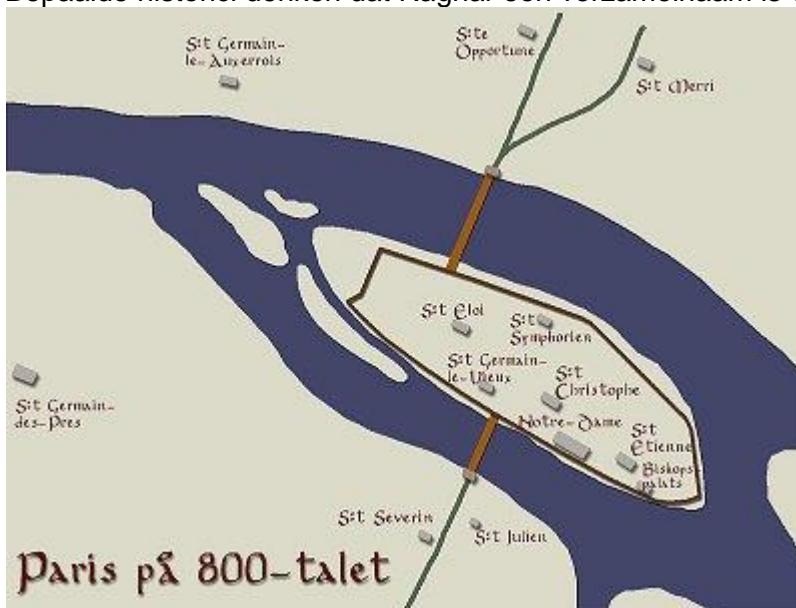
getrokken, terug in. Toch was de *Slag bij Leuven* een kantelpunt. De Noormannen beseften dat de landen van Arnulf geen makkelijke prooi waren. In 892, na een plundertocht, verliet het grootste deel van de Noormannen Vlaanderen.

4.6 Frankische rijk

De rest van het Karolingische rijk bleef ook van Noorse invallen gespaard tot in de 9de eeuw. Dit kwam voornamelijk door de kustverdedigingen die Karel de Grote had gebouwd om de Noormannen af te schrikken. Pas na de dood van Karel de Grote dreven de Noormannen de druk op. De politieke instabiliteit die Karels dood teweeg had gebracht zorgde voor de ideale situatie. Lodewijk de Vrome, zoon van Karel de Grote, kreeg in 820 te maken met Noorse plunderbendes op Seine. Pas na de dood van Lodewijk in 840 werden de Noormannen zeer actief op de Franse rivieren en kusten. De Seine was de ideale ingang voor hun troepen. Langs de rivier lagen meerdere rijke kloosters en kerken. In de annalen van Sint-Bertin staat de plundering van Rouen beschreven. 'Deense piraten zeilden het kanaal af en vielen Rouen aan. Ze plunderden de stad met vuur en zwaard...'³

Beleg van Parijs 845

In 845 riskeerde een Noorse vloot het om de Seine op te varen tot aan Parijs. De vloot bestond uit meer dan 5000 strijders en stond onder leiding van ene Ragnar. Historici weten heel weinig over Ragnar. Het zou dezelfde Ragnar kunnen zijn die de vader is Ivar en Hubba, de commandanten van het grote heidense leger. Dit kunnen we niet met zekerheid zeggen. Bepaalde historici denken dat Ragnar een verzamelnaam is van meerdere Noorse leiders.

Kaart 6 Parijs in de 9de eeuw

Wat we wel met zekerheid kunnen zeggen is dat hun gewaagde actie zijn vruchten afwierp. De Noorse strijders belegerden Parijs, toen niet groter dan het huidige Île de la Cité. Koning Karel de Kale verzamelde zijn leger en liet de twee oevers van de Seine versterken om de Noormannen de weg naar Parijs te ontzeggen. Voor deze tactiek moesten de Frankische troepen zich opsplitsen. De Noormannen vielen de ene oever aan, terwijl de Frankische troepen aan de overkant enkel konden toekijken hoe hun strijdmakkers werden

weggevaagd. De weg naar het onverdedigde Parijs lag nu open voor de Noormannen. Ze namen de stad al snel zonder problemen in en plunderden ze volledig. Om de burgers van Parijs en zichzelf te redden kocht Karel de Noorse vloot af voor 2750 kilogram zilver en goud.

³ PRUDENTIUS VAN TROYES, *Annalen van St-Bertin*, St.-Omer, 830-882

Forten, bruggen en wetten tegen de Noormannen

Karel de Kale zag een kans om de Noormannen tegen elkaar uit te spelen. Hij huurde in 860 de Noorman Weland en zijn leger in om plunderende Noormannen uit de Seine te verdrijven. Weland vocht tegen zijn landgenoten, tot hij een beter bod kreeg. Karel de Kale nam meerdere maatregelen om de plundersaars te verhinderen. Hij liet onder andere bruggen bouwen over de rivieren, want dit verhinderde een snelle doorgang van de langschepen met hun masten. Een groot fort, genaamd Pont de l'Arche, op een eiland tussen de Seine en Eure werd in 862 gebouwd. Deze strategische locatie was ideaal om Parijs te verdedigen. Tijdens de tweede aanval op Parijs in 885 was het fort onbemand, waardoor de Noormannen zo aan de muren van Parijs stonden. Karel kocht zijn belegeraars af met 1800 kilogram zilver. Pont de l'Arche had meer succes bij de inval van 885. De Frankische strijders hielden de invasievloot van 700 schepen geringe tijd tegen. De vloot belegerde Parijs zonder veel succes omwille van de verbeterde verdedigingswerken en een ontzettingsmacht uit de Duitse gebieden.

Een simpelere en goedkopere manier om de Noormannen te verhinderen was een wet die Karel de Kale uitvaardigde in 864. Hij verbood de verkoop of gift van wapens, paarden en Frankische maliënkolders aan de Noormannen. Mensen die de regel overtraden werden zonder pardon terechtgesteld.

Afb. 13 Graf van hertog Rollo in de kathedraal van Rouen

Rollo, plunderaar, graaf, voorvader van Engelse koningen

Rollo, ook gekend als Rolf, Hrólfr of Rollon, was een Scandinavisch leider van een plunderleger. Hij en zijn mannen plunderden Engeland, Vlaanderen en Frankrijk tijdens de laatste decennia van de 9de eeuw. Rollo nam deel aan het *Beleg van Parijs* in 885, dat negatief uitdraaide voor

hem en zijn Noorse strijdmakers. Rollo nam daarop de stad Chartres in, waar hij al snel werd verdreven door Frankische troepen. Dankzij de goede relatie tussen Rollo en Guthrum, een leider van het grote heidense leger, bleef Rollo sterk in zijn schoenen staan. Karel de Eenvoudige, koning van West-Francië, sloot in 911 een verdrag met Rollo waarbij het gebied dat we vandaag als Normandië kennen aan Rollo werd geschonken. Het verdrag van Saint-Clair-sur-Epty verplichtte Rollo de Seine en de kust te verdedigen tegen Scandinavische plundersaars. Om het verdrag te bezegelen kreeg Rolo de bruid Gisla, de dochter van Karel. Dit weerhield hem echter niet om te trouwen met Popa, dochter van de graaf van Rennes. Hertog Rollo verdedigde zijn nieuwe land en de Frankische kust.

Rollo liet zich dopen en werd opgevolgd door zijn zoon William Langzwaard. William en zijn opvolgers maakten van Normandië één van de sterkste en meest gemilitariseerde regio's van West-Europa. Deze militaire macht zou Rollo's achter-achter-achter-achterkleinzoon William de Veroveraar in 1066 op de Engelse troon zetten.

4.7 De middellandse zee

In 844 trokken de Noormannen zuidwaarts vanuit hun basis aan de Loire. Ze hadden hun ogen gericht op Al-Andalus, het Iberische onderdeel van het Umayyad kalifaat. Het gigantische kalifaat strekte zich uit van het Iberische schiereiland tot in Afghanistan. Door de omvang van het rijk was er zeer veel handel en rijkdom, een ideaal doelwit voor de Noormannen. De Noorse vloot beproefde eerst hun geluk in het noorden van het Iberische schiereiland. Ze vielen de christelijke koninkrijken Galicië en Asturië aan, zonder succes. Meerdere Scandinavische schepen werden vernietigd en een aanzienlijk deel van hun strijdkrachten viel in de strijd. Ze trokken verder zuidwaarts en hun ongeluk keerde bij de plundering van Lissabon, op 20 augustus 884. Later op het jaar plunderden ze Sevilla, maar de Moren hadden snel een leger ter plaatse dat zware verliezen toebracht. Andere kuststeden zoals Cadiz werden nog wel geplunderd. De straat van Gibraltar werd zelfs overgestoken, waar ze in het huidige Marokko de kuststad Asila plunderden. Hierna trok de Scandinavische vloot zich terug naar het thuisland.

Björn Järnsida, wat vertaalt naar *IJzeren Flank*, en Hastein lanceerden de tweede zuidelijk tocht in 859. Ze vertrokken vanuit hun kamp aan de Loire met 62 schepen. Het eerste deel van hun reis liep uiterst slecht. Ze werden meerdere malen verslagen aan de westkust van het Iberische schiereiland. Ze kenden meer geluk éénmaal op de Middellandse Zee, waar ze zowel op het Europese als het Afrikaanse continent plunderden. Ze trokken richting Zuid-Frankrijk waar ze hun winterkamp opzetten in de Camargue. In 860 plunderden Björn en Hastein de Italiaanse stad Luna. Volgens de overleving drongen ze de stad binnen door te vragen of hun overleden leider Hastein een christelijke begrafenis kreeg. De christenen zagen

Afb. 14 Hastein verkrijgt toegang tot Luna door zijn dood in scene te zetten

dit als een manier om de heidenen in het licht van God te laten komen. De Noormannen droegen Hastein op een draagbaar de stad in. Eens binnen in de kerk sprong Hastein op en slachtte alle mensen in de kerk af, samen met de andere Noormannen. De Noormannen dachten dat Luna de stad Rome was en ze waren ervan overtuigd dat ze het centrum van het christendom hadden geplunderd. Na het plunderen van nog enkele Italiaanse steden keerden ze terug. In 818 op weg huiswaarts werden ze overvallen door een Moorse vloot. De Moorse vloot gebruikte 'Grieks vuur', wat voor een verschrikkelijke afslachting

zorgde. Björn en Hastein hun laatste daad in het zuiden was de plundering van Pamplona, waar ze de koning van Navarra gevangen namen. Hij werd vrijgelaten voor 70.000 gouden munten. Met zijn buit en 20 overgebleven schepen keerden Björn en Hastein terug. Verdere plundertochten in het zuiden kwamen daarna nog nauwelijks voor. De risico's waren te groot ten opzichte van de winst.

4.8 Het oosten

De Noormannen waren zeker zo actief in het oosten als op de Britse eilanden in de vroege 9de eeuw. Met 'het oosten' bedoelen we de huidige landen Rusland, Oekraïne, de Baltische staten en Wit-Rusland. De Noormannen lieten hier een heel andere kant van zichzelf zien; het ging hun niet om plunderen, maar wel om handel en settelen. Toch werden de Noormannen als een sterk en machtig volk gezien. In 852 belegerde een Scandinavisch leger uit Zweden de stad Novgorod. Ze vertrokken pas na de betaling van een gigantische som *danegeld*. Volgens de Eerste Russische kroniek reisde in 862 een afvaardiging Slaven naar de Rus en nodigden hun oude vijanden uit om hun nieuwe heersers te worden. Rurik, een Rus, accepteerde het voorstel en settelde zich in Novgorod. Vier jaar eerder, in 858, namen de Noormannen Kiev in, dat ze uitbouwden tot hun machtscentrum. In het oosten konden de Noormannen zich makkelijk verplaatsen door de grote rivieren zoals de Dnjepr en Wolga. Om deze rivieren te bereiken vanuit de Baltische zee droegen ze hun schepen over land. Vanuit Kiev lanceerden zij in 860 hun eerste aanval op Constantinopel uit. De gigantische wereldstad lokte de Noormannen met al haar rijkdommen. Hun aanval in 860 draaide uit op een fiasco, zo ook de aanvallen in 907, 941 en 944. De Rus vermengden zich al snel met de oorspronkelijke Slaven en hun culturen versmolten. De 'echte' Noormannen bleven hun stempel drukken op het oosten. Zowel de heersers van Kiev en Novgorod gebruikten hen veelvuldig als huurlingen. De keizers van Constantinopel zagen hun militaire waarde al snel in. Al in 911 vervoegden 700 Noormannen zich bij het Byzantijnse leger. Doorheen de 10de eeuw gebruikten de keizers met regelmaat de Scandinavische krijgers. In 988 stuurde Vladimir van Kiev 6.000 Noorse huurlingen als steun naar keizer Basil II. Deze 6.000 werden de eersten van de Varangische garde, de lijfwacht van de keizer.

Varangische garde

Nadat hun nut was gebleken op campagnes in Italië, Kreta, Sicilië en tegen de Arabieren, bleken de Noormannen de ideale krijgers voor de keizer zijn persoonlijke garde. De buitenlandse strijders waren ideaal, gezien zij geen banden hadden met andere politieke partijen binnen Constantinopel. Zo verkleinde de keizer de kans dat zijn lijfwachten hem zouden verraden. De Varangische garde hun loyaliteit werd aangemoedigd door het hoge loon, de beste wapens, bepantsering en exclusieve voordelen. De garde kreeg de comfortabelste barakken en een hoge sociale status. Naarmate de garde groeide kwamen er Angelsaksische strijders bij. Zij waren gevluht voor de invallen van de Noormannen in Engeland.

De zwaarbewapende strijders zorgden niet enkel voor de bescherming van de keizer. Ze waren een elite eenheid op het slagveld, waar ze allerlei rollen vervulden, waaronder de verdediging van de flanken of van de keizer zelf. Hun afkomst zorgde voor nog een taak, het bevechten van piraterij. De Noormannen hun ervaring op schepen werd gebruikt om lichte schepen te bemannen die piraten achtervolgden. De Varangische garde kreeg ook minder glorieuze rol, de taak van politieagent. Ze kregen al snel de reputatie dat ze de wet strikt afdwongen, terwijl de Noormannen zelf gekend stonden dat ze hun boekje te buiten gingen in hun vrije tijd. Doorheen de geschiedenis bewees deze elite-eenheid haar waarde meerdere malen, zowel op vlak van loyaliteit als van vechtkunst.

Afb. 15 Leden van de Varangische garde in de 11de eeuw.

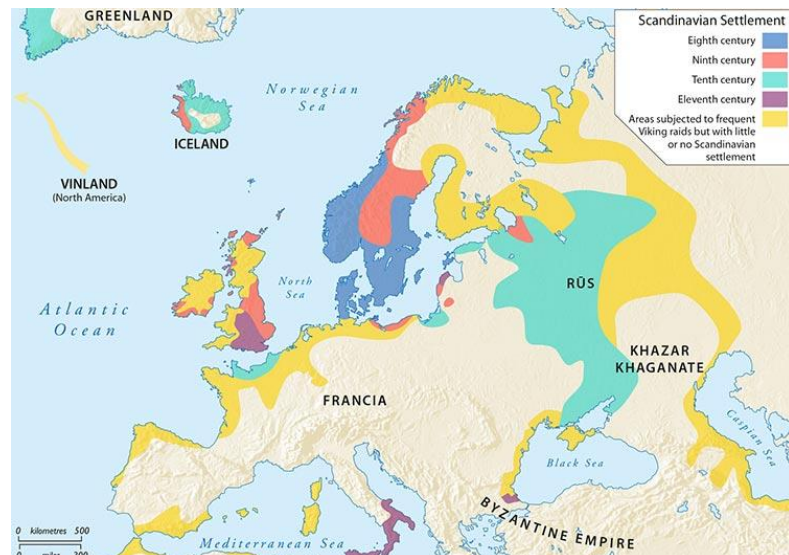
5 De Noormannen op zoek naar nieuw land

De Noormannen waren niet enkel geïnteresseerd in plunder en militaire faam. Het verkrijgen van nieuw land stond ook op de agenda. In Engeland, Ierland en het Frankische rijk zat er een aanzienlijke tijd tussen de eerste rooftochten en de eerste permanente kolonies. In andere gebieden zoals Schotland, voornamelijk de noordelijke eilanden en de Baltische landen volgden de kolonisten snel na de eerste plundertochten.

Er zijn geen duidelijke bronnen die ons kunnen vertellen waarom de Noormannen zo geïnteresseerd waren in het koloniseren van vreemde landen. Eén van de meest gegeven verklaringen is dat er in Scandinavië te weinig landbouwgrond was voor de groeiende bevolking. Dit blijkt echter niet waar; onderzoek toont aan dat er voldoende landbouw mogelijk was om de volledige bevolking te voeden. Scandinavië heeft grote streken die geschikt zijn voor de landbouw. Voornamelijk in Denemarken en het zuiden

van Zweden. Regio's verder naar het noorden en aan de Atlantische kust hadden minder landbouwgrond, maar er woonden ook veel minder mensen in deze gebieden. Een reden die meer tractie krijgt is dezelfde reden waarom de kleine rooftochten onder leiding van de *hersir* verdwenen. Door de opkomst van grote heersers en grotere rijken voelden plaatselijke machthebbers en financieel sterke mannen steeds meer druk op hun onafhankelijkheid. Het verlies van die onafhankelijkheid konden ze herstellen door land te zoeken buiten Scandinavië. Zonen die niet de eerste erfgenaam waren konden eigen land en bezit in het buitenland zoeken, iets wat ze niet zouden krijgen via erfenis in Scandinavië. We mogen ook zeker niet de simpele man vergeten. Zij konden het juk van hun opperheer afschudden door te emigreren. In de nieuwe landen konden zij faam en bezit verwerven, wat ze niet konden onder hun heer.

Het verkrijgen van nieuw land om te koloniseren kon op meerdere manieren. De meest gebruikte en snelste manier was het innemen van een gebied met militaire macht. De oorspronkelijke heerser werd afgezet en een Noorman werd aangesteld als nieuwe lokale heerser. De veroverde grond werd dan onderling verdeeld. Een tweede manier om aan grond te komen was via onderhandelingen met de plaatselijke heerser. Koningen en andere heersers boden land en andere waardevolle zaken aan om verdere vijandigheden te voorkomen. Een goed voorbeeld is de gift van gebieden in Friesland door Karolingische koningen. Het meest bekende voorbeeld is de gift van Normandië aan Rollo door koning Karel de Eenvoudige, in 911.

Kaart 7 Scandinavische nederzettingen van de 8ste tot 11de eeuw

5.1 Britse eilanden

5.1.1 Danelaw in Engeland

Het grootste deel van de veroveringen en het settelen van de Noormannen gebeurden tijdens de inval van het grote heidense leger vanaf 865. De commandant Halfdan deelde in 876 de landen van Northumbria onder zijn krijgers. In de jaren erop deed hij hetzelfde met de veroverde gebieden in Oost-Anglia en Mercia. De krijgers wisten dat de strijd nog niet gestreden was en er nog veel meer buit te verdienen was. Daarom bleven zij actief deel uitmaken van het leger.

Pas na het eerst decennium van veldtochten en gevechten waarbij het grote heidense leger het grootste deel van Engeland innam, verschoof de aandacht naar het settelen. De eerste delen van het leger settelden zich in 876 in Northumbria, nadat ze een jaar lang het noorden hadden geplunderd. Een ander deel van het heidense leger zocht land in Mercia in 877. De Noormannen hadden een groot deel van Engeland bezet. Het enige Angelsaksische rijk in Engeland was het Wessex in het zuiden. Guthrum, de laatste aanvoerder van het grote heidense leger, probeerde Wessex in te nemen. Deze campagne had weinig succes, want Guthrum werd verslagen door koning Alfred in 878. Deze nederlaag verplichtte Guthrum om een akkoord met Alfred te ondertekenen. Dit akkoord definieerde de grens tussen de gebieden van Alfred, die Wessex en West-Mercia hield, en de Danelaw, het gebied waar de wet van de Noormannen gold. Het akkoord en de grens werden in stand gehouden tot aan Guthrum zijn dood in 890. Deze vrede werd militair gehandhaafd. Beide partijen versterkten hun grenssteden en commerciële centra. Handelsteden zoals Derby, Nottingham en Leicester hadden een staand Noors leger om eventuele aanvallen onmiddellijk het hoofd te kunnen bieden. Alfred moderniseerde op zijn beurt zijn leger en bouwde defensieve bouwwerken uit, de zogenaamde *burhs*. Deze *burhs* moesten belangrijke economische centra verdedigen en als toevluchtsoord voor de lokale bevolking dienen. Alfred zijn doel was dat iedere inwoner van zijn rijk binnen een straal van 20 mijl een *burh* vond. De goed verdedigde plaatsen dienden ook als militaire basis van waaruit de erfgenamen van Alfred Engeland zouden veroveren.

Leven in Engeland

Het leven in Danelaw ging in grote mate verder zoals dat onder Angelsaksisch bewind was. De Noormannen introduceerden een aantal gebruiken, maar namen al snel veel over van de Angelsaksen. Ze zagen het

Afb. 16 Heysham hogback uit de 10de eeuw

belang van het slaan van munten in, die werden versierd met afbeeldingen van zwaarden, Thors hamer en na verloop van tijd met afbeeldingen van heiligen. De Noormannen bekeerden zich relatief snel tot het christendom, wat resulteerde in het (herop)bouwen van kerken. De Noormannen hadden wel een grote invloed op de kunst van het beeldhouwen. Er zijn vele gedenksteden gevonden uit de periode van Danelaw. Deze gedenksteden herdachten grote krijgers, mannen met aanzienlijke invloed, heersers, heiligen, bouwers van kerken, ... Voor de komst van de Noormannen waren gedenksteden enkel weggelegd voor heiligen of koningen. De kunst werd verbreed naar meerdere lagen van de bevolking. De bekendste vorm van deze beeldhouwkunst zijn de *hogbacks*, vertaald: *zwijnenruggen*, naar de vorm. Het waren gebogen stenen die voornamelijk dienst deden als grafsteen. De hogbacks toonden vaak scènes van Noorse saga's of heroïsche daden van de dode. De uiteindes werden soms afgewerkt met grote beesten.

Einde van Danelaw

Tijdens het bewind van koning Edward de oude, Alfreds zoon, wordt de druk op Danelaw opgedreven. In 917 valt Oost-Anglia en het jaar erop de Midlands. In 920 hebben de Noormannen enkel nog controle over York, waar ze de steun hadden van de aartsbisschop. Dankzij dit verbond konden de Noorse heerser op de steun van de plaatselijke bevolking rekenen. Zij hielden York nog vast tot in 927. Koning Athelstan, kleinzoon van Alfred, veroverde York en de rest van Northumbria. Na zijn dood in 939 probeerden Noorse aanvallers meerdere malen York te heroveren, met wisselend succes. In 954 hadden de koningen van Wessex heel Engeland in hun bezit. Inwoners van Noorse afkomst bleven een belangrijk deel uitmaken van de bevolking. De tijd onder Noors bewind had zijn sporen achtergelaten op vlak van taal en cultuur.

5.1.2 Schotland

Voor de Noormannen waren vooral de noordelijke eilanden van Schotland interessant. De **Orkney-eilanden** lagen op twee dagen varen van de kust van Noorwegen. De eilanden waren geschikt voor kolonisatie, want er was voldoende grasweide en vruchtbare grond. Het benodigde hout werd geïmporteerd. In de tweede helft van de 9de eeuw stelde de graaf van Møre, in Noorwegen, zijn broer Sigurd aan als graaf van Orkney. Graaf Sigurd is degene die zijn macht en kolonisten in het noorden van het vasteland van Schotland installeerde. Dit was eerder beperkt tot de kleine regio Caithness.

De **Shetland-eilanden** werden ook gekoloniseerd. Het leven was hier niet zo makkelijk, zoals blijkt uit archeologische vondsten bij de opgraafplaats *Jarlshof*. Op het meest zuidelijke puntje van het grootste eiland zijn opgravingen gedaan die bouwwerken tot 6000 jaar oud hebben blootgelegd. Onder deze bouwwerken zijn er ook uit de tijd van de kolonisatie van de Noormannen, zoals meerdere langhuizen en schuren. De opgravingen vertellen ons veel over de eetgewoontes van de Noorse kolonisten. Er zijn stenen gevonden die zijn uitgehouwen om vislijnen en netten aan vast te maken. Naast visvangst deden de Noormannen op Shetland aan het houden van schapen. Enkele spingetuigen zijn teruggevonden. Wat het meeste opvalt, is de ontdekking van een grote hoeveelheid aan vogelbotten. Er wordt vanuit gegaan dat de kolonisten hun dieet aanvulden door te jagen op zeevogels.

De kolonies van de Noormannen spreidden zich ook uit over de **westerse eilanden**. Veel bronnen of vondsten hebben we niet van de kolonies op de westerse eilanden. De vondsten beperken zich tot graven en enkele gebouwen van Noormannen. De beperkte vondsten wijzen naar nederzettingen uit de late 9de eeuw.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd de Duitse archeoloog Bersu op het **eiland Man** in de Ierse Zee vastgehouden. Bersu bleef er zijn werk uitvoeren en maakte enkele ontdekkingen uit de tijd van de Noormannen. Hij ontdekte een langhuis en een vierkante veestal. Het eiland Man was een ideale plek om koloniseren. De grond was zeer vruchtbaar en voldoende in oppervlakte. Langs de kust ontdekte Bersu enkele forten. Door latere bijgebouwen in de forten wordt er verondersteld dat de forten zijn overgenomen van de oorspronkelijke bewoners.

Kaart 8 Bezit van de Noormannen in Schotland 800-1014

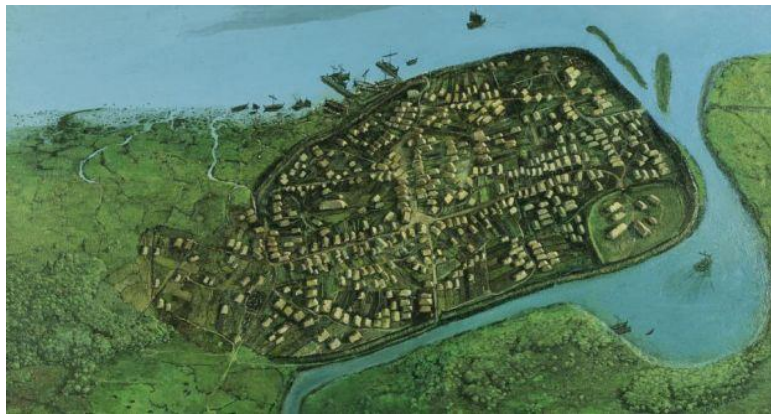
Bersu groef ook meerdere begraafplaatsen op. Velen van deze waren scheepsgraven. In enkele scheepsgraven zijn de overblijfselen van vrouwen gevonden. Deze waren slaven, wat zeer duidelijk was bij één van de graven. De vrouw lag horizontaal op de kist van de overledene met haar armen voor zich. Haar schedel had vanachter een groot gat, gemaakt door de slag van een zwaard of bijl.

De Noormannen hadden weinig invloed op de cultuur van de Picten en de Scoti op het vasteland. Hun aanwezigheid in het verleden is het best te merken aan plaatsnamen op de eilanden.

5.1.3 Ierland

Zoals we al bespraken in het hoofdstuk over de invallende Noormannen in Ierland, bouwden de Noormannen al snel winterkampen in Ierland. De grootste en bekendste was Dubh linn, gesticht in 841 en bleef tot 1170, met enkele onderbrekingen, onder controle van de Noormannen. Verdere nederzettingen beperkten zich tot kleinere scheepsbasisen.

Ierland was in de middeleeuwen verdeeld in vele kleinere koninkrijkes, die regelmatig onderling en tegen de Noormannen vochten. Door de versplintering was het praktisch onmogelijk om heel Ierland te onderwerpen. De Noormannen uit Dublin hun uitbreidingen waren zonder veel succes. Dit kwam door druk van de Noormannen uit Limerick, een Ierse schipbasis. De twee

Afb. 17 Reconstructie tekening: Dublin van de Noormannen

partijen hadden wel dezelfde afkomst, maar dit betekende niet dat ze elkaar niet bekwamen.

Tegen het einde van de 9de eeuw werd de schipbasis omgevormd tot een volwaardige nederzetting. De huizen werden uniform gebouwd en lagen aan straten. De gronden rond de huizen waren afgezet met hekken uit vlechtwerk, later uit steen. Tijdens opgravingen in de 20ste eeuw werd een visserswijk inclusief vismarkt ontdekt. De stad was duidelijk opgedeeld per sector. Dublin was beschermd door een serie wallen die al in de 10de eeuw waren gebouwd. Een stad met duizenden inwoners had natuurlijk voldoende voedsel nodig. Dat voedsel kwam uit het omliggende land. Het is niet duidelijk of dat land werd bewerkt door Scandinavische kolonisten of de oorspronkelijke Ierse bewoners.

Tegen het einde van de 10de eeuw groeide de bevolking van Dublin in grote getallen aan tot in de duizenden. De stad was zeer welvarend, maar niet dankzij rooftochten. De inwoners van Dublin verdienden goed aan het dienstdoen als huurlingen. Ze vochten voor plaatselijke Ierse heersers en buiten Ierland. Dublin was niet enkel een militaire macht, maar ook een economische. De stad kende een sterke industrie en handel. De voornaamste handel was de handel in slaven. De Noormannen kwamen aan slaven door handel of plundertochten. Er was ook het gebruik om verslagen volkeren op te kopen, iets wat vaak voorkwam in het door oorlog geteisterde Engeland.

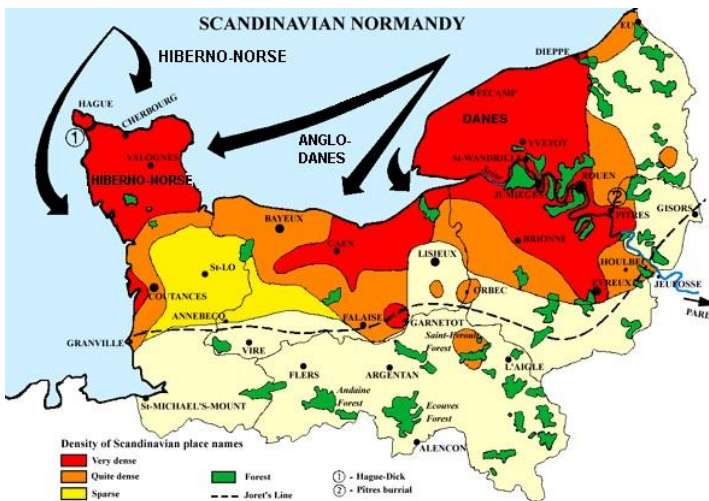
5.2 Frankische rijk

In het Frankische rijk werd er niet overgegaan tot het stichten van grote kolonies. In het noorden, in Friesland, kregen Scandinavische edelen de toestemming om zich te settelen van de Frankische koning in de vroege 9de eeuw. Dit was eerder beperkt en van korte duur.

Wel werden er verschillende winterkampen opgericht op het grondgebied van de Frankische koning. Zij waren enkel van militair belang en dienden niet om zich permanent te settelen. Normandië was de grote uitzondering, gezien de Noormannen zelfs hun naam gaven aan het gebied.

5.2.1 Normandië

Rollo, een Scandinavische legeraanvoerder en neef van de graaf van Orkney, kreeg in 911 het oosterse deel van het huidige Normandië van de Frankische koning Karel de Simpele. In ruil voor het land moesten Rollo en zijn mannen de kust en de monding van de Seine verdedigen. Naarmate de macht van de Karel verzwakte kon Rollo zijn gebied uitbreiden met de gebieden rond Caen. Zijn zoon William Langzwaard veroverde het westerse deel, waarna hun gebied het huidige Normandië omvatte.

Kaart 9 Scandinavisch Normandië en de invloed van Scandinavische inwijkelingen

Normandië was een zeer interessante vestigingsplaats voor Scandinavische kolonisten. Er was rijke landbouwgrond in overvloed, een lange kustlijn en relatieve stabiliteit. De Scandinavische kolonisten kwamen niet enkel uit het thuisland. In het oosten van Normandië zijn verschillende aanwijzingen dat de kolonisten voornamelijk uit Engeland kwamen. Dit waren vluchtelingen die door de Engelse koningen van Wessex verdreven werden uit Danelaw. In het oostelijke deel zijn er vooral sporen gevonden van Noormannen uit Ierland. De graven van Normandië zagen al snel het belang

in van handel. Die situeerden ze in de kathedraalstad Rouen, met een slavenmarkt. Rouen lag zeer centraal en haar belang dateerde al uit de Romeinse tijd. De stad werd al snel het politieke en commerciële centrum van het graafschap. Zelfs hun eigen munt werd er geslagen.

Normandië bleef in contact staan met de rest van de Scandinavische wereld. Er werd volop handel gedreven en er werden zelfs troepen gestuurd naar hun Scandinavische broeders in Ierland, in 1014. De Noormannen raakten al snel betrokken in het politieke spel van het West-Frankische rijk, waar ze één van de sterkste militaire machten waren. Deze militaire macht gebruikte William de veroveraar in 1066 om de Engelse troon te veroveren. William zijn verovering en de Slag bij Hastings staan uitgebeeld op het tapijt van Bayeux. In 1068 landden de eerste Normandische huurlingen in Sicilië. Hun commandant Rogier I verdreef de Islamitische heersers. In 1130 stichtte zijn zoon Rogier II het Normandische rijk van Sicilië, met zegen van de paus.

De voetdruk die de Noormannen hebben achtergelaten in Normandië is aanzienlijk. Een groot aantal plaatsnamen dragen Scandinavische namen. In de steden Rouen en Bayeux vinden we vandaag de dag nog grote bouwwerken opgericht door Rollo en zijn erfgenamen. Van de typische graven van de Noormannen is er maar één gevonden. Het graf is gevonden in Pitres

en was dat van een vrouw. Dit komt door de snelle bekering tot het christendom. Rollo en zijn topcommandanten moesten zich verplicht laten dopen door de overeenkomst met Karel de Simpele. De Normandische heersers gebruikten de kerk om hun autoriteit macht bij te zetten. William de Veroveraar was gekend om zeer gelovig te zijn.

Op de kaart ziet u de Joretgrens aangeduid. Deze grens is een taalkundige. Ten noorden van de grens werden/worden oude vormen en dialecten van het Frans gesproken, inclusief dialecten van de Noormannen..

5.3 Het oosten

Al in de vroege 8ste eeuw toonden de Noormannen interesse in de landen aan de Baltische kust. Die beperkten zich eerst tot handelsnederzettingen, waarbij handel werd gedreven met de plaatselijke Slavische bevolking. Later, in de 8ste en 9de eeuw, groeiden deze handelsposten uit tot volwaardige nederzettingen. De nederzettingen beperkten zich tot de kust en het achterland en werden niet exclusief bewoond door Noormannen en hun gezinnen, maar ook door Friese en Slavische inwoners. Verdere kolonies werden gesticht in de 9de en 10de eeuw. Door de opkomst van de Rus, Noormannen in het huidige Rusland, verschoof de aandacht verder landinwaarts.

In tegenstelling tot de Scandinavische landen bleven de oude geloofsovertuigingen voortleven tot de noordse kruistochten in de 12de en 13de eeuw.

5.3.1 Het land van Rus

Zie 4.8 Het oosten

6 Sneller dan Christoffel Columbus

Hun kwaliteiten op het slagveld maakten de Noormannen uiterst efficiënt op het vasteland in Europa. Hun kwaliteiten op zee daarentegen brachten hen verder dan eender welke Europeaan ooit was geweest. Bjarni Herjolfsson was de eerste Europeaan die het Amerikaanse continent ontdekte, in 986. De ontdekking van Amerika door Christoffel Columbus gebeurde pas 500 jaar later.

6.1 Faeröer eilanden

De Faeröer eilanden zijn een groep kleine eilanden die een 300 kilometer ten noordwesten van de Shetlandeilanden liggen. Volgens de Ierse monnik Dicuil werden de eilanden voor het eerst bevolkt door de Noormannen in 825⁴. Dicuil was een tijdsgenoot, maar we kunnen niet zeker zijn van zijn beweringen. De eilanden zijn zeker en vast bewoond door Scandinavische kolonisten. Meerdere boerderijen zijn ontdekt op de eilanden. Eén boerderij springt er echter bovenuit. Het was een langhuis van 20 op 5 meter. De muren waren één meter dik en bestonden uit een buitenste en binnenste laag van steen, met een isolatielaag van turf. Bij het langhuis werden nog kleinere gebouwen opgegraven, zoals stallen en schuren.

De economie op de Faeröereilanden beperkte zich tot landbouw en veehouderij. Desondanks de noordelijke locatie van de eilanden is het klimaat eerder zacht dankzij de zeestroom. *Faeröereilanden* vertalen vanuit het oud Noors naar 'de schapeneilanden'. Het is dus niet te verwonderen dat de Noormannen voornamelijk schapen kweekten op het eiland. De Scandinavische kolonisten namen hun kuddes mee naar de hoger gelegen graasgebieden in het binnenland. Op deze hoger gelegen gebieden bouwden ze kleine woningen voor de herders. De hoger gelegen graasweiden werden, samen met de herdershuizen, verlaten in de winter. Hun nood aan eiwitten werd aangevuld door zeevogels en diens eieren. De zee bood voldoende mogelijkheden; er werd intensief aan visvangst en walvisjacht gedaan. De eilandengroep leende zich ook tot landbouw. In het binnenland was de grond vruchtbaar en voldoende in hoeveelheid. De periode dat de grond kon bewerkt worden was echter kort.

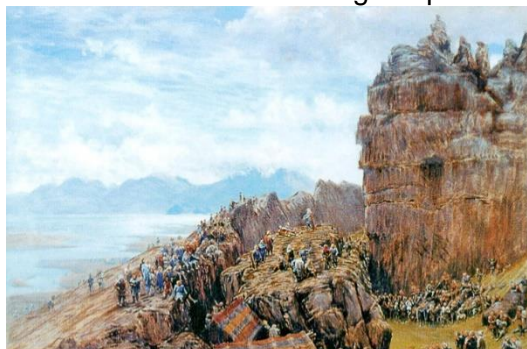
In tegenstelling tot de rijke grafvondsten in Scandinavië en andere gebieden waar de Noormannen een sterke aanwezigheid hadden, zijn ze zeer beperkt op de Faeröereilanden. Er zijn meerdere graven gevonden, waarvan de inhoud zich beperkte tot het lichaam van de overledene en enkele kleine persoonlijke goederen.

6.2 IJsland

De Faeröereilanden waren een ideale tussenstop op de reis van de Britse eilanden of Scandinavië naar IJsland.

De beste geschreven bron die we hebben over de Scandinavische nederzettingen op IJsland is *Íslendingabók*, het boek van de IJslanders geschreven in de 12de eeuw. Het boek spreekt van de eerste kolonisten in 870.

Onderzoek door middel van tefrochronologie, een dateringsmanier die vulkanisch as gebruikt, ondersteunt de datering uit *Íslendingabók*. De overwinning van koning Harald bij Harfrsfjord, waarbij hij Noorwegen verenigde, werd gezien als de reden waarom IJsland werd gekoloniseerd. Recent onderzoek, door de Palacky universiteit van Tsjechië, spreekt dit echter tegen. *De slag bij Harfrsfjord* zou pas later hebben plaatsgevonden.

Afb. 18 Reconstructie tekening van de Althing door de schilder W.G. Collingwood

⁴ TIERNEY, J.J., *Dicuil: Liber de Mensura Orbis Terræ*, Dublin, 1967

Wel klopt het dat de kolonisten vooral Noormannen waren uit het huidige Noorwegen en de Britse eilanden. De eerste kolonisten bestonden uit 400 families, volgens *Íslendingabók*. De families namen al snel grote stukken gebied in, in de hoop deze te kunnen verpachten aan latere kolonisten. Dit zorgde ervoor dat latere kolonisten hun land verder landinwaarts of noordelijker moesten zoeken. De bevolking raakte zeer verspreid. Dit weerhield hen er niet van om ieder jaar samen te komen voor de *Althing*, die gesticht werd in 930. De *Althing* was een concept dat de kolonisten meebrachten uit hun thuisland. Iedere vrije man had zijn stem op de volksvergadering waar beslissingen werden genomen voor de hele gemeenschap. Op de *Althing* werden de regels van hun verspreide samenleving afgedwongen en onenigheden tussen families beslecht. De *Althing* duurde 2 weken en werd gehouden in het dikker bevolkte zuiden op de Thingvellir, een ravijn. De bijeenkomst was ook een sociale aangelegenheid waar plezier en spel een belangrijk onderdeel was. Er werd ook handel gedreven. De IJslanders beschrijven de *Althing* graag als het oudste parlement ter wereld.

De kolonisten leefden in langwerpige boerderijen, die goed geïsoleerd waren met turf. Ze deden hier voornamelijk aan het fokken van vee. Zo ver noordelijk was het zeer moeilijk om graansoorten te kweken. Hun dieet werd zoals op de Faeröereilanden aangevuld met

Afb. 19 Reconstructie van een turfwooning van een Scandinavische kolonist

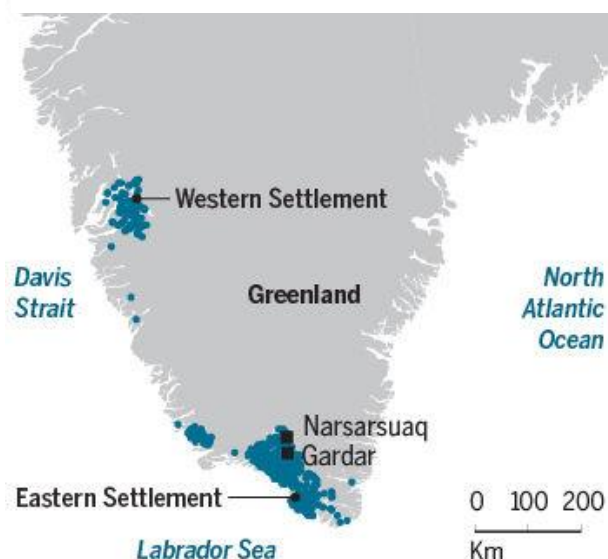
zeevogels en vis. De boerderijen waren zelfvoorzienend, dit was noodzakelijk gezien de meesten zeer afgelegen leefden.

Wat zeer opvallend is, is dat de boerderijen bijna allemaal van dezelfde grote waren. Uit vondsten blijkt ook dat de kolonisten een sober leven leidden met weinig luxeartikelen, zoals juwelen. In de gevonden graven zijn ook geen uitbundige offers of schatten gevonden. Men kan spreken van een zekere sociale gelijkheid, iets wat onmogelijk was in hun thuislanden.

6.3 Groenland, goede promotie

De saga van de Groenlanders vertelt hoe Erik de Rode in 982 naar Groenland zeilde nadat hij werd verbannen uit IJsland. Na zijn ontdekking van bewoonbaar land aan de westerse kust van Groenland voer hij terug naar IJsland, waar hij het nieuwe land promoveerde als Groenland. De naam was verre van de waarheid, het "groene" land was onherbergzamer dan IJsland. Zijn promocampagne had wel succes. In 985 trok hij richting Groenland met 25 schepen. Tijdens de reis van meer dan 1200 kilometer verloren de kolonisten 11 schepen. Het

Kaart 10 Scandinavische kolonies in Groenland

grootste deel van de kolonisten settelden zich in de zuidelijke fjorden, waarvan de belangrijkste de naam 'Eiriksfjord' kreeg.

Vandaag de dag zijn stenen funderingen zichtbaar in Eiriksfjord. Deze zijn niet gebouwd door de eerste kolonisten, maar veel later. De oudste boerderij die gevonden is, stamt uit de vroege 11de eeuw en is volledig gebouwd uit turf. De kolonisten deden vooral aan veehouderij zoals in IJsland. Dit vulden ze aan door te jagen op kariboes en zeehonden. In het noorden van Groenland was er de mogelijkheid om te jagen op walrussen. Het vlees en de huid was zeker nuttig voor de Groenlanders, maar de echte waarde zat hem in de slagstanden. Het ivoor werd gebruikt om voor geïmporteerde goederen te betalen. Het ivoor vond daarna zijn weg tot op het vasteland in Europa, waar het gebruikt werd om kruizen en andere versieringen in kerken en voor vorsten te maken.

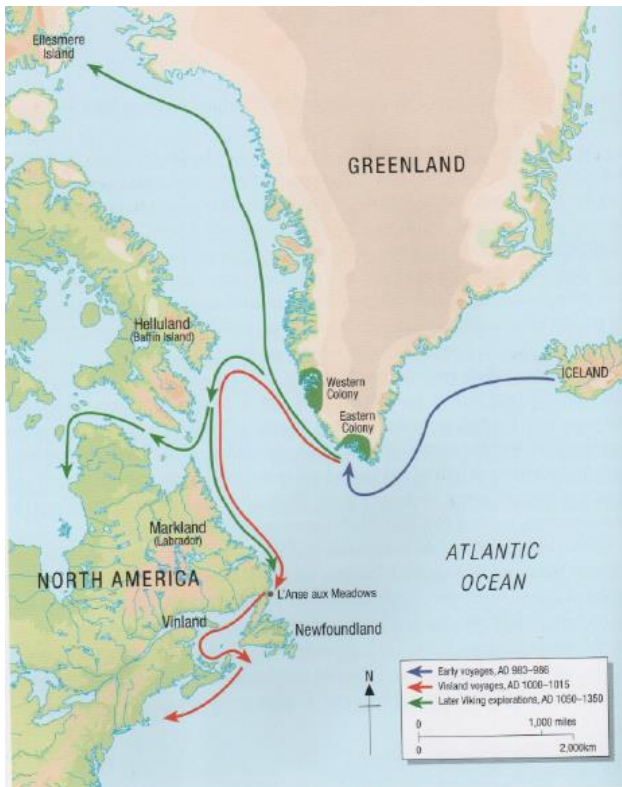
In de vroege 14de eeuw werd de westerse kolonie verlaten en vijftig jaar later ook de oosterse. De reden is niet volledig duidelijk, maar de kleine ijstijd die startte in de 13de eeuw wordt vaak als oorzaak gezien. Dit is deels waar, want door de koude was het niet meer rendabel om vee te houden. Toch hielden de kolonisten hun koeien en kleiner vee, hoewel ze veel energie kostten om te voeden. Een probleem dat de dalende temperatuur mee bracht was het dichtvriezen van de zee. De zee werd uiterst gevaarlijk voor vissers en walrusjagers. Een tweede reden was de ingestorte ivoorhandel. Europa begon volop ivoor uit Afrika en Rusland te importeren, wat de dure en ver te vervoeren Groenlandse ivoor onaantrekkelijk maakte.

6.4 Helluland, Markland en Vinland

Groenland ligt dicht bij het Amerikaanse continent dan het Europese, dus de stap naar het nieuwe continent was snel gezet. De Scandinavische kolonisten op Groenland hadden vooral een tekort aan hout, wat niet voorkwam in Groenland.

Volgens de Saga van de Groenlanders⁵ ontdekte Bjarni Herjolfsson in 986 het vasteland van Noord-Amerika. Dit deed hij per toeval wanneer hij van koers werd geblazen op zijn weg naar Groenland. Bjarni en zijn mannen voeren nog twee dagen langs de bosrijke kust. Hij landde niet op het nieuw ontdekte gebied, maar keerde simpelweg om en voer terug naar Groenland. In Groenland was er veel interesse voor zijn ontdekking. Vooral Erik de Rode en zijn zoon, Leif, waren gefascineerd. Leif kocht Bjarni's schip in het jaar 1000, huurde een bemanning in en volgde de koers die Bjarni hem had gegeven. Ze kwamen eerst een gebied tegen dat volledig uit rotsen bestond. Leif noemde het *Helluland*. Ze voeren verder zuidwaarts en kwamen in een bosrijk gebied terecht, het huidige Labrador. Dit gebied noemde Leif *Markland*, wat vertaalt naar bosland. Tijdens zijn ontdekkingstocht trok hij de Hudsonbaai binnen. Hier keerde hij om en zette zijn toch verder zuidwaarts. Leif besloot om te overwinteren aan de Amerikaanse kust. Uit de Groenlandse saga kunnen we niet opmaken waar zijn winterkamp was, enkel dat het heel vruchtbaar was en de naam *Leifsbudir* droeg. Opgravingen op Newfoundland hebben Scandinavische gebouwen blootgelegd bij L'Anse aux Meadows. Hier zijn drie grote gebouwen gevonden in Scandinavische stijl. Wat belangrijker is, is de vondst van ijzeren speld met een ring; een typisch kledingstuk van de Noormannen. Er is een grote hoeveelheid nagels gevonden, wat erop wijst dat schepen werden hersteld in de nederzetting. Bij de gebouwen zijn ook kleinere bijgebouwen gevonden en een smidse. Het kamp werd herhaaldelijk gebruikt en is zelfs enige tijd permanent bewoond. Bij de opgravingen is een spinnewiel gevonden, wat wijst op de aanwezigheid van vrouwen in de nederzetting.

⁵ HakonarSon, J., *Flateyjarbók*, IJsland, 1394

Kaart 11 Scandinavische tochten op het Amerikaanse continent

Na de winter trok Leif verder zuidwaarts, waar hij een land ontdekte waar in het wild druiven groeiden. Als we de Groenlandse en de Erik de Rode saga's mogen geloven, maakte men van de druiven zeer goede wijn. Dit gebied werd ook toepasselijk Vinland genoemd. Leifs broer, Thorvald, leidde de tweede expeditie. Ze voeren rechtstreeks naar Leifsbudir. Hun eerste ontmoeting met de plaatselijke bevolking liep niet vriendschappelijk. Enkele mannen van Thorvald ontdekten een graansilo gemaakt uit hout. Pas het jaar erop kwamen ze in contact met de bouwers. Ze vonden negen inboorlingen die zich schuilhielden onder hun kleine bootjes. Thorvald en zijn mannen vielen aan, ze doodden er 8 en eentje kon ontsnappen. Thorvalds schip kwam snel onder vuur van een grote groep inboorlingen in kleine bootjes. Thorvald stierf in deze confrontatie, nadat hij geraakt werd door een pijl. De rest van de expeditieleiden bleven nog twee jaar in Leifsbudir wonen. In de Groenlandse saga worden de inboorlingen *Skraelings* genoemd, wat vertaalt naar ellendelingen.

Naarmate de levensomstandigheden door de kleine ijstijd verslechterden in Groenland, steeg de interesse in Vinland. Thorfinn Karlsefni leidde een groep van 60 mannen en 5 vrouwen naar Vinland. Ze settelden zich in Leifsbudir. Hier beviel Thorfinn zijn vrouw, wat de eerste geboorte van een Europeaan in Amerika zou betekenen. Het eerste jaar leefde de kolonie in alle rust zonder enig contact met *Skraelings*. Volgens de Groenlandse saga werden ze wat later benaderd door een grote groep *Skraelings*. Ze kwamen om handel te drijven en waren vooral geïnteresseerd in de rode stof. Ze hadden ook interesse in de wapens, maar Thorfinn verbood de verkoop van wapens. Hij richtte een grote palissade op om zijn nederzetting te kunnen verdedigen. De saga van Erik de Rode vertelt over de doding van een *Skraeling* wanneer hij betrappt werd op diefstal. De *Skraelings* reageerden hierop door in grote getallen de Noormannen aan te vallen. Thorfinn en zijn kolonisten werden verdreven en vluchtten naar Groenland. Volgens de saga werden verdere pogingen om Vinland te koloniseren opgeschort, door de constante dreiging van de *Skraelings*.

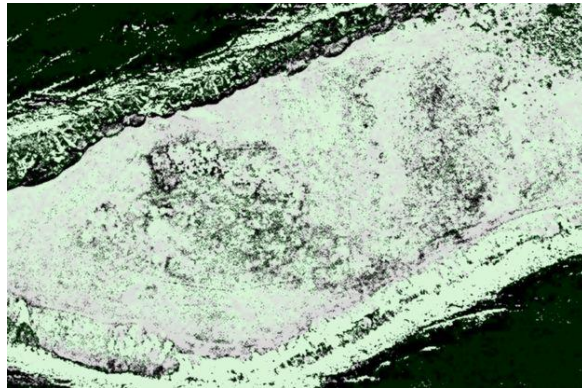
Nieuw bewijs

Doorheen de jaren zijn er veel theorieën en “bewijsstukken” naar boven gekomen. In de 19de eeuw dacht Eben Norton Horsford dat er een hele stad van de Noormannen onder Boston begraven was. Doorheen de jaren zijn er nog valse bewijsstukken gevonden, zelfs tot in Florida.

Dokter Sarah Parcak is de modernste soort van archeoloog die je je kan inbeelden. Zij gebruikt satellietbeelden om oneffenheden op te sporen in het landschap. Dokter Parcak heeft zo'n oneffenheden gevonden in Point Rossee, het zuidelijkste punt van Newfoundland. Bij opgravingen ter plaatse werd een smidse gevonden met kolen en afval van ijzer, een kunst die de inboorlingen niet kenden. De smidse was ommuurd met een wal gemaakt van turf, een typische bouwmanier van Noormannen in Groenland. Verdere bewijzen zijn er niet gevonden, maar het is zeker interessant voor verder onderzoek. Als dit een Scandinavische nederzetting was, dan lag ze 650 kilometer lager dan de gekende Leifsbudir.

Kaart 12 De nieuwe archeologische vindplaats Point Rosee t.o.v. L'Anse aux Meadows, de gekende Scandinavische nederzetting

Afb. 20 Satellietbeeld dat dokter Sarah Parcak gebruikte om de nieuwe archeologische vindplaats te ontdekken

Bij interesse raad ik u ten sterkste aan om de vierdelige podcastreeks; Vikings uncovered op Dan Snow's History Hit te beluisteren.

<http://www.historyhitpodcast.com/vikingsuncovered-part-1-of-4-dan-snow/>

7 Het leven zoals het is: de Noormannen

Doorheen de besproken onderwerpen hebben we een beeld kunnen vormen over de Noorman als krijger, ontdekkingsreiziger, kolonist en heer. Hoe zag zijn dagelijks leven eruit? Was hij thuis even meedogenloos als op hun plundertochten? Hoe voorzag hij zich in zijn dagelijkse behoeftes? Welke rol speelde de vrouw?

7.1 Het gezin, hoeksteen van hun samenleving

Het gezin bestaande uit de vader, moeder en kinderen was de belangrijkste groep in een Noorman zijn leven. Het belang van deze groep wordt weergegeven op runenstenen. Die werden gemaakt in herinnering van hun echtgenoot/echtgenote, kinderen, ouders en broers of zussen. Het gemiddelde gezin bestond uit een zestal personen. Door de hoge kindersterfte kregen de moeders gemiddeld meer dan 4 kinderen in hun leven. De gezinsleden leefden op een boerderij waar zij voorzagen in hun eigen noden. Zij leefden hier niet alleen. Naast het kerngezin leefden er nog slaven, loonarbeiders en alleenstaande of arme familieleden op de boerderij. Eventueel konden er ook grootouders in de boerderij wonen, maar dat gebeurde doorgaans zelden. De gemiddelde Noorman werd doorgaans niet ouder dan veertig jaar. De locatie en het soort landbouw dat men voerde speelden hierin een belangrijke rol. In Denemarken en het zuiden van Zweden werd extensiever aan veehouderij gedaan en lag de voedingskwaliteit iets hoger. Soms werkten twee verwante families samen op één boerderij, zo konden zij effectiever hun grond bewerken.

Het gezin maakte deel uit van een groter familiaal netwerk. Dit netwerk omvatte zowel de familie van de man als de vrouw. Deze familiebanden reikten zo ver dat ze praktisch heel de clan omvatten. Deze grote familie was het toeverlaat van de leden. De familie bood bescherming en hulp bij eender welke problemen. Trouw aan de familie was dan ook van het uiterste belang. Ieder familielid had zijn verplichtingen om de naam en eer van de familie te verdedigen.

De relatie tussen man en vrouw

Liefde had weinig tot niets te maken bij de trouwerij van de Noormannen. De reden om voor een bruid te kiezen lag praktischer. Een trouw werd gezien als een financiële transactie, waarbij beide partijen van dezelfde klasse en financiële status waren. De aanloop en verloop van een trouw werd ook zeer praktisch geregeld. De man of zijn vader ging opzoek naar een bruid. De vader van de vrouw kon enkel wachten tot er geïnteresseerden waren. Een groot deel van de bruiden waren nog zeer jong. Sommige regio's probeerden de kind huwelijken in zekere mate tegen te gaan, in IJsland was er een wet die huwelijken onder de 12 jaar verbood. Wanneer de vader van de vrouw de geïnteresseerde geschikt vond, werd er over gegaan tot onderhandelingen. Tijdens deze onderhandelingen werd de prijs voor de bruid bepaald. Deze prijs werd betaald door de toekomstige echtgenoot of zijn familie aan de vader van de bruid. In ruil kreeg hij de hand van de dochter en de bruidsschat bij de trouwerij. De toekomstige bruid had geen enkele invloed op deze gesprekken en was verplicht om te trouwen. De trouw kon meerdere dagen duren en vond plaats in het huis van de man of bij de bruid haar familie. Na de ceremoniële plechtigheden was er een groot feest. Het toppunt van het feest was de *brudlauf*, waar de bruid naar het bed van haar nieuwe man werd gedragen.

De man was zeer vrij in zijn seksueel leven. Of het nu op plundertocht in een ver land of thuis was, hij kon in zekere mate zijn gang gaan. Het was niet ongewoon dat terugkerende echtgenoten een nieuwe vrouw bij zich hadden. Zulke extra echtgenotes hadden niet dezelfde rechten als de Scandinavische bruiden. Enkel zijn rijkdom legde een limiet op het aantal

vrouwen dat hij kon hebben. Dit beperkte zich in de meeste gevallen tot twee of drie. Rijke heren of koningen konden hier veel uitbundiger in zijn. Koning Harald I Schoonhaar had negen minnaressen voor hij trouwde met een Deense prinses. Van deze buitenechtelijke relaties kwamen natuurlijk kinderen. Als de kinderen werden erkend door de vader kregen zij recht op een deel van de erfenis. De echtelijke kinderen hadden natuurlijk voorrang en andere voordelen.

De vrouw had niet dezelfde vrijheid als haar man. Lokale Deense en Zweedse wetten gaven de man het recht om zijn vrouw en haar minnaar te doden bij het betrappen tijdens overspel.

Scheiden was relatief simpel, voor zowel de man als de vrouw. Aangezien het huwelijk als een overeenkomst werd gezien, kon het verbreken ervan simpel worden uitgevoerd voor enkele getuigen. De vrouw verliet haar huwelijk ook niet berooid. In de meeste gevallen kon ze terug naar het ouderlijk huis en nam ze haar persoonlijke spullen en bruidsschat terug mee. De vrouw had dus duidelijk macht die ze kon gebruiken om haar man te laten luisteren.

De rol van de vrouw

Wanneer de man zijn boerderij voor enige tijd verliet was de vrouw de grote baas op het erf. De man zette haar macht in de verf door publiekelijk de sleutels van de boerderij aan zijn vrouw te overhandigen. Haar macht vergrootte niet veel wanneer haar man weg was. De vrouw des huizes had altijd de volledige macht over het huishouden en de slaven. Haar voornaamste taak was het kleden van haar familie. Dit was een langdurig proces waarbij ze wol eerst moest spinnen, verven en de garen moest weven tot stof. Dit deed ze op een verticaal weefgetouw. Naast het maken van kledij zorgde de vrouw voor het brouwen van drank en het koken van de dagelijkse maaltijd. Dit deed ze niet volkomen alleen. Ze werd hierin gesteund door haar dochters en slaven.

Afb. 21 Reconstructie tekening van een Scandinavische vrouw in haar huishouden

De vrouw haar macht op hun boerderij zette zich verder wanneer haar man stierf. De vrouw had dan de keuze om te hertrouwen of om zelfstandig te blijven. Ze kon dan in samenspraak met haar kinderen - de erfgenamen - de boerderij verder uitbaten.

Doordat de vrouw zoveel rechten en prestige had, waren er meerdere vrouwen die het tot machtige posities hebben geschopt. Er zijn nog veel onduidelijkheden over, maar een beperkt aantal bronnen vermelden strijdende vrouwen, de zogenaamde *schildmaagden*. De beste bron is de Byzantijnse schrijver Johannes Skylitzes die strijdende Scandinavische vrouwen vermeldt in een slag tegen de Byzantijnen ter hoogte van het huidige Bulgarije. De Byzantijnse schrijver leefde in de tweede helft van de 11de eeuw, terwijl de slag plaatsvond in 971, wat zijn "getuigenis" minder geloofwaardig maakt. Verschillende graven van vrouwen zijn gevonden uit de tijd van de Noormannen. In sommige van deze graven zijn wapens gevonden. In het beroemde Oseberg-grafschip waren twee vrouwen begraven. Het grafschap is beroemd door de goede staat en vele grafgiften die erbij gevonden zijn.

De kinderen

Kinderen waren een cruciaal onderdeel van het gezin. Zij zorgden voor gratis werkkraft en waren een erfgenaam. Het hebben van veel kinderen werd gezien als een zegen, wat niet evident is wanneer het kindersterftcijfer hoog ligt. Dit probleem werd al veroorzaakt voor de zwangerschap. De meeste echtgenotes waren van zeer jonge leeftijd en hun lichaam was nog niet volledig volgroeid. Dit zorgde voor complicaties tijdens de zwangerschap en de bevalling. De man had geen plaats bij de bevalling. Die vond plaats in een afgesloten deel van het huis, waar enkel vrouwelijke hulp was toegelaten. Deze vrouwen konden slaven, bediendes, kennissen of familie zijn. Zij hadden soms ervaring, maar er waren geen opgeleiden vroedvrouwen. De toekomstige moeder zat tijdens de bevalling op haar handen en knieën. Eenmaal het kind geboren was, was het gevaar niet geweken. Veel baby's en kinderen stierven door de slechte hygiëne, waardoor ze ziektes (zoals dysenterie) opliepen.

Kinderen waren zeer gewild, maar toch werden regelmatig kinderen achtergelaten in de natuur. Meestal waren dit kinderen met beperkingen of misvormingen. Meisjes waren ook minder gewild dan jongens. De ouders moesten voor hun meisje een bruidsschat voorzien en jongens waren nuttiger op de boerderij. Meisjes konden dus ook achtergelaten worden om deze redenen.

De pasgeborene kreeg zijn naam al enkele dagen na de geboorte van zijn of haar vader. De jongens werden meestal vernoemd naar hun grootvader, familielid of een mannelijke god. Bij de meisjes gebeurde hetzelfde, maar dan naar de vrouwelijke tak van de familie of vrouwelijke goden. Na de naamgeving konden de ouders hun kind niet meer achterlaten in de natuur. Als zij dit toch deden werd dit bestempeld als moord.

Afb. 22 Houten speelgoedzwaarden uit de 8ste en 9de eeuw

Hun kindertijd was kort, maar relatief zacht. De kinderen werden hun eerste levensjaren opgevoed door de moeder en kregen lange tijd borstvoeding. In kindergraven zijn ratelaars, klein speelgoed en kinderkleding gevonden, wat wijst op grote zorg en warme gevoelens voor de kinderen. Naarmate de kinderen ouder werden, veranderde het speelgoed naar dagdagelijkse zaken, zoals boten, zwaarden en dieren.

Na de korte kinderjaren werden de kinderen voorbereid op hun toekomstige taken. Veel jongens werden ondergebracht bij een familielid waar ze getraind werden in vechtechnieken, zeiltechnieken en de dagdagelijkse taken, zoals het verzorgen van vee of het hoeden van een kudde. De meisjes kregen van hun moeder les in huishoudelijke taken.

Ouderen

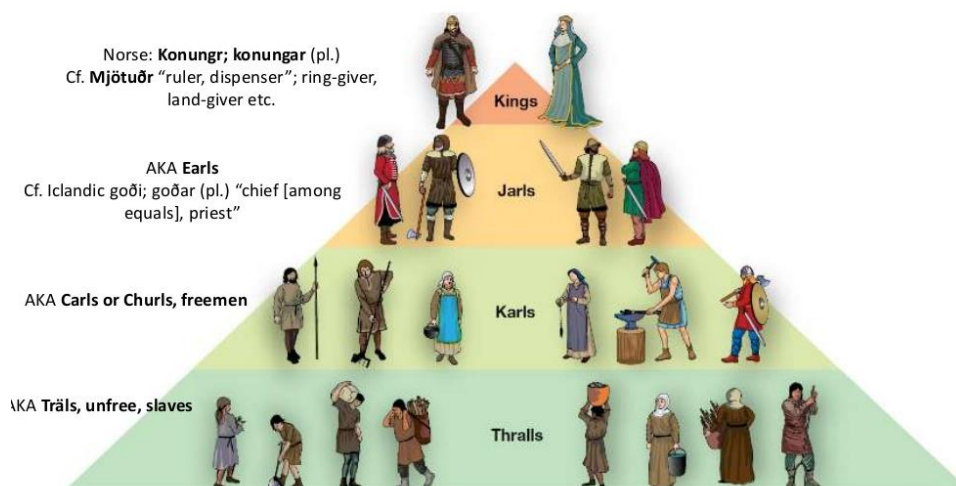
De ouderen kregen niet veel respect in de samenleving van de Noormannen. De meesten werden ook niet oud. Weinig mensen werden ouder dan 40 jaar. Oudere mensen werden eerder gezien als ongewenst. Ze hadden hulp nodig van anderen en konden niet meer werken. Wat hen in de ogen van de Noormannen tot de positie van een klein kind bracht. In Zweden werden kliffen gebruikt om zelfmoord te plegen in tijden van hongersnood. Bij deze kliffen zijn ook de beenderen gevonden van ouderen.

De meest gerespecteerde dood was de dood in strijd voor een man.

7.2 De sociale ladder

De familie was een klein onderdeel van een grotere sociale piramide. Het sociale leven en posities waren heel gestructureerd in de samenleving van de Noormannen. De positie bepaalde in grote mate het verloop van iemands leven. Klimmen op deze piramide was zeer moeilijk. Eén of meerdere treden zakken kon sneller voor komen.

Bovenaan vinden we de *koning*, de heerser van een land of rijk. Hij laat delen van zijn gebieden leiden door de *jarls*. In deze gebieden leven vrije mensen zoals boeren, ambachtslieden en handelaars. Deze vrije mensen hadden de naam *karls*. Helemaal onderaan stonden de *thralls*, dat waren onvrije mensen of met andere woorden: slaven.

SOURCE 2.3 The Viking social hierarchy

Afb. 23 De sociale piramide van de Noormannen

De koning

Bovenaan de piramide stond de koning. Zijn rijkdom en macht vloeiden voort uit grote gebieden die hij en zijn voorgangers vergaard hadden. Deze werden verpacht aan karls. Een andere inkomstenbron waren de verschillende vormen van belastingen. In de steden, dorpen en havens installeerde de koning ambtenaren die importbelastingen en tolgelden op markten en andere commerciële activiteiten inderden. Dit geld werd gebruikt om het leven aan het hof te bekostigen. Niet enkel het hof kostte geld, maar ook de *hird*, een beroepsleger onder direct bevel van de koning. De voornaamste taak van het beroepsleger was de onderdanige jarls in toom te houden. De jarls, met hun eigen krijgers, wilden niets liever dan meer macht te vergaren. De hird werd ook gebruikt om havens en dergelijke te verdedigen. Naast beroepssoldaten omringde de koning zich ook met gerespecteerde ambachtslieden. Smeden, houtsnijders, timmerlieden, dichters en kunstenaars waren te vinden aan het hof. Zij bezorgden hem extra flair en zorgden ervoor dat de koning de meest indrukwekkende zaken had. Niet enkel ambachtslieden die zorgden voor het schone waren welkom. Elke koning had scheepsbouwers, wapensmeden, paardenfokkers en ervaren zeelieden, zodat hij verzekerd was van de beste uitrusting te hebben in tijd van strijd.

Afb. 24 14de-eeuws schilderwerk van Olaf II van Noorwegen, koning van Noorwegen van 1015 tot 1030

Koningen waren een relatief nieuw begrip in de wereld van de Noormannen. Ten tijde van de eerste plundertochten waren er geen grote landen of rijken. Ieder klein gebied werd bestuurd door een *jarl*. De meest succesvolle jarls konden het later schoppen tot koning door andere jarls te onderwerpen.

Jarls

De heersers van kleinere gebieden noemde men jarls, een titel die we met westerse graven kunnen vergelijken. De jarls leidden de eerste plundertochten. Dit deden ze samen met hun persoonlijke lijfwachten en andere vrije mannen die in hun gebied leefden. Vrije mannen of karls konden niet op hun eentje of met meerderen een plundertocht opzetten. Daar was één simpele reden voor: zij hadden de financiële mogelijkheid niet. Eén of zelfs meerdere karls konden

Afb. 25 Reconstructie van een grote hal in het Lofotr Viking museum in Noorwegen

onmogelijk genoeg financiële middelen verzamelen om een langschip te kopen. De jarl had dit wel. Hij verkreeg zijn inkomsten uit de verpachting van stukken land. Door deze inkomsten kon de jarl grote hallen, versterkingen en langschepen bouwen. Zijn inkomsten gebruikte hij ook om zijn lijfwachten te betalen.

De jarl was niet enkel een oorlogscommandant, zijn taken omvatten ook het controleren en innen van pachten. De jarl kreeg zelfs een religieuze functie tijdens ceremonies. Zijn allerbelangrijkste taak was echter het verdedigen van zijn onderdanen. Als de jarl dit niet naar behoren deed, kon hij worden afgezet door zijn karls.

Karls

Het grootste deel van de Noormannen waren karls, of simpelweg vrijen. Dit waren zowel arme boeren als rijke kooplieden of grootgrondbezitters. Deze vrij mannen hadden veel vrijheid en konden hun stem laten horen in de *Thing*, een lokale vergadering waar alle vrije mannen een stem hadden. In ruil voor deze vergadering en voor de bescherming die ze kregen van hun jarl konden de karls opgeroepen worden tot legerdienst.

Het belangrijkste voor een karl was de goede naam van zijn familie. Door eer en faam zo hoog in het vaandel te dragen werd er zeer hevig gereageerd op zelf de kleinste belediging of overtreding tegenover hun familie. Dit resulteerde vaak in lange bloedvetes die werden voortgezet door zonen en kleinzonen. Pas wanneer de eer van de gekwetste partij was hersteld kon er terug vrede zijn. Een regel om deze bloedvetes tegen te gaan was het *wergild*, een geldelijke compensatie. Deze compensatie moest betaald worden aan de familie van de vermoorde man om verdere escalaties tegen te gaan.

Het overgrote deel van de karls leefden doorgaans een zelfstandig leven op hun boerderij, waar ze voorzagen in hun eigen noden. Ze zorgden onder andere voor graan, vee, hout, kledij, etc. Gebruiksvoorwerpen werden zelf gemaakt in hun eigen smidse. Enkel speciale goederen, zoals juwelen, werden aangekocht. IJzererts was één van de weinige grondstoffen die een karl aankocht. Zijn vrije tijd vulde hij door te vissen, te jagen, te zwemmen en met het oefenen van zijn gevechtstechnieken. In de donkere wintermaanden leefden de karls voornamelijk binnenshuis. Hier vulden zij hun tijd met een bordspel genaamd *hnefatafl*, een voorloper van schaken. Er werd ook veel belang gehecht aan zang en gedichten, die meestal over strijd, goden of wraak gingen. Een karl kon meer vrije tijd bekomen door extra *thralls*, slaven, te bekomen

Afb. 26 Reconstructie van een hnefatafl bord

Thralls

Afb. 27 Reconstructie tekening van een thrall aan het werk

De thralls waren van ver te herkennen aan hun kort haar en erbarmelijke kledij. Een thrall moest het doen met de kleren die hij kreeg van zijn meester. Niet enkel zijn kleren behoorden aan zijn meester, maar ook zijn eigen leven. Een thrall was niet meer dan een slaaf. Hij of zij was eigendom van de meester zoals vee. De macht over de thrall reikte ver, zo ver dat de meester zijn slaaf mocht doden als hij dat wenste. Zowel mannelijke als vrouwelijke thralls werden verwacht alle taken uit te voeren. Die liepen van het veld bewerken en de stallen uitmesten tot binnenshuis poetsen en andere huishoudelijke taken uitvoeren. De slaven bleven eigendom van de Noorman tot hun dood. Voor zieke of zwakke slaven was geen medelijden, zij werden gedood wanneer ze niet meer effectief waren. Bij hun dood kregen ze geen begrafenis. Hun lichamen werden simpelweg in de natuur gegooid. Wanneer een slaaf een kind kreeg, werd dat automatisch een slaaf. De behandeling van de thrall hing voornamelijk af van hun eigenaar. Sommige slaven konden het schoppen tot beheerder van de boerderij. Wanneer de slaaf vrije tijd kreeg van zijn meester kon hij proberen om in die vrije tijd zijn afkoopsom te verdienen. Als hij het benodigde bedrag verzameld kreeg, werd hij een 'bevrijde man', wat hem echter niet dezelfde rechten gaf als een vrije man.

Het aantal geboren slaven was niet voldoende om de vraag naar slaven op te vangen. Slaven werden zowel buitgemaakt tijdens rooftochten als via handel. De slavenhandel van de Noormannen reikte tot de slavenmarkten in de Levant. Slavenhandel was een goede bron van inkomsten voor de Noormannen.

De thralls maakten het mogelijk dat de vrije mannen er voor langere tijd konden op uit trekken. Tijdens hun handels- of plundertochten zorgden de thralls voor hun boerderij, zodat de oogst en het vee zeker niet in gevaar kwamen tijdens de karl zijn afwezigheid. Wanneer de man des huizes er niet was, was het de vrouw die de volledige macht over de slaven had.

De Thing

Minstens één keer per jaar werd de *Thing* samengeroepen. De Thing was een bijeenkomst van alle vrije mannen met grond. De voornaamste functie van de Thing was om lokale zaken te bespreken. Dit kon gaan over toekomstige handels- en rooftochten, ruzie met naburige clans en dergelijke zaken. De samenkomst was ook de plaats om interne problemen uit te klaren. Ruzies tussen families, betwistingen van grond en zelfs moorden werden veroordeeld op de Thing. Alle partijen brachten hun argumenten naar voor waarna alle leden van de Thing unaniem de beslissing namen. De Thing had zelf geen uitvoerende macht. Degene die in zijn recht gesteld was, moest zelf de straf uitdelen. Eén van de meest voorkomende en geliefde manieren om geschillen uit te klaren was door middel van een tweegevecht. Beide partijen bevochten elkaar tot de dood, of tot één van de partijen opgaf, al werd overgave als een schande gezien. Het gevecht ging door in het bijzijn van alle leden van de Thing, want de leden dienden als getuigen.

Afb. 28 Reconstructietekening van de Thing. Links zit de jarl met zijn lijfwacht

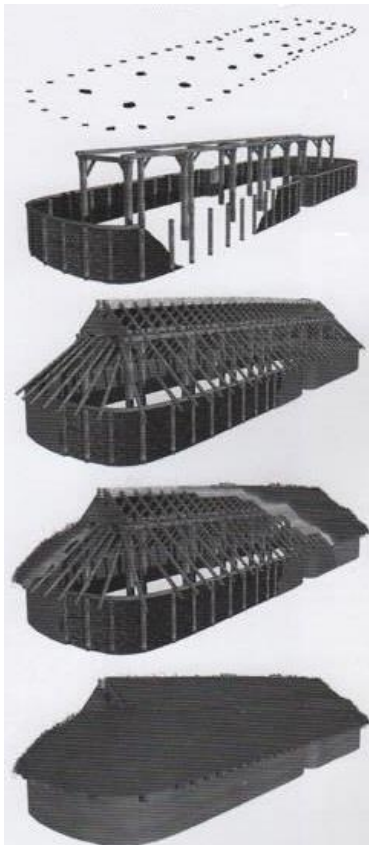
De Noormannen exporteerden deze manier van democratie naar hun overwonnen gebieden en kolonies. Daar hielden ze langer stand dan in Scandinavië zelf. Door de opkomst van koningen, die alle macht naar zich trokken, verdween de Thing in de 11de eeuw.

7.3 Wonen

Het overgrote deel van de Noormannen waren boeren. Toch vinden we dezelfde soort huizen, mits kleine aanpassingen, terug in zowel steden als op het platteland. Dit soort huizen noemden de Noormannen langhuizen of hal-huizen

7.3.1 Langhuis

Het typische langhuis had een langwerpige vorm, zoals de naam al doet vermoeden. De lengte van de huizen verschilde, maar de meeste hadden een breedte van 5 meter. Binnen in het huis werden 2 rijen palen opgericht die het dak droegen. Een echte fundering was er niet. De palen werden diep in de grond ingegraven. Een of meerdere meters verder, naar gelang van de breedte van het gebouw, werden kortere en dunnere palen geplaatst die

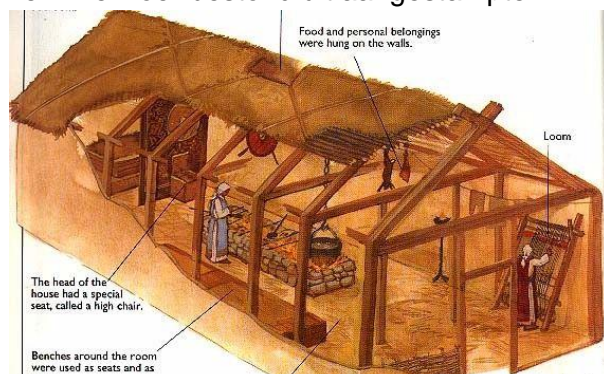
buitenste muur vormden. De ruimte tussen de buitenste palen werd opgevuld met houten planken die bezet werden langs de buitenkant met modder. De muren waren licht gebogen, hadden geen vensters en één deur in het midden van één lange muur. Door de buitenmuur en de binnenste steunpilaren kreeg men het effect van een hal en gangen. Een latwerk dat liep van de buitenste muren naar de steunpilaren in het midden droeg het dak. Het kon bestaan uit houten spanten, turf of rietwerk. Dit hing allemaal af van de regio en de voorhanden materialen. De muren konden ook met turf of rietwerk worden opgevuld.

De Noormannen combineerden hun stal en woonplaats. Het vee kreeg in de winter onderdak in het langhuis. Dit had het voordeel dat er bespaard kon worden op bouwkosten en de beesten gaven warmte in de koude wintermaanden. De Noormannen kwamen echter snel terug van dit systeem en bouwden aparte stallen vlakbij hun huis. In de nabijheid waren nog andere gebouwen te vinden. Er waren schuren voor opslag en een smidse op enige afstand van andere gebouwen, om brand te voorkomen. De thralls sliepen in een ingegraven hut. Deze was een meter ingegraven waarna er een dak werd op geplaatst. Hetzelfde soort hutten werden ook gebruikt om andere bedrijvigheden, zoals spinnen en weven, uit te voeren.

Afb. 29 Verschillende stadia van de bouw van een langhuis

De langhuizen hun indeling was bij de meeste hetzelfde. In het midden van de grote hal werd er gekookt boven een centraal haardvuur. Hetzelfde vuur diende ook voor de verwarming. De rook kon ontsnappen via kleine openingen in het dak. Door de afwezigheid van vensters konden de inwoners het langhuis aangenaam warm krijgen. Langs de muren waren banken die ook gebruikt werden om op te slapen. Voor de rest was er weinig meubilair. Voornamelijk opbergkisten waren te vinden in een langhuis. In sommige langhuizen waren verhoogde stoelen te vinden, een soort van goedkope troon. Hier zat de man des huizes op om zijn autoriteit uit te drukken. De vloer bestond uit aangestampte aarde, eventueel bedekt met stro.

Langhuizen van een ambachtsman of handelaar bevonden zich meestal in een stad of dorp. Ambachtslieden richtten een deel van hun huis in als werkplaats. De stadshuizen hadden een kleine tuin die was afgezet met een muur uit vlechtwerk. In de tuin werd vee gehouden en aan kleinschalige landbouw gedaan.

Afb. 30 Reconstructie tekening van een simpel langhuis

De Noormannen pasten hun bouwstijl in de 10de en 11de eeuw in beperkte mate aan. Door verbeterde bouwtechnieken konden de binnenste pilaren weggelaten worden. Hierdoor kregen ze een grotere ruimte.

7.3.2 Dorpen en steden

Scandinavië kende maar enkele kleinere steden voor de 9de eeuw. Zij waren zeker geen uitzondering op de rest van Europa. De vroegmiddeleeuwse wereld was een agrarische maatschappij, met een zeer beperkte concentratie van ambachtslieden en handelaren in kleinere steden. Eén van deze vroege steden is Ribe, aan de zuidwestkust van Jutland. In 705 vestigden de eerste ambachtslieden zich er, een deel ervan produceerden glazen kralen. Textiel, leer en goud-, zilver en ijzersmeden vonden allemaal plaats in deze nieuwe “stad”, samen met een groot aantal handelaars. Toch kunnen we niet spreken van een echte stad, gezien de “stad” niet het hele jaar werd bewoond. Tijdens de wintermaanden was handel over zee onmogelijk en lag de economie stil. Er wordt verondersteld dat de handelaren en ambachtslieden het binnenland introkken om op boerderijen te leven.

Dit veranderde in de 9de eeuw. Door het opdrijven van de handel was er meer nood aan handelshavens. De mogelijkheden die de handel bood trok ambachtslieden, waardoor de steden groeiden. We mogen zeker en vast niet het effect van de plundertochten onderschatten. Tijdens de plundertochten werden rijkdommen en slaven buitgemaakt die, éénmaal in het thuisland, verhandeld werden. Hun ervaringen en inzichten die ze opdeden in de geplunderde steden droeg in zekere mate bij aan de vormgeving van hun eigen steden.

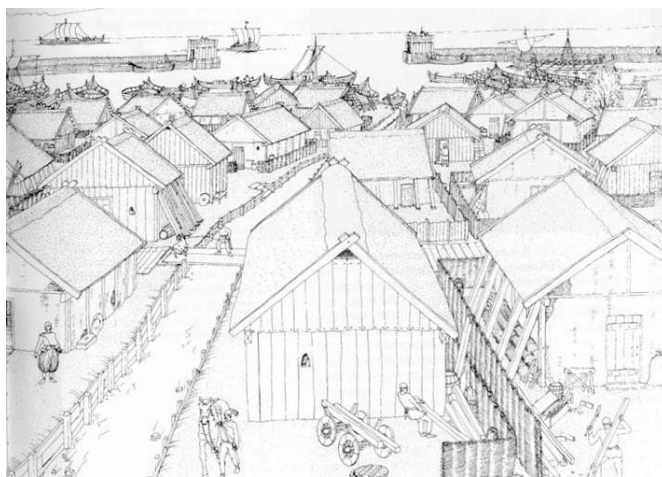
Hedeby

De bekendste stad van de Noormannen is Haithabu (Hedeby) in Jutland. De stad zelf is gesticht in de late 8ste eeuw, maar aanlegsteigers zijn zo ver als 725 gedateerd. Dit wijst op een geleidelijke uitbouw van de stad. De stad kreeg een enorme boost in de vroege 9de eeuw door de Deense koning Godfred. Tijdens een expeditie tegen de Obodriten, een Slavisch volk aan de Baltische kust van Duitsland, vernietigde Godfred een handelsplaats en verplichtte hij de handelaars te verhuizen naar Hedeby.

De snelgroeïende stad had nood aan een uniform stratenplan om de stad ordelijk te houden. De stad was in een halve cirkel tegen de kust gebouwd. Hedeby werd verdeeld in twee delen door een stroom die overbrugd werd met houten bruggen. Aan de kust werd een houten weg parallel met de kust aangelegd. Vanuit deze weg liepen de aanlegsteigers in de zee. In de andere richting liepen wegen, loodrecht op de kustweg, naar het binnenland. Deze werden gekruist door andere straten, wat zorgde voor een

Kaart 13 De eerste steden van de Noormannen

Afb. 31 Reconstructietekening van het leven in Hedeby

schaakbordpatroon. Op de rechte stukken land werden langhuizen, werkplaatsen, magazijnen, barakken en zelfs een begraafplaats aangelegd. In het begin van de 9de eeuw was de stad van zo'n groot belang geworden dat ze haar eigen muntslagerij kreeg.

Afb. 32 Hedendaags Hedeby, waarvan de aarden omwalling nog goed zichtbaar is

Hedeby was niet enkel een handelsstad, maar ook een militair steunpunt. De stad had een aarden omwalling van 10m hoog en 1.300m lang. Bovenop stond een houten palissade en ervoor was een gracht uitgegraven. De aarden omwalling is vandaag de dag nog altijd goed te zien. Net als de Danevirk waar Hedeby deel van uitmaakte. De Danevirk was een aarden wal in het zuiden van Jutland, gebouwd in de 8ste eeuw om een invasie van de Franken tegen te houden. Danevirk deed voor de laatste keer dienst in de tweede Duits-Deense oorlog in 1864.

Hedeby kwam aan zijn einde in de 11de eeuw. Koning Harald Hardrada van Noorwegen plunderde de stad in 1050 in zijn strijd tegen de Deense koning. De stad werd nog eens geplunderd in 1066 door een Slavisch leger. De inwoners van Hedeby verlieten de stad en velen van hen stichtten de nieuwe stad Schleswig.

7.4 Ambachten

De Noormannen waren voor het grootste deel zelfvoorzienend op hun afgelegen boerderijen. Daardoor was het noodzakelijk dat een groot deel van de inwoners kennis hadden van zowel metaal- als houtbewerking. Deze twee bouwmaterialen vond men terug in alle hedendaagse zaken van huizen en schepen tot zwaarden en sikkels. De Noormannen besteedden ook veel aandacht aan leder- en textielbewerking, wat gebruikt werd voor kledij en wapenuitrustingen. Minder bekende grondstoffen zoals speksteen, beenderen en geweien werden ook bewerkt voor dagdagelijks gebruik.

Speksteen, beenderen en geweien

Deze grondstoffen zijn uit gebruik geraakt in onze moderne wereld. Toch waren ze van cruciaal belang voor de Noormannen.

Speksteen is een zachte, makkelijk te bewerken steen. Doordat hij makkelijk te bewerken was en bestand was tegen hitte, werd speksteen vaak gebruikt voor het maken van kookpotten.

De beenderen van dieren waren makkelijk te verkrijgen, iedere boerderij had vee. De beenderen van de dode dieren werden bewerkt om kleine voorwerpen te maken. Dit beperkte zich vooral tot het maken van spelden en andere kleine voorwerpen. De Noormannen die zich settelden in de Shetlandeilanden of verder naar het noorden, zoals IJsland, joegen ook op walvissen. De grotere botten konden tot meer voorwerpen worden bewerkt.

Afb. 33 Pin gemaakt uit been, gevonden te Jarlshof, Shetland

Geweien waren redelijk eenvoudig te verkrijgen. De man des huizes ging regelmatig op jacht en maar weinig ging verloren van het gedode hert. In het noorden werden de geweien van rendieren en elanden gebruikt. De geweien waren veel sterker dan beenderen en werden gebruikt om fijnere voorwerpen mee te maken, zoals kammen.

Afb. 34 Kam gemaakt uit gewei

Metaalbewerking

Afb. 35 Attributen van een smid, gevonden in Gotland

De kunst van metaalbewerking bestond al honderden jaren voor de tijd van de Noormannen. Iedere boerderij had zijn eigen kleine smidse. De meeste mannen konden metalen voorwerpen, zoals een ploeg, repareren in hun smidse. Ze konden zeker en vast ook kleine zaken, zoals nagels en dergelijke, zelf fabriceren. Voor zwaardere opdrachten was meer ervaring en kennis nodig. Een goed zwaard kon enkel door een voltijdse smid gemaakt worden. De smeden hadden een zeker mysterie over zich hangen en hadden zelfs een eigen god der smidsen. De smid moest het doen met beperkte middelen. Hij had hamers, tangen, slijpstenen en blaasbalgen. En een aambeeld, om zijn metaal in vorm te slaan.

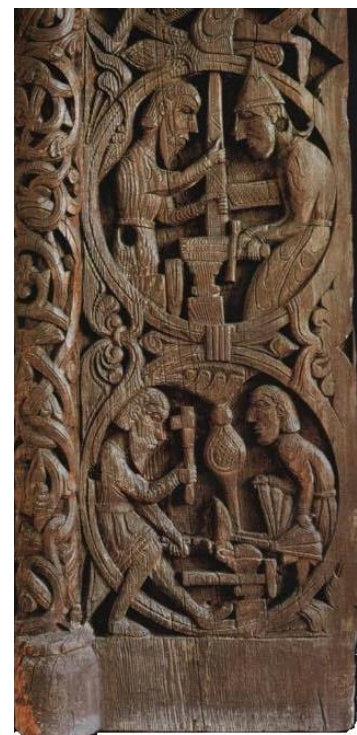
Deze attributen werden vaak samen met hun eigenaar begraven als grafgift.

Het bewerken van edelmetaal, zoals zilver en goud, werd voornamelijk door gespecialiseerde smeden gedaan. Edelmetaal was zachter om te bewerken en vroeg meer finesse en afwerking.

Houtbewerking

Hout was de belangrijkste grondstof die Noormannen gebruikten. Hout werd in bijna alles gebruikt. Het was dan ook cruciaal dat iedere man een zekere kennis had van het vellen van bomen en houtbewerking. Er was niet veel materiaal nodig om een boom te vellen. Een bijl, hamer en wiggen waren voldoende om een boom te vellen en in hanteerbare planken terug naar de boerderij te dragen. Wanneer de planken op de boerderij lagen werden ze gebruikt bij de bouw van gebouwen, boten en meubilair. Desondanks dat de Noormannen aan pottenbakken deden, werd hout ook in grote mate gebruikt om vaten en emmers te maken. Borden, kommen, bekens en andere dagelijkse benodigdheden werden eveneens vervaardigd uit hout. De meeste werktuigen op de boerderij waren ook van hout, meestal versterkt met een ijzeren rand.

Hout had ook een decoratieve functie. Scandinavische houtsnijders werkten zeer fijne taferelen uit in planken, pilaren, boegen van schepen en op kleinere schaal in beeldjes en dergelijke.

Afb. 36 Deurframe uit de 12de eeuw, uit Noorwegen

Lederbewerking

De benodigde materialen waren simpel te verkrijgen. Er werd voornamelijk koeienhuid gebruikt, die werd bewerkt in baden gevuld met urine en de uitwerpselen van honden en vogels. De meeste boerderijen waren in staat zelf leren goederen te maken. Dit waren voornamelijk schoenen, in de vorm van laarzen en pantoffels, en riemen. Harnassen, zwaardschedes en paardentuig werden gemaakt door professionele leerbewerkers.

Afb. 37 Verticaal weefgetouw zoals Scandinavische vrouwen het gebruikten

Textiel

Zoals al besproken bij de taken van de vrouw, was het de vrouw haar taak om de familie te kleden. Wol en vlas waren de twee grondstoffen die zij gebruikten. Deze werden gespind om lange draden te vormen. Deze draden werden gevlochten door de vrouw op een verticaal weefgetouw. Tijdens het weven konden verschillende patronen worden gebruikt om het stof te decoreren. Na het weven werd de stof geverfd met natuurlijke kleurstoffen, vaak waren het lichte en warme kleuren. De vrouw sneed en naaide de stof in een kledingstuk, waarop spelden uit been werden bevestigd, om bijvoorbeeld een jas te sluiten.

In de koude wintermaanden werd er gebruik gemaakt van bont. Dit was eerder beperkt, gezien pelsdieren zich beperken tot vossen, bevers en andere kleinere dieren in Scandinavië. Af en toe werd de pels van een beer gebruikt. De pels was niet enkel zeer warm, maar was ook een statussymbool dat de moed van de jager uitdrukte.

7.5 Geloof

Het overgrote deel van Europa was christelijk in de 8ste eeuw, maar niet de Scandinavische landen. In de Scandinavische landen hield men vast aan polytheïsme, het geloof in meerdere goden. Door hun afwijkend geloof maakten de eerste Noormannen op plundertocht een angstaanjagende indruk. Een brave christenen uit de 8ste eeuw zou er zelfs niet aan denken om een kerk te plunderen en de priesters te doden. De Noormannen werden automatisch als heidenen beschreven door de westerse schrijvers uit hun tijd. Denk hierbij aan de benaming van het grote Noormannenleger in Engeland in de 9de eeuw, zij zouden voor altijd herinnerd worden als “het grote heidense leger”.

De Noormannen werden beschreven als heidenen, maar hun geloof was zeer oud en uitgebouwd. Hun wereld, *Midgard*, was onderdeel van een grotere wereld/kosmos, waar zowel goden, dwergen en reuzen leefden. De Noormannen geloofden dat het middelpunt van de kosmos *Yggdrasil* was, een grote es die de hele kosmos overspande. Yggdrasil stond in het midden van Midgard, de wereld van de mensen was dan weer omringd door de oceaan. De oceaan werd bij elkaar gehouden door de slang *Jörmungand*, die in zijn eigen staart bijt, zodat het water niet kan weglopen. Zij dachten dat de wereld een platte schijf was, dus een barrière was cruciaal. De goden leefden niet ver van Midgard in *Ásgard*. Toch was deze plaats

onbereikbaar voor de mens. Op de eilanden *Jötunheim* en *Útgard*, afgesloten van Midgard, leefden reuzen, trollen en andere wezens.

In de verhalen van de goden werd verteld over het einde van hun wereld. Het einde, genaamd *Ragnarök*, zou een lange periode van koude en donker zijn waarin alle mensen stierven. Daarna zou een strijd tussen de goden, de reuzen en andere mythische wezens volgen die heel de wereld vernietigt. Hierna zou de wereld herboren worden en begon alles terug opnieuw.

De goden werden vereerd in de openlucht bij heilige bossen, eilanden of andere kenmerken in de natuur.

De gelovigen kwamen ook bij elkaar in houten tempel. De bekendste lag bij de Zweedse stad Uppsala. In de tempel waren gigantische houten standbeelden van de goden te vinden.

De goden

De Noormannen hun godenwereld was een wereld op zich. De vele goden hadden elk hun eigen taak, karakter, kwaliteiten en relaties met elkaar. We bespreken de vier belangrijkste goden hieronder.

Odin

Afb. 38 Odin afgebeeld in de Noormannen stad York, Engeland

De belangrijkste god is Odin, in andere delen van Europa heeft hij de naam Wodan. Odin stond gekend als de god met de meeste kennis en om deze te verkrijgen, ging hij heel ver. Hij gaf één van zijn ogen op om van de bron van wijsheid te mogen drinken. In zijn zoektocht naar wijsheid hing hij zichzelf op aan een boom, want enkel op deze manier zou hij de magische runenstenen kunnen begrijpen. Odin was ook zeer geïnteresseerd in alles wat er gebeurde in de kosmos. Zijn twee raven, Hugin en Munin, brachten hem het nieuws uit alle hoeken van de wereld en daarbuiten.

Odin was niet enkel de god van de wijsheid maar ook die van oorlog. Hij kon het verloop van de strijd bepalen en overzag alle gevechten. Wanneer een strijder op een heldhaftige manier stierf, namen de *Walkures*, vrouwelijke bediendes, hem mee naar *Walhalla*. Dit was de hemel voor de Noormannen. Enkel krijgers die heldhaftig stierven in de strijd kregen het recht om Walhalla te betreden. Walhalla was een gigantisch langhuis waar de gevallen krijgers tegen elkaar vochten op het plein. 's Avonds wekte Odin de gevallen krijgers weer tot leven en ze dronken en feesten de hele avond in het langhuis.

Thor

Thor was een afspiegeling van, volgens hun, de perfecte Noorman. Hij ging geen uitdaging uit de weg en was te vertrouwen. Thor hield drinkwedstrijden met reuzen of ging vissen op Jörmungand, de zeeslang. Thor werd ook de dondergod genoemd. Als het donderde was hij op zijn aambeeld aan het slaan met zijn magische hamer. Bliksemschichten waren de vonken die van zijn hamer vlogen.

Thor zijn hamer was een symbool dat door veel Noormannen gedragen werd als ketting of als inscriptie op een persoonlijk goed. Hij werd gezien als god van het volk. Anders dan Odin, die enkel om de krijgers gaf.

*Afb. 39 Amulet van Thor
zijn hamer uit de 8ste eeuw*

Frey en Freyja

*Afb. 40 Koperen
standbeeld van de
god Frey, uit
Zweden*

De broer en zus hadden overeenkomstige taken. Frey was de oppergod van de vruchtbaarheidsgoden, die zeer hoog geacht werden in een agrarische samenleving. Tijdens de zaai- en oogstperiode werd er volop geofferd om Frey tevreden te stellen, zodat de oogst zeker niet zou mislukken. Frey zou ook voor goed weer zorgen, wat hielp bij de oogst en op zee. Zijn zus Freyja was godin van de liefde en seks en dit maakte haar zeer populair bij de vrouwen. Aan Freyja werd geofferd bij kindwensen en tijdens de bevalling om de moeder en het kind gezond en veilig te houden.

8 Het einde van de tijd van de Noormannen

Zoals in de inleiding vermeld, vond de tijd van de Noormannen plaats van het einde van de 8ste eeuw tot in de 12de eeuw. Er is geen concrete einddatum die we kunnen plakken op het einde.

Hoe kon de machtige Noorman, die meer als 400 jaar zijn stempel op Europa en ver daar buiten drukte, verdwijnen?

8.1 Centralisatie van macht

Zoals we in het begin zagen, waren het de jarls en andere plaatselijke machthebbers die de touwtjes in handen hadden. Dit veranderde al vanaf de 9de eeuw. Bepaalde machthebbers werden rijken en machtiger, dankzij handel of plundertochten, waardoor ze hun aangrenzende collega's konden onderwerpen. Op deze manier kwamen de eerste grote heersers van Scandinavië naar voor.

De eerste Deense koning zou al aan de macht geweest zijn in 515. Hij werd beschreven door Gregorius van Tours. Gudfred was koning van de Denen vanaf 804. Hij werd consequent opgevolgd door zijn zoon. Vanaf de regeerperiode van Gudfred kunnen we aannemen dat er altijd, met periodes van twisten, een Deense koning was tijdens de tijd van de Noormannen

Harald I van Noorwegen was de eerste koning van Noorwegen. Hij verenigde het land met ijzeren hand en politiek. Hij kon zich koning van Noorwegen noemen in 872, nadat hij de slag om Hafrsfjord won. Harald werd opgevolgd door zijn zoons. Zijn latere opvolgers breidden het rijk uit met IJsland, de Faeröer-eilanden, Shetland, Groenland en nog eilanden voor de Britse kust.

De titel van eerste koning van Zweden behoort aan Erik de Overwinnaar, in 970. Er zijn bronnen die spreken over eerdere Zweedse koningen, maar niet met de invloed en grondgebied van Erik. Erik en zijn zoon waren beiden gedoopt en probeerden het nieuwe geloof te gebruiken om hun positie veilig te stellen. Dit had echter weinig succes, gezien Zweden pas 200 jaar later volledig bekeerd werd.

Door de centralisatie van macht verdween de zelfstandige identiteit van de Noormannen voor een deel. De typische plundertochten, opgezet door jarls, verdwenen en grootschalige campagnes werden later opgezet door koningen.

8.2 Missionarissen in Scandinavië

Al in de 8ste eeuw kwamen er missionarissen aan in Scandinavië, vaak gestuurd door de Frankische koningen. De bekering was een lang proces waarbij voor lange tijd het christendom werd samengevoegd met hun oorspronkelijke Scandinavische geloof. Dit was relatief eenvoudig voor de Noormannen, gezien hun geloof polytheïstisch was. De jarls verzetten zich fel tegen het nieuwe geloof. Het christendom was makkelijk te gebruiken door een koning om zijn macht te versterken en centraliseren.

Koning Lodewijk de Vrome, van het Frankische rijk, steunde de afgezette Deense koning in de 9de eeuw om zijn troon te heroveren. In ruil moest de Deense koning zich laten dopen en

Afb. 41 Sverd i fjell / Zwaarden in rots, gedenkteken voor de slag om Hafrsfjord

Afb. 42 Runenstein te Jelling opgericht door Harald Blauwtand

missionarissen meenemen. De missionarissen bereikten niet meer dan het zuiden van Jutland in beperkte mate te bekeren. Pas onder de Deense koning Harald Blauwtand werd het christendom als staatsreligie ingesteld. Harald gebruikte de bekering om zijn rijk één te maken, waar hij de centrale macht was. Tussen twee imposante grafheuvels plaatste Harald Blauwtand een grote runenstein die zijn ouders eert en verkondigt dat hij Denemarken christelijk maakte. Iets verderop liet hij ook een kerk bouwen.

Noorse koningen zagen het nut van het christendom in de 9de eeuw in. Het lukte pas in het begin van de 11de eeuw om Noorwegen te bekeren. Koning Olaf Haraldson bekeerde zijn land doormiddel van wetten en brute kracht.

Zweden hield het langst vast aan hun oud-Scandinavische geloof. Pas in de 13de eeuw werd Zweden volledig bekeerd. Vaak wordt het verzet toegewezen aan heidense centra in centraal-Zweden, zoals Uppsala. Dit kan betwist worden door bewijs dat christenen en heidenen lange tijd naast elkaar leefden voor de 13de eeuw.

De Scandinaviërs bouwden kerken op hun eigen manier. De eerste kerken in Scandinavië werden staafkerken genoemd. De kerken zijn in de hoogte gebouwd met hoge plafonds binnenin. De volledige kerk werd gebouwd uit hout, die werd versierd met houtsnijwerk. Sommige houtsnijwerken vertellen verhalen van de oude heidense goden. De staafkerken werden dan ook vaak op oude spirituele sites gebouwd, zodat er geen complete breuk was met het oude geloof. De oudste nog bestaande staafkerken dateren uit de 12de eeuw, maar meerdere archeologische vondsten wijzen op kerken veel ouder dan de 12de eeuw.

Afb. 43 De Urnes staafkerk, in Noorwegen, dateert uit 1132.

In de vroege jaren van de kerstening van Scandinavië was het voldoende voor de missionarissen dat het christendom simpelweg werd geaccepteerd. Naarmate het nieuwe geloof beter ingeworteld geraakte, werd er meer druk gezet om de waarden en normen de hunne te maken. Deze nieuwe regels, samen met geloof in zonde en verlossing, zorgden ervoor dat vele oude gebruiken geen plaats meer hadden. Plunderaars en moordenaars vreesden nu het hellevuur. Strengere regels over trouwen, seksualiteit en voeding werden aangeleerd door de kerkelijken. Al deze nieuwe regels en inzichten veranderden de Noormannen hun gedrag en zicht op het leven en de wereld.

8.3 De laatste Noorman/Viking

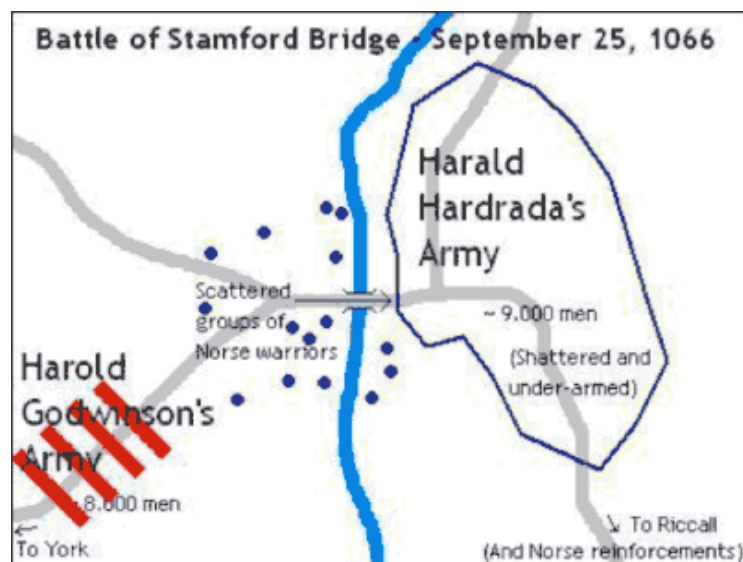
De onderwerping van Engeland in 1013 door de Deense koning Swein Gaffelbaard zorgde terug voor een Engeland onder een Noorman. Sweins zoon, Knoet de Grote, was koning van het grote Scandinavische rijk dat zowel Engeland, Noorwegen, Denemarken en een deel van Zweden omvatte. Zijn zonen erfden het grote rijk, maar na de dood van de laatste zoon in 1042 viel het rijk uiteen. Engeland kwam terug onder een koning van Wessex, namelijk Eduard de Belijder. De periode van Scandinavisch gezag zorgde ervoor dat Scandinavische koningen de Engelse troon als de hunne zagen. Oorspronkelijk behoorde het recht aan Magnus de Goede, koning van Denemarken en Noorwegen, van 1042 tot 1047. Zijn neef, Harald Sigurdsson, erfde dit recht wanneer hij koning van Noorwegen werd.

8.4 Harald Sigurdsson/Hardrada

Harald Sigurdsson staat beter gekend als Harald Hardrada, wat vertaalt naar Harald de Meedogenloze. In 1066 werd hij benaderd door de broer van de Engelse koning Harold Godwinsson. Tostig was verstoten door zijn broer Harold en was zijn titel als graaf van York verloren. Harald zag hier de ideale kans in om zijn recht op de Engelse troon mee af te dwingen. Harald verzamelde een gigantische vloot van zo'n 10.000 troepen en 300 schepen. Hij zeilde met zijn vloot naar de Orkney-eilanden, waar Tostig zich aansloot met 12 schepen. Het leger plunderde de noordoostelijke kust van Engeland en ging aan wal iets ten zuiden van York. De landing was Harald zijn reactie op het leger uit York dat hem tegemoet kwam. Harald stelde zijn mannen op tussen de rivier, waar hun schepen lagen, en een moeras. Op deze manier waren zijn flanken perfect verdedigd. Harald gaf zijn mannen het bevel om aan te vallen en ze verpletterden het leger uit York. Koning Harald zijn saga vertelt hoe de lijken van de Engelse soldaten ervoor zorgden dat de Noormannen ze met droge voeten konden achtervolgen in het moeras. Zo eindigde de slag bij Fulford op 20 september 1066. York gaf zich na de slag onmiddellijk over en erkende Harald als hun nieuwe koning.

Slag bij Stamford bridge, 25 september 1066

Harald Hardrada maakte kamp, samen met een deel van zijn leger, bij de Stamfordbrug. Het grootste deel van zijn leger wachtte verderop op de schepen. Volgens de saga van koning Harald hadden Harald en zijn mannen hun zware maliënkolders uitgedaan voor de warmte. Wat zij niet wisten was dat de Engelse koning Harold onderweg was met zijn volledige leger. Harold verraste de Noormannen bij de brug. Ze werden al snel afgeslacht door de zwaar bewapende soldaten die geen moeite hadden om de ongepantserde Noormannen neer te slaan. De saga vertelt over één dappere Scandinavische krijger, in volledige wapenuitrusting, die de brug versperde voor de Engelse troepen. Pas nadat een Engelse soldaat onder de brug was gekropen en de krijger in zijn voet stak konden de Engelsen oprukken. Tegen die tijd had Harald zijn kleine macht gehergroeped aan de andere kant van de brug. De Noormannen hadden hun in een halve cirkel opgesteld met speren en

Kaart 14 Slag bij Stamford bridge, 25/09/1066

De saga vertelt over één dappere Scandinavische krijger, in volledige wapenuitrusting, die de brug versperde voor de Engelse troepen. Pas nadat een Engelse soldaat onder de brug was gekropen en de krijger in zijn voet stak konden de Engelsen oprukken. Tegen die tijd had Harald zijn kleine macht gehergroeped aan de andere kant van de brug. De Noormannen hadden hun in een halve cirkel opgesteld met speren en

schilden. De Engelsen stormden op hen af en zij hielden stand. Harald stormde naar voren in een heroïsche daad en werd gevolgd door nog enkelingen. Harald zijn tegenaanval faalde en hij stierf nadat hij in de keel was geschoten met een pijl.

Ondertussen had het nieuws de schepen bereikt en liep het leger in hoog tempo naar de brug. Eénmaal aangekomen waren ze uitgeput en boden ze weinig weerstand tegen de Engelsen. De weinige overlevenden mochten terug naar huis keren. Van de 300 schepen keerden er maar 24 terug. Dit is de laatste grote onderneming van de Noormannen en daardoor wordt Harald Hardrada gezien als de laatste Noorman/Viking.

8.5 Willem de Veroveraar

Niet enkel Harald Hardrada had zijn zinnen gezet op de Engelse troon, maar ook de achter-achter-achter-achterkleinzoon van de Noorman Rollo. De erfgenaam in kwestie was Willem II van Normandië. Willem begon zijn leger op te bouwen in het voorjaar van 1066. Hij gebruikte de militaire macht die was gecreëerd door zijn voorgangers om een gigantisch leger op de been te brengen. Enkel over het weer had hij geen controle. Ongunstige wind weerhield hem ervan om het kanaal over te steken. Eindelijk veranderde de wind in september en kon hij de oversteek maken. Willem landde op 28 september 1066 in het zuiden van Engeland. Wanneer hij voet aan wal zette, viel hij voorover met zijn gezicht in het zand. Wat anderen als een slecht voorteken konden opnemen, interpreteerde hij het positief. God had hem laten vallen zodat hij Engeland met zijn twee handen kon vastpakken.

De verzwakte Harold bevond zich nog in York, na zijn overwinning op Harald. Toen hij het nieuws hoorde, marcheerde hij zijn leger tegen hoog tempo naar het zuiden. Harold positioneerde zich op een heuvel iets buiten het dorp Hastings. Doordat hij de hoge grond had, had hij een ideale defensieve positie. Hij stelde zijn 7000 soldaten op in solide rijen. Harold had geen cavalerie en maar heel weinig boogschutters. Willem zijn leger, van 10.000 soldaten, had daarentegen een groot contingent cavalerie en boogschutters. Toch was dit niet genoeg om Harold van de heuvel te drijven. Willem kreeg pas zijn overwinning nadat zijn leger zegzegd begon te vluchten. De Engelsen zette als snel de achtervolging in en verlieten hun defensieve positie. Eenmaal Harold zijn linies uit elkaar vielen draaiden de Normandiërs zich om en overrompelde hun cavalerie de Engelse troepen.

Na deze beslissende slag veroverde Willem de rest van Engeland redelijk eenvoudig en werd hij gekroond tot koning van Engeland. Om de slag en de doden te herdenken liet Willem een abdij op het slagveld bouwen.

De *Slag bij Hastings* wordt uitgebreid uitgebeeld op het tapijt van Bayeux in Normandië.

Afb. 44 Deel van het tapijt van Bayeux. Harold wordt eerst getroffen door een pijl waarna hij wordt gedood door een Normandische cavalierist.

Didactisch onderdeel

Didactisch onderdeel

Vikingen? Dat zijn mannen met lange baarden, helmen met hoorns en grote bijlen. Die brute krijgers zaaien dood en verderf in Europa. En keren naar huis in hun 'drakenschepen' die zijn volgeladen met schatten.

Dit is een beeld dat veel jongeren, en ouderen, hebben over de meer complexe Noormannen uit de middeleeuwen. Dit beeld komt vooral door de vele films, strips, series en games die met regelmaat op de markt komen. De historische accuraatheid is in de beste gevallen betwifelbaar. Maar dit biedt ook mogelijkheden!

Deze films en dergelijke zijn goede manieren om de interesse bij de leerlingen op te wekken. Waarna we met de leerlingen de waarheid

achterhalen en de "Vikingen van tv" toetsen aan de werkelijkheid. We mogen ook niet ontspanningsvormen onmiddellijk verbannen naar de fictie en ze enkel gebruiken als een leuke intro van de les. Veel films, series, ... hebben onderdelen die wel historisch correct zijn, een leerkracht kan deze eruit filteren om ze te gebruiken in zijn of haar les.

Met deze gedachtegang heb ik de les die u verder in mijn bachelorproef vindt uitgewerkt. Dit was zeker niet evident, aangezien ik een les heb gemaakt volgens de nieuwe flexibele manier van leren. Ik ben voor het eerst in contact gekomen met **flexibele leertrajecten** in de middenschool Prins van Oranje te Diest. De school is bekend voor deze moderne en innovatieve aanpak van lesgeven.

1 Flexibele leertrajecten

Flexibele leertrajecten worden gezien als "de onderwijsmethode van de toekomst" door verschillende onderwijsinstanties, leerkrachten, directeurs, ... Maar wat houdt dit nu juist in?

Bij flexibele leertrajecten krijgen de leerlingen iedere week een weekplanning. Hierop staat wat ze voor ieder vak die week moeten doen. De weekplanning is niet enkel een takenlijst, het is een gestructureerde agenda voor de leerlingen. Er staat duidelijk op wanneer ze tijd hebben om aan hun opdrachten te werken, wanneer niet-flexibele vakken vallen zoals NCZ of techniek en wanneer taken en testen moeten ingediend worden. In de weekplanning vinden de leerlingen ook de instructiemomenten. Dit zijn momenten dat een leerkracht een korte (15 à 20min) uitleg geeft over de opdracht of een stukje doceert.

Dit systeem biedt leerlingen de mogelijkheid om te werken aan een opdracht wanneer zij er tijd en zin in hebben. Zo kan iemand die goed is in wiskunde al zijn opdrachten op maandag maken, waarna hij of zij de rest van de week heeft om aan 'moeilijkere' vakken te werken. Omgekeerd kan natuurlijk ook of de leerling kan zijn opdrachten van wiskunde spreiden. De leerlingen zijn voor het overgrote deel vrij in hun planning.

Dit zorgt ervoor dat leerlingen zich zelf moeten leren inschatten. Deze inschatting gaat verder op de weekplanning. De leerlingen schatten zichzelf in en plaatsen zich in één van de drie niveaus. Leerlingen in niveau 1 zijn ervan overtuigd dat ze de opdracht volledig zelfstandig kunnen maken en geen hulp nodig hebben. Zij komen ook niet naar het instructiemoment van de leerkracht van het betreffende vak. Niveau 2 is de middenweg, de leerlingen komen naar het instructiemoment en kunnen uitleg vragen wanneer nodig. De leerlingen in niveau 3 hebben extra hulp nodig, zij krijgen een uitbreiding op het instructiemoment en intensieve coaching door de leerkracht.

Buiten de instructiemomenten zijn er altijd 2 leerkrachten in het open leercentrum te vinden. Zij staan klaar om uitleg te geven aan alle leerlingen. Zij proberen zo goed mogelijk de leerlingen te helpen. Dit is niet altijd eenvoudig aangezien niet alle leerkrachten er constant zijn en de leerlingen zelf kunnen kiezen aan welk vak ze werken. De leerlingen worden aangemoedigd om anderen te helpen. Iedere leerling heeft drie kaartjes; groen, oranje en

rood. De leerlingen plaatsen hun passende kaartje in een houder op hun bank in de werkruimte. Groen betekent dat een leerling bereid is om anderen te helpen. Oranje wilt zeggen dat een leerling hulp nodig heeft. Een leerling dat een rood kaartje heeft geplaatst wilt zeggen dat hij alleen en rustig wilt verder werken.

Een normaal lokaal voldoet niet, er is te weinig plaats aangezien meerdere 'standaard' klassen samen zitten. Daarnaast is een OLC zo gebouwd dat flexibele leertrajecten hier tot hun recht kunnen komen.

Een korte beschrijving van een OLC en de verschillende ruimtes en hoeken.

Werkruimte

Leerlingen werken in de werkruimte, op een zo stil mogelijke manier. Vragen stellen aan anderen kan, op voorwaarde dat het op fluistertoon gebeurt. Er zijn geen vaste plaatsen, leerlingen mogen kiezen waar ze zitten. Op deze manier is er veel interactie tussen de leerlingen en het werkt bovendien ook bevorderend voor de klassfeer.

Leerlingen die in stilte willen werken, kunnen in de instructieruimte gaan zitten als die vrij is of de talentenhoek.

We voorzien ook banken in de gang waar er echt in stilte wordt gewerkt. In de toekomst komen hier koptelefoons voor die leerlingen die echt stilte willen.

Instructieruimte

De leerlingen krijgen instructie in de instructieruimte, ze hebben er verrijdbare bankjes waarop ze kunnen schrijven.

Verbeterhoek

In de verbeterhoek staan alle verbeter sleutels, geordend per vak. De leerlingen verbeteren hier met een groene pen. De correctiebladen worden niet meegenomen naar hun bankje. Ook de instructiefiches zijn hier terug te vinden.

Talenthoeke

De talenthoeke wordt momenteel gebruikt om leerstof in te oefenen aan de hand van spelletjes. Een aantal voorbeelden liggen op de tafel, waar u eens naar kan kijken. In deze ruimte kunnen de leerlingen tussendoor ook bijvoorbeeld even een strip lezen of een sudoku maken. In de toekomst willen we dit uitbreiden naar een ware talenthoeke waar de leerlingen werken aan een eigen project, binnen een bepaald onderwerp of naar eigen keuze.

Ook de computers worden opgeborgen in deze ruimte. Leerlingen kunnen hier op eender welk moment een pc halen, zodanig dat ze een hulpmiddel hebben om opdrachten uit te voeren. Ze kunnen bijvoorbeeld het online woordenboek van Vandalen gebruiken.

Geschiedenis in een flexibel leertraject

Het vak geschiedenis geven in een flexibel leertraject is een echte uitdaging. Het typische doceren, vertellen van anekdotes en de opbouw van sfeer en spanning is moeilijk te bereiken in dit systeem. Daarom wordt er vooral gekozen voor opdrachten afgewisseld met instructietijd. Deze instructietijd biedt de mogelijkheid om als inhoudelijk expert de leerlingen te boeien met verhalen en anekdotes.

2 Situering in de eindtermen en leerplannen

2.1 Vakgebonden eindtermen

De lessen over de Noormannen zijn perfect te koppelen aan onderstaande vakgebonden eindtermen.

- 2 geven enkele overeenkomsten en verschillen aan tussen de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving onderling en tussen westerse en andere samenlevingen, op basis van kenmerken uit de socialiteitsdimensie.
- 3 verruimen het aantal historische begrippen en probleemstellingen en preciseren die vanuit hun evolutie in de tijd.
- 4 omschrijven per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving enkele fundamentele kenmerken uit verschillende maatschappelijke domeinen en beoordelen deze als vernieuwend of behoudend.
- 6 formuleren per ontwikkelingsfase van de westerse samenleving een samenhangend beeld, met aandacht voor verbanden tussen en wisselwerkingen binnen maatschappelijke domeinen.
- 9 geven het verband aan tussen een aantal categorieën van tijd en historische ruimte voor elk van de ontwikkelingsfasen van de westerse samenleving.
- 10 formuleren verklaringselementen voor éénzelfde fundamentele maatschappelijke probleemstelling voor elk van de ontwikkelingsfasen van het historisch referentiekader.
- 11 tonen aan dat agrarische samenlevingen een aantal gemeenschappelijke structurele kenmerken vertonen.
- 13 lichten uit de bestudeerde samenlevingen enkele elementen toe die in latere samenlevingen of vandaag invloed uitoefenen.
- 14 doelgericht informatie opzoeken over het verleden en het heden op basis van duidelijk afgebakende opdrachten met gevarieerd en gedifferentieerd leermateriaal.
- 19 aan de hand van vragen en op hun niveau omschreven opdrachten, informatie interpreteren en mogelijke betekenisragen achterhalen.

Attitudes

- 25* hechten waarde aan de bevraging van het heden en het verleden bij de motivering van meningen en standpunten in de confrontatie met historische en actuele spanningsvelden.
- 27* brengen waardering op voor de creatieve kracht waarmee samenlevingen uit het verleden de uitdagingen waarvoor ze stonden hebben aangepakt.
- 28* zijn bereid waarden en normen uit heden, verleden en andere culturen vanuit de historische en actuele context te benaderen.
- 29* hebben belangstelling voor het historisch en actueel spanningsveld individu-gemeenschap.

2.2 Leerplannen

Het onderwerp 'De Noormannen' kan gesitueerd worden in alle leerplannen die voorhanden zijn. Natuurlijk kan er niet aan alle leerplandoelstellingen, die van toepassing kunnen zijn, gewerkt worden tijdens de les of lessen over de Noormannen en moet er geselecteerd worden.

Gemeenschapsonderwijs

Het gemeenschapsonderwijs vermeldt de Noormannen/Vikingen enkele malen in hun leerplan. Deze worden wel aangeduid met '(U)' wat staat voor een uitbreiding op de leerstof.

Leerplan: AV Geschiedenis 2012/010

ET 9	11	de bestudeerde leerinhoud van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 situeren in tijd en ruimte en het verband aangeven tussen beide.	Te bestuderen leerinhoud <ul style="list-style-type: none"> De Karolingische samenleving. De Vikingen (U).
ET 10 ET 25* ET 27*	12	minstens 1 probleemstelling per bestudeerde leerinhoud van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 uitwerken.	Voorbeelden van probleemstellingen <ul style="list-style-type: none"> Wat was de invloed van de Romeinse erfenis op de Karolingische samenleving? Hoe slaagde Karel de Grote erin zijn rijk te besturen? Waarom en hoe versnipperde de Karolingische samenleving? Welke gevolgen had de versnippering van het grondgebied voor de leenman en voor de leenheer? Het dagelijkse leven op een gesloten domein; Vikingen: rovers, handelaars, ontdekkers, stichters van nederzettingen? (U)
ET 6 ET 27* ET 29*	18	mogelijke onderlinge verbanden en wisselwerkingen binnen en tussen de maatschappelijke domeinen van de westerse samenlevingen tussen 750 en 1000 aantonen.	Voorbeelden <ul style="list-style-type: none"> Het belang van persoonlijke relaties in zowel het politieke als sociaal-economische domein; Grondbezit bepaalt economische macht en sociale positie; Abdijen als economische en culturele centra; De kerk als steunpilaar van het bestuur; Politieke zowel als economische en sociale drijfveren voor de 'veroverings'tochten van de Vikingen (U).

Gesubsidieerd officieel onderwijs: provinciaalonderwijs

AV Geschiedenis 0/2/2004/066

Het provinciaalonderwijs neemt de vroege middeleeuwen (5de tot 10de eeuw) op in haar leerplan van de eerste graad. Zij maken enkel notie van de Noormannen/Vikingen bij nr. 120. Leerplandoelstelling 120 behoort wel tot de basiskennis in het provinciaalonderwijs.

120	Kunnen aantonen dat in de Europese ruimte volksverhuizingen blijven voortduren tot ± 1000 n.C..	ET 11	B		
	Aanvallen van buitenaf zetten West-Europa onder druk: - Noormannen; - Arabieren of Sarazenen; - Magyaren.			Laten opzoeken in historische atlas. Op de kaart verschillende routes laten aanduiden. Strip: 'Hagar'. Ook verwijzen naar Vikingen op Sicilië, Noord-Amerika.	TABE

Verder kan het onderwerp nog gekoppeld worden aan algemene leerplandoelstellingen.

Gesubsidieerd vrij onderwijs: katholiek onderwijs

Het leerplan van het katholiek onderwijs biedt zeer veel vrijheid aan de leerkracht. Waardoor er voldoende ruimte is om één of meerdere lessen aan de Noormannen te besteden. Zolang deze maar gekoppeld worden aan de eindtermen, wat zeker mogelijk is zoals hierboven te zien.

3 Les: de Noormannen

Klas:

- 20 leerlingen
- 2de graad ASO eerste jaar

Uitrusting open leercentrum:

- Instructieruimte: smartboard + pc
- Werkruimte: tablets, laptops en historische atlanten
- Verbeterruimte: verbeterleutel

Leermiddelen:

- Werkblaadjes
- PowerPoint voor tijdens instructiemoment
- Verbeterleutel

Geschatte lestijd: 2 lesuren (inclusief instructiemoment) + toonmoment**Doelstellingen****Kennis (K):**

K1: De leerlingen kunnen de uitrusting van een Noorman op plundertocht beschrijven.

K2: De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom kloosters, kerken en abdijen geliefde doelwitten waren van Scandinavische plunderbendes.

K3: De leerlingen kunnen het verschil tussen een Noorman en Viking uitleggen.

K4: De leerlingen kunnen de impact van de plundering van Lindisfarne omschrijven in eigen woorden.

K5: De leerlingen kunnen de begrippen: Danegeld, langschip en Thing in eigen woorden uitleggen.

Vaardigheden (V):

V1: De leerlingen kunnen beeld- en tekstbronnen ontleden om vragen te beantwoorden

V2: De leerlingen kunnen het thuisland van de Noormannen en hun gekoloniseerde gebieden aanduiden op een kaart.

V3: De leerlingen kunnen de samenleving van de Noormannen weergeven op een sociale piramide, inclusief de correcte benamingen.

V4: De leerlingen kunnen een presentatie opbouwen

V5: De leerlingen kunnen een gegeven onderwerp onderzoeken, door gebruik te maken van het internet en andere bronnen.

V6: De leerlingen kunnen de tijd van de Noormannen situeren op een tijdslijn.

Attitudes (A):

A1: De leerlingen zijn bereid om samen in groep te werken.

A2: De leerlingen nemen initiatief en zoeken zelf naar antwoorden via aangereikte tools.

A3: De leerlingen zijn kritisch t.o.v. gevonden informatie op het internet

A4: De leerlingen zijn bereid om zichzelf en hun groepsleden te beoordelen.

3.1 Instructiemomenten

Een klassieke lesvoorbereiding waar concreet staat geschreven wat de leerkracht en de leerlingen doen op ieder moment van de les is onmogelijk in de flexibele leertrajecten. Zoals eerder duidelijk gemaakt werken de leerlingen aan de opdrachten op een zelf gekozen moment.

Instructiemoment 1

Wat weten jullie al over de Vikingen?
Was is de andere naam voor de Vikingen?
Voor wat staan jullie bekend?

Het 'grote heidense leger', zoals beschreven in de Angelsaksische kronieken, landde in 865 in Oost-Anglia. Volgens saga's en andere verhalen zou het leger geleid zijn door de zonen, Ivar de beenloze, Halfdan en Hubba, van de legendarische Ragnar Lothbrok. Het verhaal gaat dat de zonen hun vaders moord, in de jaren 850, door koning Aella van Northumbria willen wreken. Hier spreken verschillende bronnen elkaar tegen, zo zou Ragnar eigenlijk gedood zijn door een Noorse koning in Ierland. En is Aella pas aan de macht gekomen in de jaren 860. Ragnar Lothbrok is figuur waar we zeer weinig van weten, maar tot velen hun verbeelding spreekt. Historici kunnen wel met zekerheid zeggen dat het grote heidense leger in 865 is geland in Oost-Anglia.

Het eerste jaar plunderde het Noorse leger de nabije gebieden. In 866 trokken ze noordwaarts richting Northumbria. Op Allerheiligen, 1 november, veroverden ze de grootste en rijkste stad van de regio York. Deze goede basis zou dienst doen als hun winterkamp in 866. Ze verstevigden hun positie en wachtte een Northumbrische tegenaanval af. De Noormannen kwamen triomferend uit de strijd waarbij ze de twee belangrijkste Northumbrische leiders doodden. De 13 volgende jaren trokken ze door Engeland en versloegen plaatselijke en koninklijke legers. In hun tocht veroverden ze belangrijke strategische locaties die ze gebruikten voor hun winterkampen. Op deze manier liepen ze de koninkrijken van Northumbria, Mercia en Oost-Anglia onder de voet. Tijdens hun tocht zette de Noormannen regeerders op in de overwonnen gebieden die loyaal aan hun waren. Enkel Wessex in Zuid-Engeland onder leiding van koning Alfred hield stand. In het voorjaar van 871 kregen de Noormannen een verschrikkelijke nederlaag te verduren. De slag bij Ashdown, nabij Reading ten westen van Londen werd de opsteker voor alle Engelsen. In 871 landde het versterkende zomerleger onder leiding van Balseg. De Noormannen hadden de strategische stad, aan de rivier Theems, Reading ingenomen. De tegenaanval geleid door koning Ethelred van Wessex mislukte en de Noormannen zette de achtervolging in. De achtervolging liep echter slecht af voor de Noormannen. Beide legers verloren een aanzienlijk deel van hun troepen en belangrijke Noorse commandanten vielen in de strijd, waaronder Balseg. Ethelred kon zijn overwinning niet uitbuiten, de Noormannen kregen al snel versterkingen en wonnen terug met regelmaat. Tijdens hun tocht zette de Noormannen regeerders op in de overwonnen gebieden die loyaal aan hun waren.

In 876 zetten de Noormannen hun marionetten af in Northumbria en Mercia en namen zelf de controle over van het gebied. Een groot aantal Noormannen settelden zich in de gebieden en namen hun leven van landbouwer terug op. Het gebied waar de Noormannen settelden noemde men **Danelaw**, wat zoveel wil zeggen als 'onder Deense wet.'

De rest van het leger besloot om Wessex aan te vallen in 875 onder leiding van Guthrum, een commandant van het zomerleger. Geen van beide legers kon een duidelijke overwinning behalen. Guthrum en koning Alfred van Wessex sloten vrede in 876. Koning Alfred zijn zoon en kleinzoon veroverden later heel Engeland.

Danelaw kwam onder grote druk te staan van de Saksen. De Angelsaksische koningen hadden het leger gereformeerd en namen grote stukken van Engeland terug onder hun gezag. Ze verstevigden hun controle over het land met *burhs*, forten.

Verdeling groepen en onderwerpen van de expertisegroepen.

3.2 Weekplanning

Week 24: 27 maart – 31 maart 2017							Naam:
Geschiedenis: schaal							
Opdracht	Schaal	Instructiemoment	Infofiche	Gemaakt	Verbeterd	Gecontroleerd	
Les: De Noormannen, meer dan plunders 1 – Invallen (cursus leerkracht)		Dinsdag 28/03					
Les: De Noormannen, meer dan plunders 2 – Opzoek naar nieuw land (cursus leerkracht)							
Les: De Noormannen, meer dan plunders 3 – De samenleving van de Noormannen (cursus leerkracht)							
Nederlands: schaal							
Opdracht	Schaal	Instructiemoment	Infofiche	Gemaakt	Verbeterd	Gecontroleerd	
Onderwerp en persoosvorm: werkblaadjes van leerkracht		Maandag 27/03	x				
De verleden tijd (p. 128-133)		Woensdag 29/03	x				
Lezen: tekst 6 "Walvisjacht" (p. 80-83, oef. A-E)							
Toetsen / Taken							
Vak	Onderwerp				Toets	Taak	Datum
Nederlands	Toets splitsen in zinsdelen (p. 70-72 + evt. infofiche)				x		30/03
Geschiedenis	Klassikale voorstelling - expertisegroepen : dagelijks leven (Noormannen)					x	5/04

4 Werkbundel: leerkrachtenversie / correctiesleutel

Naam:

Klas:

Les: De Noormannen, meer dan plundersaars

1 - Invallen

Bekijk de video via de QR-code en beantwoordt de bijhorende vragen. (<https://www.youtube.com/watch?v=TMazTMs7THs>)

- Wie zijn de gewapende mannen?

Noormannen, Vikingen, plundersaars, ...

- Wat deden de gewapende mannen in de video? Waarin hadden ze het meeste interesse?

Ze doodden veel van de priesters en stolen al het waardevolle.
Goud

- Hoe noemen we de plaats die werd aangevallen?

Abdij, klooster, ...

- Welke uitrusting droegen de plundersaars? Duid aan.

x	Helm	x	Bijl
x	Schild	x	Zwaard
	IJzeren harnas		Kruisboog

- Welk beeld hadden jullie van een Noorman/Viking? Komt dit overeen met de Noormannen uit de video?

Eigen antwoord

Een helm met horens met horens hebben de Noormannen of Vikingen nooit gedragen! De helm is uitgevonden voor een toneel stuk over Noormannen in de 18de eeuw!

Jullie kennen zeker en vast de Vikingen, dit is een vaak gebruikte beschrijving voor de Noormannen.

- Van waar komt de naam Noorman? Hoe heet deze streek?
- Duid aan op de kaart

Mensen uit het noorden. De Noormannen kwamen uit het hedendaagse Noorwegen, Denemarken en Zweden. Scandinavië

Er is een groot verschil tussen een Noorman en een Viking. De Noormannen waren alle mensen die in Scandinavië woonden in de middeleeuwen. Vikingen zijn Noormannen die er in de middeleeuwen op uit trokken om te gaan plunderen. **Alle Vikingen zijn dus Noormannen, maar niet alle Noormannen zijn Vikingen.**

Vanwaar de naam Viking komt kunnen geschiedkundigen niet met zekerheid zeggen. Geschiedkundigen hebben er verschillende theorieën voor.

- Hieronder vind je enkele van deze theorieën, hoe zou het woord Viking er vanaf geleid zijn? Zoek op indien nodig

<p>In de oud-Noorse taal betekent Vik; fjord, een inham aan een bergachtige kust. Verschillende kusten van Scandinavië staan gekend voor hun vele fjorden.</p>	<p>Vig is oud-Noors voor strijd</p>	<p>De Noorweegse kust in het zuiden draagt de naam Vik.</p>
<p>Hun thuisland heeft vele fjorden. Ze vertrekken van hier uit met hun schepen.</p>	<p>Vikingen zijn strijders</p>	<p>De meeste Vikingen kwamen uit de regio Vik.</p>

Op 8 juni 793 ging de plundering van het klooster op het schiereiland Lindisfarne de geschiedenis in als de eerste grote plundering door de Noormannen.

- Duid op de kaart aan: Lindisfarne het thuisland van de Noormannen en hun route.
- Benoem de zee die ze overstaken.
- Waarom kozen de Noormannen voor het klooster van Lindisfarne en niet voor een handelsstad?
(Tip: Herbekijk de video, deze gaat over de plundering van Lindisfarne)

Makkelijk te bereiken vanuit de zee

Werd enkel bewoond door priesters en

niet verdedigd zoals een handelsstad.

1 Ruïne van het klooster van Lindisfarne

Het nieuws over de plundering van Lindisfarne ging als een lopend vuurtje door West-Europa. De meesten waren diep geschokt door de gebeurtenis. Eén van deze geschokte mensen was Alcuin, een leraar aan het hof van Karel de Grote. In datzelfde jaar schrijft hij het volgende over de plundering van Lindisfarne.

De kerk van Sint-Cuthbert is besprenkeld met het bloed van de priesters van God, en al de voorwerpen zijn geplunderd: een plaats heiliger dan welke dan ook in Brittannië is overgegeven aan de plunderingen van een heidens volk.

Welke zekerheid kunnen de kerken van Brittannië hebben, als zelfs Sint-Cuthbert en zoveel heiligen zichzelf niet kunnen verdedigen? Is dit het begin van een groot lijden, of is dit het resultaat van zonden van diegenen die daar wonen? Dit voorval was geen toevalligheid, maar een teken van grote schuld.

Alcuin, 793

- Waarom zijn de mensen zo geschokt door de plundering van het klooster op Lindisfarne?

Een heilige plaats werd aangevallen, waar enkel weerloze dienaars van God woonden.

- Waarom beschreef Alcuin de plundersaars als heidenen?

De Noormannen geloofden niet in God. Een christenen zou nooit een heilige plaats aanvallen.

- Welke reden geeft Alcuin voor de inval van de Noormannen?

God straft het volk voor zijn zonden.

Bij de plundering van Lindisfarne, in 798, bleef het niet. De Noormannen plunderden de volgende 300 jaar grote delen van Europa.

- Analyseer de kaart en noteer de (hedendaagse) naam van de landen die geplunderd werden.

België	Nederland	Groot-Brittannië	Ierland
Spanje	Italië	Duitsland	IJsland werd niet aangevallen. Wat de Noormannen daar deden zie je in het volgende hoofdstuk.

De Noormannen zijn zelfs in onze streken geweest. In 891 plunderde de Noorman Hasteinn Vlaanderen en trok hij verder richting de Maas. Hier werd hij tegen gehouden door de koning van Oost-Francië, Arnulf. Arnulf achtervolgde de Noormannen tot in Leuven. Daar hadden ze een winterkamp waar ze de strijd met Arnulf aangingen.

- Hoe verloopt deze strijd? En wat zijn de gevolgen? Zoek op

Arnulf verslaat de Noormannen, maar na zijn vertrek nemen de Noormannen het kamp in Leuven weer over. In 892 verlieten de meeste Noormannen Vlaanderen.

De Noormannen moesten niet altijd vechten om met een grote buit naar huis te gaan. Ze kwamen aan een groot deel van hun buit doormiddel van 'Danegeld'.

- Wat betekent Danegeld?

Danegeld is geld dat werd betaald door heren en koningen zodat de Noormannen hun met rust zouden laten.

2 – Opzoek naar nieuw land

De Noormannen waren niet alleen opzoek naar rijkdommen, die ze vergaarden door te plunderen. De Noormannen waren voornamelijk opzoek naar nieuw land waar ze een leven konden opbouwen. Niet de koningen of grote machthebbers waren geïnteresseerd in nieuwe gebieden, maar de gewone Noorman had het meeste interesse. Er worden verschillende redenen gegeven waarom de Noormannen zo graag nieuw land wouden.

- Geef twee redenen waarom de Noormannen opzoek waren naar nieuw land. Een derde reden krijg je.
 - 1- In delen van Scandinavië leefden meer mensen dan ze konden voeden.
 - 2- De gewone Noorman zocht een beter en rijker leven in nieuw land.
 - 3- Plaatselijke machthebbers verloren hun macht aan koningen. Zij zochten nieuwe gebieden die ze konden besturen.

De Noormannen waren meesters van de zee en ontdekten de meest afgelegen gebieden. In de video vinden jullie uitleg over hun zee vaartechnieken en de gekoloniseerde gebieden.

- Welke voordelen hadden de schepen van de Noormannen?

Konden zeilen en roeien, rivieren bevaren, schepen konden gedragen worden over land

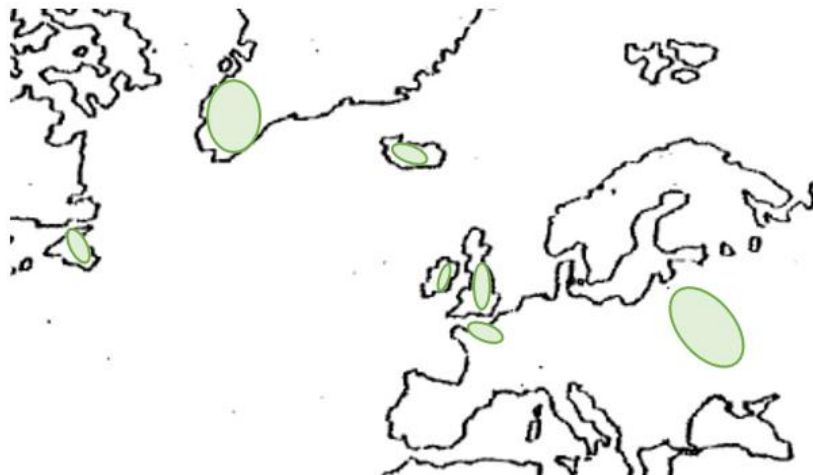
- Welke naam heeft het schip van de Noormannen?

Langschip

- Duid op de kaart aan waar de Noormannen zich settelden
- Welk continent ontdekten de Noormannen als eerste? Hoe noemden ze het?

Amerika en ze noemden het Vinland

- Aan welke twee gebieden gaven de Noormannen hun naam?

Normandië en Rusland

- Zoek op: Hoe kwam de Noorman Rollo in het bezit van Normandië?

Rollo teisterde met zijn leger de gebieden aan de Frankische kust en zelfs Parijs. De Frankische koning Karel de Eenvoudige schonk hem land aan de kust. Rollo kreeg dit gebied op twee voorwaarden. Hij moest het gebied van Karel beschermen tegen verdere invallen van de Noormannen en Rollo moest zich laten dopen. Rollo hield zich aan zijn woord.

3 – De samenleving van de Noormannen

De Noormannen kenden een strak geregelde samenleving. Iedereen had zijn plaats, van de laagste slaaf tot de grootste koning. Enkel gebruikten de Noormannen andere woorden dan wij vandaag.

- Vul de sociale piramide van de Noormannen aan. Gebruik hierbij de juiste benamingen en wie ze zijn.

De Noormannen kenden een vroege vorm van democratie genaamd de Thing. Minstens één keer per jaar kwamen alle vrije mannen samen bij hun Jarl. Hier bespraken ze de problemen van hun gebied. Tijdens de Thing werden ook de plundertochten en handelsmissies gepland. De bijeenkomst deed daarnaast dienst als rechtszaal. Wanneer er problemen binnen de gemeenschap waren zoals moord of diefstal kon het slachtoffer hier zijn vergelding eisen. Dit was meestal de veiligste optie, want vaak zochten de slachtoffers zelf vergelding wat leidde tot bloedvetes.

- In IJsland kenden ze een Thing voor heel het eiland. Hoe noemde deze? En waar vond deze plaats?

Althing, bij een ravijn in het zuiden van IJsland.

Expertisegroepen: dagelijks leven

We hebben de Noormannen al gezien als woeste krijgers en onbevreesde ontdekkingsreizigers, maar hoe zag hun dagelijks leven eruit?

Tijdens het instructiemoment worden jullie verdeeld in groepen. Iedere groep krijgt een onderwerp van het dagelijkse leven van de Noormannen toegewezen.

- Zoek in groep informatie op over jullie onderwerp. Verwerk dit in een leuke presentatie van 5 a 10min, waarin je de rest van de klas jullie onderwerp uitlegt op een gestructureerde manier. Voor de presentatie mogen jullie gebruik maken van de beamer en het bord.

Groepsleden:.....

.....

Onderwerp (duid jullie onderwerp aan) :

De boerderij en voedsel	Vrouw	Geloof
Het langhuis	Kinderen	Ambachten (metaal-, hout-, geweienbewerking)

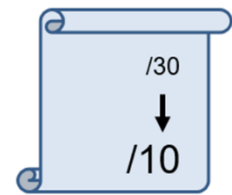
- Beoordeel jezelf en je groepsleden met behulp van de peerevaluatie

5 = Heel goed 4 = Goed 3 = Gemiddeld 2 = Minder dan gemiddeld 1 = zwak

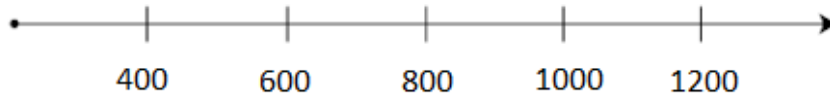
	Ikzelf	1.	2.	3.	4.
Werkte actief mee					
Hielp andere groepsleden					
Hoeveel werk droeg het groepslid bij aan het groepswerk					
Vorbereiding presentatie					
Inzet bij de presentatie					

Taak: de Noormannen

Beantwoord de vragen met behulp van je cursus en de laptop of Ipad.

- Duid op de tijdslijn de periode van de Noormannen aan. /4

- Duid de passende plaatsen aan op de kaart. Gebruik de juiste kleur! /8

Thuisland	Gebieden die werden geplunderd	Kolonies
-----------	--------------------------------	----------

- Beschrijf kort de onderwerpen /6

Langschip	Geloof van de Noormannen	De vrouw bij de Noormannen

- Leg uit vanwaar de naam Rusland komt en de Noormannen hun rol hierin. /4

.....

.....

.....

- Juist of fout? Verbeter indien fout. /8

Alle Noormannen zijn Vikingen.	
Danelaw is het hedendaagse Denemarken.	
De zoon van een Noorman werd getraind in gevechtstechnieken door zijn vader en ooms.	
Rijke en beroemde Noormannen werden begraven in een tombe.	

5 Werkbundel: leerlingenversie

Naam:

Klas:

Les: De Noormannen, meer dan plunderaars

1 - Invallen

Bekijk de video via de QR-code en beantwoordt de bijhorende vragen. (<https://www.youtube.com/watch?v=TMazTMs7THs>)

- Wie zijn de gewapende mannen?

.....

- Wat deden de gewapende mannen in de video? Waarin hadden ze het meeste interesse?

.....

- Hoe noemen we de plaats die werd aangevallen?

.....

- Welke uitrusting droegen de plunderaars? Duid aan.

	Helm		Bijl
	Schild		Zwaard
	IJzeren harnas		Kruisboog

- Welk beeld hadden jullie van een Noorman/Viking? Komt dit overeen met de Noormannen uit de video?

.....

Jullie kennen zeker en vast de Vikingen, dit is een vaak gebruikte beschrijving voor de Noormannen.

- Van waar komt de naam Noorman? Hoe heet deze streek?
- Duid aan op de kaart

.....

.....

.....

.....

Er is een groot verschil tussen een Noorman en een Viking. De Noormannen waren alle mensen die in Scandinavië woonden in de middeleeuwen. Vikingen zijn Noormannen die er in de middeleeuwen op uit trokken om te gaan plunderen. **Alle Vikingen zijn dus Noormannen, maar niet alle Noormannen zijn Vikingen.**

Van waar de naam Viking komt kunnen geschiedkundigen niet met zekerheid zeggen. Geschiedkundigen hebben er verschillende theorieën voor.

- Hieronder vind je enkele van deze theorieën, hoe zou het woord Viking er vanaf geleid zijn? Zoek op wanneer nodig

<p>In de oud-Noorse taal betekent Vik; fjord, een inham aan een bergachtige kust. Verschillende kusten van Scandinavië staan gekend voor hun vele fjorden.</p>	<p>Vig is oud-Noors voor strijd</p>	<p>De Noorweegse kust in het zuiden draagt de naam Vik.</p>

Op 8 juni 793 ging de plundering van het klooster op het schiereiland Lindisfarne de geschiedenis in als de eerste grote plundering door de Noormannen.

- Duid op de kaart aan: Lindisfarne het thuisland van de Noormannen en hun route.
- Benoem de zee die ze overstaken.
- Waarom kozen de Noormannen voor het klooster van Lindisfarne en niet voor een handelsstad?
(Tip: Herbekijk de video, deze gaat over de plundering van Lindisfarne)

.....

1 Ruïne van het klooster van Lindisfarne

Het nieuws over de plundering van Lindisfarne ging als een lopend vuurtje door West-Europa. De meesten waren diep geschokt door de gebeurtenis. Eén van deze geschokte mensen was Alcuin, een leraar aan het hof van Karel de Grote. In datzelfde jaar schrijft hij het volgende over de plundering van Lindisfarne.

De kerk van Sint-Cuthbert is besprenkeld met het bloed van de priesters van God, en al de voorwerpen zijn geplunderd: een plaats heiliger dan welke dan ook in Brittannië is overgegeven aan de plunderingen van een heidens volk.

Welke zekerheid kunnen de kerken van Brittannië hebben, als zelfs Sint-Cuthbert en zoveel heiligen zichzelf niet kunnen verdedigen? Is dit het begin van een groot lijden, of is dit het resultaat van zonden van diegenen die daar wonen? Dit voorval was geen toevalligheid, maar een teken van grote schuld.

Alcuin, 793

- Waarom zijn de mensen zo geschokt door de plundering van het klooster op Lindisfarne?

.....

- Waarom beschreef Alcuin de plundersaars als heidenen?

.....

- Welke reden geeft Alcuin voor de inval van de Noormannen?

.....

Bij de plundering van Lindisfarne, in 798, bleef het niet. De Noormannen plunderden de volgende 300 jaar grote delen van Europa.

- Analyseer de kaart en noteer de (hedendaagse) naam van de landen die geplunderd werden.

			IJsland werd niet aangevallen. Wat de Noormannen daar deden zie je in het volgende hoofdstuk.

De Noormannen zijn zelfs in onze streken geweest. In 891 plunderde de Noorman Hasteinn Vlaanderen en trok hij verder richting de Maas. Hier werd hij tegen gehouden door de koning van Oost-Francië, Arnulf. Arnulf achtervolgde de Noormannen tot in Leuven. Daar hadden ze een winterkamp waar ze de strijd met Arnulf aangingen.

- Hoe verloopt deze strijd? En wat zijn de gevolgen? Zoek op

.....

De Noormannen moesten niet altijd vechten om met een grote buit naar huis te gaan. Ze kwamen aan een groot deel van hun buit doormiddel van 'Danegeld'.

- Wat betekent Danegeld?

.....

2 – Opzoek naar nieuw land

De Noormannen waren niet alleen opzoek naar rijkdommen, die ze vergaarden door te plunderen. De Noormannen waren voornamelijk opzoek naar nieuw land waar ze een leven konden opbouwen. Niet de koningen of grote machthebbers waren geïnteresseerd in nieuwe gebieden, maar de gewone Noorman had het meeste interesse. Er worden verschillende redenen gegeven waarom de Noormannen zo graag nieuw land wouden.

- Geef twee redenen waarom de Noormannen opzoek waren naar nieuw land. Een derde reden krijg je.

4-

5-

- 6- Plaatselijke machthebbers verloren hun macht aan koningen. Zij zochten nieuwe gebieden die ze konden besturen.

De Noormannen waren meesters van de zee en ontdekten de meest afgelegen gebieden. In de video vinden jullie uitleg over hun zee vaartechnieken en de gekoloniseerde gebieden.

- Welke voordelen hadden de schepen van de Noormannen?

.....

- Welke naam heeft het schip van de Noormannen?

.....

- Duid op de kaart aan waar de Noormannen zich settelden
- Welk continent ontdekten de Noormannen als eerste? Hoe noemden ze het?

.....

- Aan welke twee gebieden gaven de Noormannen hun naam?

.....

- Zoek op: Hoe kwam de Noorman Rollo in het bezit van Normandië?

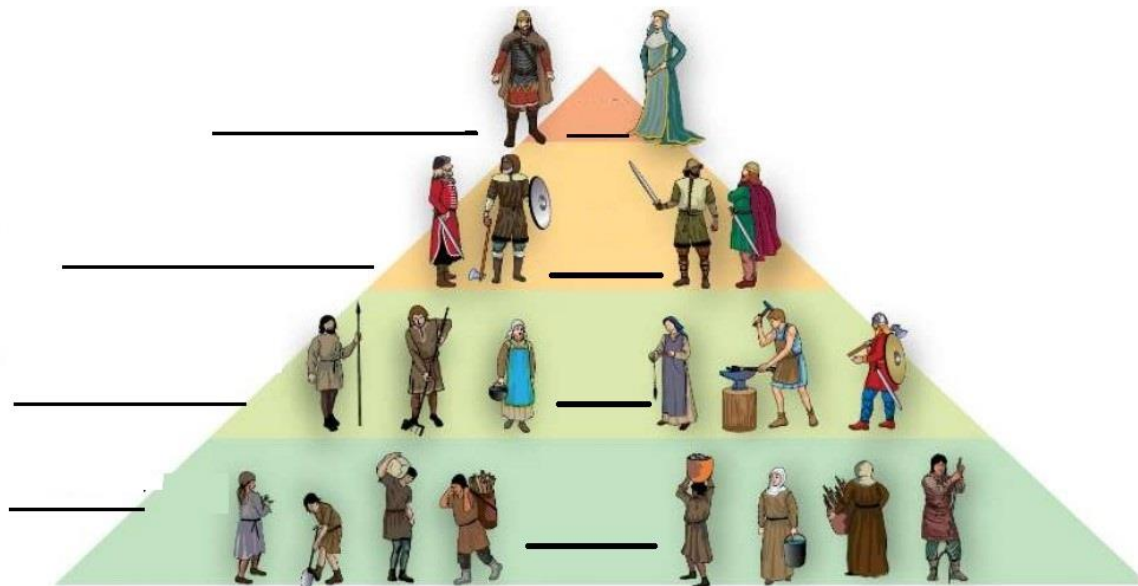
.....

.....

3 – De samenleving van de Noormannen

De Noormannen kenden een strak geregelde samenleving. Iedereen had zijn plaats, van de laagste slaaf tot de grootste koning. Enkel gebruikten de Noormannen andere woorden dan wij vandaag.

- Vul de sociale piramide van de Noormannen aan. Gebruik hierbij de juiste benamingen en wie ze zijn.

SOURCE 2.3 The Viking social hierarchy

De Noormannen kenden een vroege vorm van democratie genaamd de Thing. Minstens één keer per jaar kwamen alle vrije mannen samen bij hun Jarl. Hier bespraken ze de problemen van hun gebied. Tijdens de Thing werden ook de plundertochten en handelsmissies gepland. De bijeenkomst deed daarnaast dienst als rechtszaal. Wanneer er problemen binnen de gemeenschap waren zoals moord of diefstal kon het slachtoffer hier zijn vergelding eisen. Dit was meestal de veiligste optie, want vaak zochten de slachtoffers zelf vergelding wat leidde tot bloedvetes.

- In IJsland kenden ze een Thing voor heel het eiland. Hoe noemde deze? En waar vond deze plaats?

Expertisegroepen: dagelijks leven

We hebben de Noormannen al gezien als woeste krijgers en onbevreesde ontdekkingsreizigers, maar hoe zag hun dagelijks leven eruit?

Tijdens het instructiemoment worden jullie verdeeld in groepen. Iedere groep krijgt een onderwerp van het dagelijkse leven van de Noormannen toegewezen.

- Zoek in groep informatie op over jullie onderwerp. Verwerk dit in een leuke presentatie van 5 a 10min, waarin je de rest van de klas jullie onderwerp uitlegt op een gestructureerde manier. Voor de presentatie mogen jullie gebruik maken van de beamer en het bord.

Groepsleden:.....

.....

Onderwerp (duid jullie onderwerp aan) :

De boerderij en voedsel	Vrouw	Geloof
Het langhuis	Kinderen	Ambachten (metaal-, hout-, geweienbewerking)

- Beoordeel jezelf en je groepsleden met behulp van de peerevaluatie

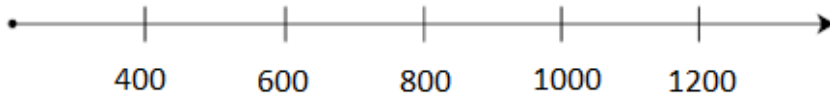
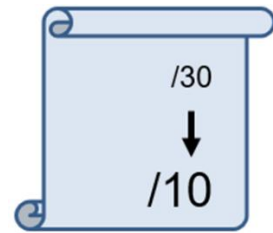
5 = Heel goed 4 = Goed 3 = Gemiddeld 2 = Minder dan gemiddeld 1 = zwak

	Ikzelf	1.	2.	3.	4.
Werkte actief mee					
Hielp andere groepsleden					
Hoeveel werk droeg het groepslid bij aan het groepswerk					
Vorbereiding presentatie					
Inzet bij de presentatie					

Taak: de Noormannen

Beantwoord de vragen met behulp van je cursus en de laptop of Ipad.

- Duid op de tijdslijn de periode van de Noormannen aan. /4

- Duid de passende plaatsen aan op de kaart. Gebruik de juiste kleur! /8

Thuisland	Gebieden die werden geplunderd	Kolonies
-----------	--------------------------------	----------

- Beschrijf kort de onderwerpen /6

Langschip	Geloof van de Noormannen	De vrouw bij de Noormannen

- Leg uit vanwaar de naam Rusland komt en de Noormannen hun rol hierin. /4

.....

.....

.....

- Juist of fout? Verbeter indien fout. /8

Alle Noormannen zijn Vikingen.	
Danelaw is het hedendaagse Denemarken.	
De zoon van een Noorman werd getraind in gevechtstechnieken door zijn vader en ooms.	
Rijke en beroemde Noormannen werden begraven in een tombe.	

Besluit

Mijn keuze om zo laat van onderwerp te veranderen was niet zonder gevaar. Maar ik heb er geen moment spijt van gehad. De Noormannen waren een uiterst interessant onderwerp om mijn bachelorproef rond te schrijven. Ikzelf heb veel bijgeleerd over dit uiterst interessante volk en hun plaats in onze geschiedenis.

De Noormannen waren veel meer dan een bende plunderaars die in grote delen van Europa van de achtste tot de twaalfde eeuw terreur zaaiden. Ze waren inderdaad een ontzagwekkende militaire macht, die een grote impact had op Europa. Die macht werd niet enkel gebruikt voor plunderingen, maar ook voor het verkrijgen van nieuw land zodat hun volk een beter leven kon leiden. De Noormannen hun vaardigheden op zee en hun scheepsbouw brachten hun verder dan eender welk Europees volk eerder. Dit gecombineerd met hun doorzettingsvermogen koloniseerden ze gebieden met zeer kille klimaten en weinig mogelijkheden. Hun sociale structuur kende meer inspraak, doormiddel van de *Thing*, dan andere delen van Europa. Wat natuurlijk niet wegneemt dat slavernij een zeer normaal gegeven was voor de Noormannen. Het beeld van een brute barbaar verdwijnt snel wanneer men de Noormannen ziet als de fijne ambachtslieden en liefhebbers van fijne goederen. De imposante grafschepen zoals dat van Oseberg waren gevuld met fijne en waardevolle voorwerpen. Hun heidens geloof was polytheïstisch en was zeer complex en uitgewerkt. De Noormannen beleefden hun geloof in zekere vrijheid en waren niet gebonden aan instanties, zoals het overgrote deel van Europa in de middeleeuwen.

Deze feiten en nog andere maken in mijn ogen de Noormannen een zeer interessant onderwerp. Ze zijn in mijn ogen een leuke afwisseling op de rest van middeleeuws Europa.

Het didactisch deel was compleet nieuw voor mij. Aangezien geschiedenis momenteel nog niet in de flexibele leertrajecten is geïntroduceerd op de middenschool PVO Diest. Ik heb al meerdere malen lessen in het flexibele leertraject bijgewoond en deelgenomen aan een studiedag er rond wat zorgde voor enige kennis van het systeem. Deze kennis en voorgaande ervaringen uit mijn stages van geschiedenis heb ik gecombineerd om een lessenspakket op te bouwen dat kan worden gebruikt in een flexibel leertraject. Deze opdracht was zeer leerrijk en interessant voor me. De opgedane ervaring kan ik zeker gebruiken in de toekomst wanneer flexibele leertrajecten in meer scholen worden toegepast.

Literatuurlijst

Boeken

BRINK, S. (2008). *The Viking world*. Londen: Routledge.

BARRETT, D. (1996). *Runen*. Baarn: Uitgeverij Bosch en Keuning.

BRONSTED, J. (1986) *Zo leefden de Vikingen ten tijde van de invasies tussen 800 en 1100*. Baarn: Uitgeverij Hollandia.

COENEGRACHTS, T (red.) (2006). *De Vikingen: vriend en vijand*. Leuven: Uitgeverij Peeters.

COHAT, Y. (1990). *De Vikingen: heersers der zee*. Antwerpen: Standaard uitgeverij.

CHATRAND et al. (2016). *The Vikings*. Oxford: Osprey publishing.

DALE R. & STERN, M. (2014) *The Viking experience*. Londen: Carlton books.

FABER, G. (1976). *De Noormannen: piraten, ontdekkingsreizigers en ontdekkers van staten*. Baarn: Uitgeverij Meulenhof.

HALL, R. (1987). *Exploring the world of the Vikings*. Londen: Thames & Hudson.

MAGNUSSON, M. (1976). *Goden en helden van de Vikingen*, Bussum: Uitgeverij Fibula-van-Dishoeck..

NOWE, J. (2009). *De Vikingen achterna: wat de runen ons vertellen*, Leuven: Davidsfonds.

PORTNER, R. (1971). *De Vikingen saga*, Baarn: Uitgeverij Meulenhof.

TUUK VAN DER, L. (2008) *Noormannen in de lage landen*. Leuven: Davidsfonds.

WILLEMSSEN, A. (2004) *Vikingen !: overvallen in het stroomgebied van Rijn en Maas, 800-1000*. Busseum: Uitgeverij Thot.

WOLF, K. (2004) *Daily Life of the Vikings*. Westport: Abc-Clio.

Internet

ONBEKEND, (2014) *Iona*. Geraadpleegd op 29 april 2017, via (<http://www.bbc.co.uk/scotland/history/articles/iona/>)

STORY, J., (onbekend) *THE VIKING RAID ON LINDISFARNE*. Geraadpleegd op 29 april 2017, via (<http://www.english-heritage.org.uk/learn/story-of-england/dark-ages/viking-raid/>)

ONBEKEND. (2013) *Viking Torksey: Inside the Great Army's winter camp*. Geraadpleegd op 5 mei 2017, via (<https://www.archaeology.co.uk/articles/viking-torksey-inside-the-great-armys-winter-camp.htm>)

KINTISCH, E., (2016) *Why did Greenland's Vikings disappear?*. Geraadpleegd op 10 mei 2017, via (<http://www.sciencemag.org/news/2016/11/why-did-greenland-s-vikings-disappear>)

ONBEKEND, (2016) *New evidence of Viking life in America?*. Geraadpleegd op 12 mei 2017, via (<http://www.bbc.com/news/magazine-35935725>)

Geraadpleegde werken

BROWNORTH, L. (2014) *The Sea Wolves: A history of the Vikings*. Londen: Crux Publishing

CARLSON, R. (2015) *Vikings A History of the Viking Age*. North Charleston: Createspace Independent Publishing Platform

DERSIN, D. (1994) *De Vikingen: Overvallers uit het Noorden*. Amsterdam: Uitgeverij Time-Life.

DERSIN, D. (1999). *Toen Drakkars uitvoeren: de Vikingen 800-1100*. Amsterdam: Uitgeverij Time-Life.

FITZHUGH, W. (2000) *Vikings The North Atlantic Saga*. Washington: Smithsonian Books

HAYWOOD, J. (2017) *Noormannen de Vikingsaga 793-1241*. Dordrecht: Omniboek

MAGNUSSON, M. (1987). *de Vikingen: volk van veroveraars*. Phoenix: Orbis book.

PENTZ, P. (2014) *Vikings*. Londen: British Museum Press

VAN DER TUUK, L. (2014) *De Vikingtijd op zoek naar de Noormannen in Nederland en België*. Dordrecht: Omniboek

WISE, T. (2007) *Saxon, Viking and Norman*. Embleton: Osprey publishing.

WEAVER, S. (2015) *Vikings The Viking Age from Beginning to End*. North Charleston: Createspace Independent Publishing Platform